

JELENTÉS

a területi folyamatok alakulásáról,
a területfejlesztési politika érvényesüléséről,
és
az Országos Területfejlesztési Konceptió
végrehajtásáról

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA

JELENTÉS

**a területi folyamatok alakulásáról,
a területfejlesztési politika érvényesüléséről,
és
az Országos Területfejlesztési Konceptió
végrehajtásáról**

**Előadó: dr. Vonza András
fölművelésügyi és vidékfejlesztési
miniszter**

2001. április

Az Országgyűlés
39/2001.(VI.18.) OGY
határozata

a területi folyamatok alakulásáról, a
területfejlesztési politika
érvényesüléséről,
és az Országos Területfejlesztési
Koncepció végrehajtásáról*

Az Országgyűlés

1. elfogadja a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény

7. §-ának j) pontja és 26. §-ának (8) bekezdése alapján készült "A területi folyamatok alakulásáról, a területfejlesztési politika érvényesüléséről és az Országos Területfejlesztési Koncepció végrehajtásáról" szóló jelentést;

2. megállapítja, hogy a területfejlesztés érdekében tett intézkedések több területen (termelői infrastrukturális ellátás közelítése, befektetések arányosabb területi elhelyezkedése) kedvező hatásokat váltottak ki, viszont áttörést - részben az eltelt idő rövidsége miatt is - nem eredményeztek a hatékony és esélykiegyenlítő térségi fejlődés irányába;

3. felkéri a Kormányt, hogy a területfejlesztési politika hatékonyabb érvényesülése érdekében

a) intézkedjen arról, hogy az Európai Unióhoz benyújtandó Nemzeti Fejlesztési Terv vegye figyelembe a területfejlesztés fő céljait és prioritásait, valamint a tervezési-statisztikai régiók programjait;

b) biztosítson a térségi felzárkóztatási programok megvalósításához közvetlen és közvetett állami forrásokat a 2003. évi és az azt követő évek központi költségvetés tervezése során;

4. felkéri a Kormányt, hogy a területfejlesztési folyamatok alakulásának nyomán követése érdekében tegye teljes körűvé az állami támogatások, fejlesztési célú előirányzatok területi alapú nyilvántartását és adatszolgáltatását a Területi Információs Rendszer részére;

5. felkéri a Kormányt, hogy a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény soron következő módosítása során kezdeményezze az Országgyűlés részére benyújtandó beszámolók gyakoriságának négy évre történő módosítását;

6. felkéri a Kormányt, hogy a 3-5. pontban foglaltakkal kapcsolatos intézkedéseiről 2002. december 31-ig tájékoztassa az Országgyűlést.

* A határozatot az Országgyűlés a 2001. június 12-i ülésnapján fogadta el.

TERÜLETFEJLESZTÉS:

"Az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági, és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása".

1996. évi XXI. tv. 5. §. a.) pont (aa.) alpont

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	1
I. A TERÜLETI FOLYAMATOK ALAKULÁSA ÉS A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRVÉNYESÜLÉSE.....	3
1. A TERÜLETFEJLESZTÉS FŐ STRATÉGIAI CÉLJAINAK MEGVALÓSULÁSÁRA HATÓ FOLYAMATOK.....	5
1.1 A gazdasági-társadalmi térszerkezetet közvetlenül alakító célok	5
1.1.1 A területi egyenlőtlenségek mérséklése	5
1.1.2 A Budapest-központú térszerkezet oldása.....	8
1.1.3 Az innováció térbeli terjedésének elősegítése.....	10
1.2 A gazdasági-társadalmi térszerkezet alakulása.....	11
1.2.1 A gazdasági térszerkezet	12
1.2.2 Társadalmi térszerkezet.....	18
1.3 A természeti környezet állapotának és minőségének védelme, a természeti értékek megőrzése	20
1.4 A nemzetközi integráció elősegítése	24
2. A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ ESZKÖZ-ÉS INTÉZMÉNYRENDSZEREN KERESZTÜL	29
3. ÁGAZATI FEJLESZTÉSI PRIORITÁSOK ÉRVÉNYESÜLÉSE	39
3.1 Környezetvédelem	39
3.2 Humán infrastruktúra.....	43
3.3 Ipar.....	49
3.4 Agrárgazdaság	53
3.5 Idegenforgalom.....	58
3.6 Műszaki infrastruktúra.....	61
3.6.1 Közlekedés	61
3.6.2 Vízgazdálkodás	63
3.6.3 Energiaellátás	64
II. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ VÉGREHAJTÁSÁNAK HELYZETE.....	67
1. Az ország nyugati és keleti régiói közötti fejlettségi, életszínvonal és életminőségbeli különbségek növekedésének lefékezése, lehetőség szerint megállítása	69
2. Válságban lévő ipari és agrárkörzetek szerkezetváltásának elősegítése.....	73
3. Települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkentésének felgyorsítása.....	75
4. A nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek kihasználása	77
5. Az ország egypólusú településszerkezetének oldása, különös tekintettel a piacgazdaság követelményeire.....	79
6. A területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerének továbbfejlesztése	81
III. ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, JAVASLATOK.....	89

BEVEZETÉS

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 7. § j.) pontja értelmében a Kormány két évente beszámol az Országgyűlésnek, a területi folyamatok alakulásáról és a területfejlesztési politika érvényesüléséről.

A törvényben előírt feladatoknak eleget téve készült el az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK), amelyet az Országgyűlés 35/1998.(III.20.) OGY határozatával fogadott el. A törvény 26. § (8) bekezdése értelmében a Kormány két évente az Országos Területfejlesztési Konceptió végrehajtásáról is beszámol az Országgyűlésnek.

Az OTK részletesen kifejti a területfejlesztési politika törvényben meghatározott irányelveit és stratégiai céljait, a területfejlesztés eszköz és intézmény rendszerének fejlesztését, a területfejlesztés szempontjából legfontosabb ágazati prioritásokat és meghatározza a területfejlesztési politika feladatait az ezredfordulóig.

Az OTK-ban foglaltak meghatározzák e Jelentés tartalmát, elfogadásának időpontja (1998) pedig a Jelentés Országgyűlés elé terjesztésének törvény által előírt határidejét, a 2000. esztendőig.

A Jelentés az 1991-98. évek közötti időszak területi folyamatait tekinti át, a területfejlesztési politika érvényesülése vonatkozásában elsősorban a törvény hatálybalépését követő négy évet, de foglalkozik a törvény előtti időszakkal is, ugyanis a törvényben illetve az OTK-ban meghatározott célok egy része már ebben az időszakban megfogalmazódott.

A területi folyamatok vizsgálata az erre az időszakra vonatkozó (1991-98) statisztikai adatokra épül. A területfejlesztési politika érvényesülésének vizsgálata, ahol erre lehetőség volt, az 1999. évi és a 2000. évi adatokat is számításba vette.

A vizsgálat területi szintjei: összefoglalóan a megyék, egyes témák esetében (ahol megyei adatok álltak rendelkezésre) csak a megyék, település szintű adatok ismeretében a település illetve, mint aggregációs szintek, a statisztikai kistérségek illetőleg, mint aggregációs lépték, a régiók léptéke.

A Jelentés a KSH adatok, a Területi Információs Rendszerben meglévő adatok, ágazati adatok és információk, APEH adatok és egyes témákban kérdezéssel módszerrel összeállított adatbázis felhasználásával készült.

A Jelentés az OTK-ban megfogalmazott:

- fő stratégiai célok, valamint
- az ágazati fejlesztési prioritások érvényesülésének

helyzetét tekinti át, és javaslatokat tesz a legfontosabb intézkedésekre.

Az OTK végrehajtásának helyzetéről szóló II. fejezet a 35/1998.(III.20.) OGY határozat V. fejezetében megfogalmazottak szerint készült.

Az Országgyűlési Jelentés Melléklete bemutatja a gazdasági és társadalmi folyamatokat ágazatok szerint, továbbá a környezeti állapot változását, a műszaki infrastruktúra területi alakulását, valamint a területfejlesztési intézményrendszer változását.

A Jelentés és Melléklete részletes háttéranyagok alapján készült, azokat foglalja össze. A háttéranyagok egyeztetésre kerültek az illetékes tárcákkal, ez a dokumentum is a tárcák aktív bevonásával, az általuk biztosított háttéranyagok felhasználásával készült el.

I.
A TERÜLETI FOLYAMATOK ALAKULÁSA
ÉS
A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRVÉNYESÜLÉSE

1. A TERÜLETFEJLESZTÉS FŐ STRATÉGIAI CÉLJAINAK MEGVALÓSULÁSÁRA HATÓ FOLYAMATOK

A területfejlesztésnek a kilencvenes évek során érvényesülő és az évtized végén országgyűlési határozatban is rögzített fő stratégiai céljai a következők:

- a gazdasági-társadalmi térszerkezetet közvetlenül alakító célok:
 - a területi egyenlőtlenségek mérséklése,
 - a Budapest központú térszerkezet oldása,
 - az innováció térbeli terjedésének elősegítése,
- a természeti környezet állapotának és minőségének védelme, a természeti értékek megőrzése,
- a nemzetközi integráció elősegítése.

A stratégiai célok szinte mindegyikére jellemző az, hogy a megtett intézkedések hatásai, eredményei csak fokozatosan és hosszabb távon jelentkeznek. Miközben természetesen számba vehetőek a célokhoz kapcsolódó intézkedések, azok mérhető eredményei, hatásai a térszerkezetben és a települések fejlődésében azonban még nem mindenütt érzékelhetők. A regionális fejlődés legfontosabb tendenciáit a térbeli tagoltság főbb dimenzióit (Budapest - vidék, Nyugat – Kelet) igazolják a következő táblázatok adatai.

1.1 A gazdasági-társadalmi térszerkezetet közvetlenül alakító célok

1.1.1 A területi egyenlőtlenségek mérséklése

A területi folyamatok és intézkedések áttekintése alapján megállapítható, hogy a területfejlesztési politika lényegében a kilencvenes évtizedet tekintve elsődlegesen a területi egyenlőtlenségek mérséklése céljának megfelelően hozta létre új intézményrendszerét, elsősorban az elmaradott területekre és válságtérségekre koncentrált. Ezzel a gazdaságban a piaci alapú területi differenciálódást megállítani nem tudta, csupán fékezte annak kedvezőtlen hatásait, megakadályozta újabb szélsőséges térségi krízishelyzetek kialakulását.

A legfontosabb gazdasági mutatók területi különbségei a kilencvenes években

Megye régió	Munkanélküliségi ráta (%)		Egy főre jutó bruttó hazai termék (ezer Ft)		Külföldi befektetés a külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjéből (md Ft)		Egy főre jutó adóköteles jövedelem (ezer Ft)	
	1992	1999	1994	1998	1992	1998	1992	1998
Budapest	5,7	3,3	765	1858	233,0	1268,9	109,5	403,3
Pest	10,1	5,4	324	773	24,5	254,0	75,1	263,5
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>7,1</i>	<i>4,0</i>	<i>628</i>	<i>1474</i>	<i>257,5</i>	<i>1522,9</i>	<i>84,7</i>	<i>353</i>
Fejér	11,8	7,9	410	1234	13,6	78,6	78,4	300,8
Komárom-Esztergom	14,0	9,4	341	838	10,1	50,6	77,1	266,0
Veszprém	11,7	8,1	339	803	5,0	25,6	73,3	266,2
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>12,4</i>	<i>8,4</i>	<i>364</i>	<i>978</i>	<i>28,7</i>	<i>154,8</i>	<i>76,3</i>	<i>281</i>
Győr-Moson-Sopron	8,0	4,6	440	1204	15,1	142,0	74,4	293,1
Vas	8,4	5,8	439	1162	14,0	60,0	70,3	291,6
Zala	9,3	7,8	401	901	5,2	21,1	68,4	250,6
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>8,5</i>	<i>5,9</i>	<i>436</i>	<i>1102</i>	<i>34,3</i>	<i>223,1</i>	<i>71,5</i>	<i>281</i>
Baranya	13,5	11,6	356	783	10,4	46,9	71,9	227,3
Somogy	11,1	12,5	325	686	3,2	20,6	61,9	207,4
Tolna	14,2	12,8	401	861	1,6	6,5	68,3	234,8
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>12,9</i>	<i>12,2</i>	<i>361</i>	<i>770</i>	<i>15,2</i>	<i>74,0</i>	<i>67,6</i>	<i>222</i>
Borsod-A.-Z.	18,6	19,8	299	690	16,4	114,2	64,2	203,0
Heves	14,8	12,1	310	726	7,2	43,4	63,3	265,9
Nógrád	19,0	15,6	263	565	4,0	10,9	65,0	204,4
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>17,7</i>	<i>17,1</i>	<i>293</i>	<i>678</i>	<i>27,6</i>	<i>168,5</i>	<i>64,1</i>	<i>212</i>
Hajdú-Bihar	14,4	15,7	353	754	6,8	67,3	57,1	201,7
Jász-Nagykun-Szolnok	17,4	13,2	335	720	6,6	20,0	65,0	210,0
Szabolcs-Sz.-B.	22,4	19,4	262	567	2,9	15,1	51,2	164,2
<i>Észak-Alföld</i>	<i>18,1</i>	<i>16,3</i>	<i>310</i>	<i>675</i>	<i>16,3</i>	<i>102,4</i>	<i>57,1</i>	<i>183</i>
Bács-Kiskun	15,6	10,1	329	713	9,1	24,0	61,2	196,8
Békés	16,4	13,2	329	691	7,9	22,9	62,2	201,4
Csongrád	11,7	8,5	338	889	5,2	64,0	70,8	235,5
<i>Dél-Alföld</i>	<i>14,6</i>	<i>10,5</i>	<i>357</i>	<i>761</i>	<i>22,2</i>	<i>110,9</i>	<i>64,5</i>	<i>208</i>
Ország összesen	12,3	9,6	425	997	401,8	2356,6	75,0	262,3

A legfontosabb társadalmi mutatók területi különbségei a kilencvenes években

Megye <i>régió</i>	A 25-X éves korúakból felsőfokú végzettségük aránya (%)		Ezer lakosra jutó önkormányzatok által rendszeres szociális segélyben részesítettek száma		Ezer lakosra jutó főállású adófizetők száma	
	1990	1996	1990	1998	1992	1998
Budapest	19,1	22,9	1,1	1,2	319	252
Pest	7,4	9,9	2,3	1,7	325	264
Közép - Magyarország	15,45	20,63	1,5	1,4	321	256
Fejér	8,7	10,2	2,1	1,9	341	259
Komárom-Esztergom	7,9	9,5	1,4	1,1	334	272
Veszprém	8,4	9,9	2,1	2,3	350	270
Közép - Dunántúl	8,36	9,91	1,9	1,8	342	266
Győr-Moson-Sopron	9,2	11,3	2,2	1,5	361	286
Vas	8,3	9,7	3,3	2,3	387	320
Zala	7,9	8,9	2,9	2	350	272
Nyugat - Dunántúl	8,53	10,23	2,7	1,9	364	291
Baranya	8,7	10,8	3,3	3	317	241
Somogy	7,5	9,5	3,6	3,3	308	251
Tolna	7,3	9,3	2,6	3,1	292	245
Dél - Dunántúl	7,94	10,03	3,2	3,2	307	245
Borsod-A.-Z.	7,9	8,8	3,8	4,8	309	226
Heves	7,8	9,7	2,4	2,6	311	256
Nógrád	6,7	7,5	2,8	4,2	318	262
Észak - Magyarország	7,64	8,86	3,3	4,1	311	239
Hajdú-Bihar	8,7	10,6	4,2	4	312	221
Jász-Nagykun-Szolnok	7,2	7,9	3,9	3,4	318	245
Szabolcs-Sz.-B.	6,7	7,8	6,4	5,6	273	212
Észak - Alföld	7,56	9,02	4,9	4,4	299	224
Bács-Kiskun	7	8,6	4,3	3,6	303	237
Békés	6,6	8,3	4,7	2,9	307	240
Csongrád	9,4	11,2	3,6	2,1	286	248
Dél - Alföld	7,62	9,5	4,2	2,9	298	241
Ország összesen	10,1	12,1	2,9	2,7	319	251

A területi egyenlőtlenségek egyértelműen a gazdasági folyamatokhoz kötődnek. A demográfiai folyamatok, a településhálózatban zajló átalakulások (a városhálózat kibővülése, közigazgatási átrendeződések), a humán adottságok (képzettségi, etnikai, egészségügyi, mentális, bűnügyi tényezők) tekintetében - noha ezek közül különösen a gazdaság, a jövedelmek szintje által közvetlenül befolyásolt elemek térszerkezete is tagolt - nem változtatták meg úgy a társadalmi-humán feltételrendszert, hogy az visszafordíthatatlanná tehetné egyes térségek kedvezőtlen folyamatait. E szférákban kevésbé a térségi egyenlőtlenségek, mint az ország egészére jellemző kedvezőtlen folyamatok megfordítása a kulcskérdés.

A kilencvenes évek folyamatait elemezve két olyan szféra emelhető ki, amelyben a térszerkezet változásában határozott közeledés, regionális és települési egyensúlyjavu-

lás érzékelhető. Az első a települési műszaki infrastruktúra (vezetékes víz-, szennyvíz-rendszerek, villamos-energia és földgázvezetékek) amelyben, a szennyvízkezelés kivételével az ország minden térségében javultak az ellátottsági mutatók, a keleti országrész felzárkózása eredményeként csökkentek a regionális különbségek. Az állami támogatási forrásokat felhasználó infrastrukturális fejlesztések, a maguk ellátásjavító hatásain túlmenően, fontos elemeit jelentették a társadalmi térbeli szerveződés egészét távlatosan is megújítani képes kistérségi összefogások megerősödésének is. A második a távközlési és kommunikációs alrendszer, amelyen belül mind a telefóniában, mind a tömegkommunikáció szervezetrendszerében határozott fejlődés és decentralizáció ment végbe. Utóbbiban teljesen új elemként van kiépülőben egy decentralizált hálózat, amely a közeli jövőben az információáramlás legújabb rendszereiben is csatornája lehet a decentralizált hálózatfejlődésnek, s így a hozzáférés kiegyenlítetté válásának.

Az ország egyes régióinak gazdasági és társadalmi állapotát vizsgálva megállapítható, hogy az ország minden térségében megjelölhetőek azok az adottságok, helyi vagy központi eszközökkel csökkenthető hiányok, amelyek megteremthetik az esélyt a gazdasági és társadalmi elmozdulásra annak ellenére, hogy egyes periférikus térségekben koncentráltan jelentkeznek a gazdasági és társadalmi stagnálás jegyei. Ennek bázisát a gazdasági növekedés teremtette többletforrások, koordinált és a fenntartható növekedést biztosító, ugyanakkor a térségi felzárkózás irányába ható közvetlen (állami fejlesztéseken keresztül) és közvetett (regionálisan differenciált szabályozási, támogatási eszközökkel orientált) felhasználása adhatja. A területi különbségek mérséklését erősítő belső többletforrásokat rövidtávon az EU-integrációra felkészülés szakaszában rendelkezésre álló fejlesztési eszközök egészíthetik ki, a tagság elnyerését követően pedig az Unió regionális és strukturális fejlesztési támogatásai - ha azok fogadásának intézményi és pénzügyi feltételei létrejönnek - meg is sokszorozhatják.

1.1.2 A Budapest-központú térszerkezet oldása

A nagyvárosi dominancia, a lényegében egyközpontú térszerkezet - noha annak létrejöttében olyan történeti faktor, mint a hazánkban máig ható területvesztés és határmódosulás, nem játszott szerepet - nem egyedi magyar jelenség. Számos, különböző fejlettségi szinten álló, eltérő belső államberendezkedésű európai ország társadalmi-gazdasági térszerkezetét ugyanez a sajátos egyensúlyhiány - a vezető város kiugró népességi és azt is meghaladó gazdasági súlya - jellemzi.

Budapesten ma az ország népességének 18,2%-a él. A város részesedése az előállított bruttó hazai termékből 34,5% (1997), a működő vállalkozások 29,7%-a fővárosi, a külföldi érdekeltségű cégeknek több mint fele, a jegyzett tőke 56,5%-a koncentrálódik itt.

Budapest gazdasági és társadalmi szerepének, irányító funkcióinak átalakulása a kilencvenes években követte a nemzetközi trendeket. A nagyvárosi túlsúly kezelésében mára véglegesen lezárult Budapesten is az a korszak, amely elsődlegesen az ipari tevékenységek decentralizálásával kívánta oldani a főváros-vidék dualizmust (a gazdasági karakterét, funkcióit tekintve a századvégre egyértelműen terciarizálódott főváros, 1998-ban már csak 16,6%-át adta az ország az ipari termelésnek).

Ugyanakkor a főváros a többi, nemzetközi szerepet is betöltő nagyvároshoz hasonlóan központja az átalakuló, a globális kapcsolatrendszerekbe integrálódó új tevékenységeknek, az átformálódó pénzügyi és információs tereknek, a tudományos és kulturális innovációnak, a nemzeti és nemzetek feletti igazgatási, politikai intézményi szerepeknek.

Változatlanul fennáll, bár csökkenő mértékben az egyenlőtlenség a főváros és a vidék között. Ezt részben indokolja Budapest történetileg és strukturálisan kialakult regionális szerepe. Az elmúlt évtizedekben az egyenlőtlenségek mérséklése irányában hatott az önkormányzati rendszer újjáépülése, a központi források elosztási rendjének átalakulása, de mindezek mellett a gazdasági struktúra átalakulása. Megszűnt a fővárosi központokon és vidéki telephelyeken alapuló vállalati struktúra, megindult a vidéki centrumok erősödése, a lakosság életkörülményeiben, életszínvonalában, munkalehetőségeiben azonban még nem sikerült számottevő eredményt elérni. A kiegyenlítődési tendenciák megindulását mutatják a migráció irányváltozásai is.

Az ezredfordulón Budapest belföldi irányítási szerepe is eltérő a korábbi időszakétól. A jogállami intézmények, mindenek előtt a helyi önkormányzati rendszer újjáépülése, a központi források újraelosztásának meghatározó arányban normatív alapra helyezése, lényegében mérsékelte az egyenlőtlenségeket a főváros és a vidék között. A gazdaság átalakuló szervezeti struktúrája a vállalaton belüli domináns főváros-vidék szervezeti függést is alapjaiban felszámolta. A fenti értelemben az átalakulás megszüntette a fővárosi dominancia csökkentésének alapvető irányítási, intézményi gátjait, a vidéki centrumok megerősödése azonban a kezdeti szakaszban van (erős gazdasági irányító szerepbe például csak a legdinamikusabb dunántúli megyeszékhelyek kerültek, a felsőoktatási integráció a minőségi képzési és kutatási tevékenység decentralizálásának nyithat új pályát.)

A főváros kiugró dinamikája elsődlegesen a piaci folyamatok eredménye, amelyek kedvező infrastruktúrális hálózati szerepét, szellemi potenciálját, a helyi lakosság vásárlóerejét használják elsődlegesen ki. Új elem a főváros fejlődésében, hogy a városmagnál is látványosabb a fejlődés az agglomerációban, amely egy új urbanizációs szakasz, a szuburbanizáció célterülete.

A fővárosközpontú térszerkezet oldódásának jegyei épp a fenti tényezők mentén figyelhetőek meg, illetve annak lassúsága ezek hiányával magyarázható. Kiugró gazdasági növekedést, megújulást éppen azok a vidéki dinamikus központok mutattak fel a kilencvenes években, amelyek fekvése, a közlekedési és kommunikációs térbeni helyzete kedvező (nyugati térségek, autópályák menti zónák), s amely térségekben a humán erőforrások, a kvalifikált munkaerő elégséges számban megtalálható, ahol a népsűrűség eléri a fogyasztási piacra orientált tevékenységekben elvárt nagyságot.

Összefoglalva a vonzó tényezők szempontjából, a kilencvenes évek központi fejlesztéspolitikájának területi hatásait, pozitív - a fővárosi túlsúly enyhítése irányába ható - fejleményként említhető a távközlés "robbanásszerű" fejlődése, a felsőoktatás mennyiségi növekedése, decentralizált és tartalmát, irányait tekintve a változó igényekhez igazodó átalakulása. A piaci vonzerő, a vásárlóerő koncentrációjának jelei a vidéki nagy-

városok mindegyikében megjelentek, azonban e hatás a városok közvetlen környéki településein ma még nem nyúlik túl. Lényegében hasonló hálózatfejlesztési folyamat ment végbe a piacgazdaság egyik legfontosabb tevékenységi szférájában, a bankrendszerben is. Súlyos korlát és hiány a térszerkezeti egyensúly oldásában a nagytávú közlekedési infrastruktúra lassú fejlődése.

A nagyvárosoknak a globalizációban betöltött szerepe mindenképpen differenciáló hatást fejt ki, így a Budapest-központú térszerkezet oldásában csak korrekciós lehetőség kínálkozik.

1.1.3 Az innováció térbeli terjedésének elősegítése

A szűken (műszaki, termékszerkezeti szempontból) és tágan (a tevékenységek, szervezetek legszélesebb körére kiterjesztően) értelmezett innovációs folyamatokra ma egyértelműen a globalizálódás, a világméretű szerveződés jellemző. Ezek hordozói ugyanis jellemzően a legnagyobb tőkeerejű nemzetközi vállalkozások, irányító centrumai pedig a világméretű városhierarchia csúcsán álló megapoliszok és a kutatás-fejlesztés hatalmas tőkeerejű specializált központjai. Ebbe a folyamatba való bekapcsolódás elsődleges nemzeti érdek, ami még annak árán is vállalandó, ha az erős belső regionális differenciálódást indukál, különösen az új jelenségek elterjedésének első fázisában.

A magyar gazdaság (mindenek előtt az ipar valamint a gazdasági szolgáltató tevékenységek) szerkezete a 90-es évek végére teljesen megújult, a termelékenység látványos növekedése ezen ágazatokban meghatározó módon a tevékenységi, termékszerkezeti, technológiai, szervezési megújulás következménye. Ez az átalakulás azonban a regionális tagoltságban, erős különbségeket teremtve zajlott le. A rendelkezésre álló források szűkössége - különösen az évtized első felében - nem tudta fékezni e polarizált fejlődést.

A szűken értelmezett innovációs folyamat egyik alapvető láncszemeként számon tartott kutatás-fejlesztési tevékenység térszerkezetére mind a mai napig rányomja bélyegét a rendkívül erős fővárosi koncentrálttság. A KSH által nyilvántartott mintegy 1700 kutatóhely több mint 40%-a, a kutató-fejlesztői létszám és a kutatási ráfordítások mintegy kétharmada kötődik a fővároshoz.

A fővárosnak az innovációs folyamatok tekintetében ma még nem tekinthetők igazi hazai ellensúlyának a legnagyobb vidéki egyetemi és gazdasági központok sem. Ebbe az irányba való elmozdulás esélyét teremthetik azonban meg az integrált felsőoktatási intézmények, amelyek a gazdasági szféra szereplőivel kiépített stabil kooperáció keretein belül, egymásra épülő funkciókkal (információ, marketing, transzfer, képzés, tanácsadás, finanszírozás), a teljes innovációs vertikum megteremtésével (képzés, alap- és alkalmazott kutatások, termék- és folyamatfejlesztés, termelési innováció, értékesítés) regionális innovációs rendszereket alakíthatnak ki. A cél elérése érdekében szükség van a területi preferenciák erőteljesebb alkalmazására.

Az innovációk egyenletesebb térbeli terjedésének kulcskérdése - az ország objektív helyzete, adottságai következtében - az adaptációra, az újdonságok rendeltetészerű,

hatékony alkalmazásra képes munkaerő megléte. E képességeket térben is kiegyenlítően fejlesztő, pozitív lépésként értelmezhető a hazai oktatási rendszer mennyiségi bővülése, képzési kínálatának a modern igényekhez igazítása. Ebben a tekintetben több vidéki centrumban határozottabb átalakulási, megújulási folyamatok kezdődtek el, mint a meglévő tradícióihoz, értékeihez inkább kötődő fővárosi intézményekben.

A regionális arányok szempontjából sajátos egyensúlyhiányként értelmezhető az átalakulásban, hogy a gazdasági dinamikáját tekintve egyértelműen élenjáró, a fekvési előnyeit a gazdaságban kamatoztatni tudó nyugati országrész, a képzési kibocsátás (s tágabbban a kutatás-fejlesztési aktivitás) szempontjából a keleti országrész mögött van. A diplomások és érettségizettek aránya ugyan magas, a felsőoktatási és kutatási intézmények kapacitása azonban nem elégséges. Ez a kvalifikált fiatalok csoportjában érzékelhető migrációt indukál a képzési helyektől a fogadóponthoz, a munkahelyek felé, a két országrész között. Ennek a kedvezőtlen tendenciának mérséklése érdekében szükséges a kutatás-fejlesztési aktivitás élénkítése a versenyképesség szempontjából előnyösebb helyzetű nyugati országrészben is.

Ösztönözni kell a tökeerős vállalkozások kutatási-fejlesztési tevékenységét és az együttműködést a felsőoktatási intézményekkel.

1.2 A gazdasági-társadalmi térszerkezet alakulása

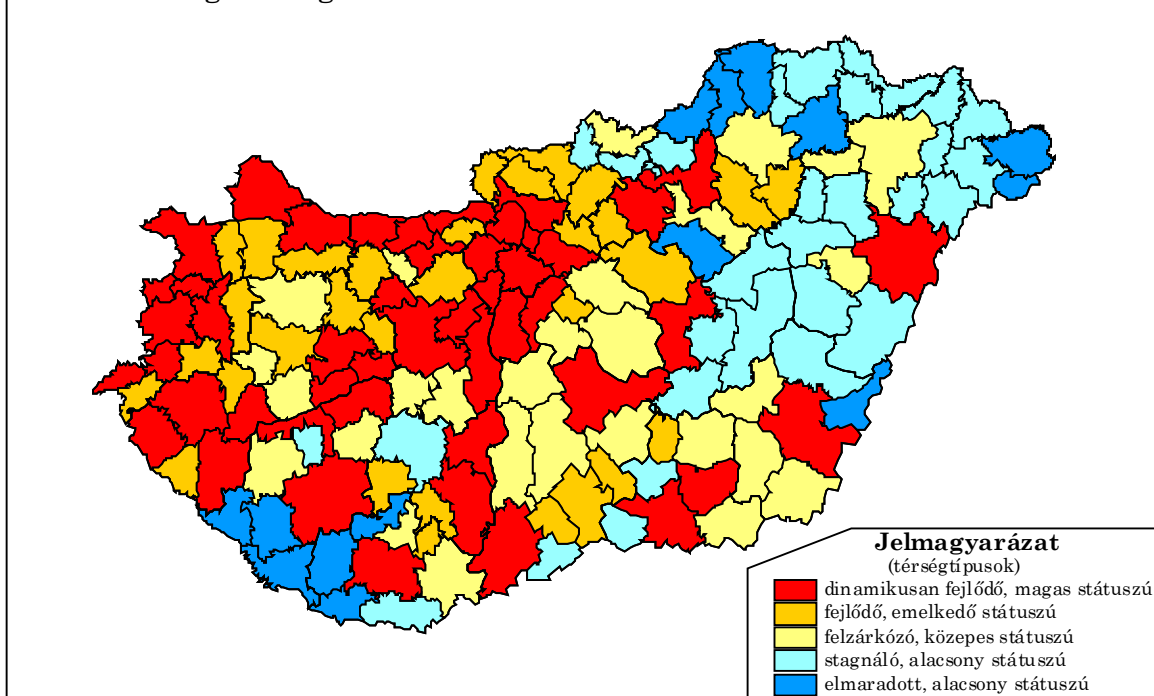
A területfejlesztési stratégiai célok megvalósítása érdekében folytatott területfejlesztési politika, valamint a '90-es évek változásai együttesen alakították az ország térszerkezetét.

Az 1990-es évek gazdasági-társadalmi területi folyamatait a politikai rendszerváltás és azt követően a gazdasági rendszerváltoztatás; a szocialista tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérés határozta meg. A gazdaság átalakulása gyakorlatilag a '90-es évek végére befejeződött.

A társadalmi folyamatok természetükből adódóan a gazdasági folyamatokhoz képest lassabban mennek végbe. A gazdaságban végbement változások azonban a társadalmi viszonyok egyes elemeinek változását is felgyorsították.

A folyamatok hatásait összegezve az ország gazdasági - társadalmi térszerkezete a '90-es évek végére a következőképpen alakult.

A társadalmi-gazdasági térszerkezet

1.2.1 A gazdasági térszerkezet

Az ország gazdasági térszerkezetének legfontosabb jellemzője, hogy a Balassagyarmat-Békéscsaba vonaltól nyugatra helyezkednek el a dinamikusan fejlődő és felzárkózó térségek - kivételt képez a Dél-Dunántúl határ menti térsége -, e vonaltól keletre pedig nagyrészt a fejlődésben stagnáló és elmaradott térségek. A felzárkóztatási folyamat ebben az országrészben is elkezdődött, tipikus példa erre Nyíregyháza térsége.

Meghatározó területi folyamatok

A piaczgazdasági váltással a korábban zárt gazdaság nyitottá vált, versenyre kényszerült, ami az államilag támogatott és elavult technológiával termelő üzemek tönkremeneteléhez, valamint az addig nem ismert mértékű munkanélküliséghez, néhol válságtérségek kialakulásához vezetett.

Megtörtént az iparban az állami tulajdon nagyarányú lebontása a privatizáció során, teljessé vált a vállalkozás szabadsága, szabad utat adva a külföldi tőke beáramlásának is. Ennek - térségi hatásait tekintve - legjelentősebb megjelenési formái a zöldmezős ipari beruházások, amelyek korszerű technológiát és termelési kultúrát hoztak az ágazatba.

Az ország nagyobb városaiban és az idegenforgalmi vonzerővel rendelkező térségekben kisebb volt az átmenettel járó gazdasági visszaesés, amit a szolgáltató szféra fejlődése ellensúlyozott. Ez alól a hagyományos nagyipari centrumok (Miskolc, Diósgyőr, Salgótarján, Ózd) kivételek.

A kárpótlással végbement tulajdonrendezés ellenére tovább csökkent a mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya, de országosan és egyes térségekben ma is jelentős foglalkoztatói és népességmegtartó szerepe van.

A piaci átmenet hatására a gazdaság teljesítménye az átmeneti visszaesés után a '90-es évek közepétől ismét növekedni kezdett, de ez a területi és települési különbségek növekedésével járt együtt, társadalmi, gazdasági téren egyaránt.

A gazdasági térszerkezetet alapvetően meghatározó tényezők a következők:

- **a külföldi tőke** aránya a térség gazdaságában, ami a termelési-technológiai váltást segíti elő, és munkahelyeket teremt,
- **a vállalkozási aktivitás** növekedése, ami hatással van a foglalkoztatásra, valamint további gazdasági tevékenységet segítő (marketing, piackutató, pénzügyi) vállalkozások létrejöttére.

A földrajzi helyzetből adódó előnyök mellett a térszerkezet legfontosabb forrása bizonyíthatóan a **humán tőke**, a képzettség, az innovációs képesség. Ebben nem egyszerűen a formális iskolázottság, hanem a piacépes tudáselemek (informatikai, nyelvi, vállalkozói ismeretek) felértékelődése fejeződik ki. Ez a főváros mellett, a vidéki nagyvárosok mindegyikében alapeleme a viszonylagos stabilitásnak. A lecsökkent vándorlási aktivitáson belül, egyedül a magasán kvalifikált fiatalok esetében érzékelhető a dinamikus térség, a főváros irányába mutató mozgás.

A városok gazdasági dinamikáját nagymértékben erősíti a gazdaság szolgáltató jellegének határozott aránynövekedése is, a **tercierizálódás**. Ezen belül a gazdasági, pénzügyi szolgáltatások, a modern kereskedelmi láncok terjedése kifejezetten hierarchikus jellegű és Budapest után már elérte a teljes vidéki nagyvárosi kört. Ugyancsak stabilizáló tényező a közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, közigazgatás) erős létszámmegtartó pozíciója, ami a városi jövedelemtömeget tekintve kiegyenlíti a létszámtakarékos piaci szféra magasabb keresetszínvonalát is. A közszolgáltatások intézményhálózatát az évtized második felében koncentráció jellemzi, ami növeli a központi települések előnyeit.

Miközben az ország és főleg az észak-dunántúli térség gazdasági fejlődésében a fő húzóerő a jelentős multinacionális cégek (nagyreszt vámszabadterületi) **ipari termelése**, addig az ezeken kívüli településeken, kistérségekben a lakosság életviszonyai, jövedelmei oldaláról a társadalmi-gazdasági stabilitás az egyéni vállalkozókon és bérből élőkön nyugszik. A fővárosban, a balatoni üdülőövezetben, vagy a Duna-Tisza közén a kisvállalkozási aktivitás sikeresnek tűnő helyi válaszként jelent meg az átalakulásban, de az agrárvidékeken és a nagyobb városokban ez a forma alig lép túl a kényszervállalkozások körén. Mindmáig nem alakult ki a két szféra - a középvállalkozásokon keresztüli - szorosabb összekapcsolódása, ami társadalmi és regionális szempontból jelentős egyensúlyteremtő hatással lenne. A külföldi tőkebefektetésekben a tőke- és technológia-intenzív elemeken kívül az évtized végén már megjelentek a munkaerő-igényesebb formák, s ezek a nyugati országrészben helyenként már strukturális munkaerő hiányhoz vezettek.

A **gazdaság ágazatai** közül a folyamatosan fejlődő és terjedő **üzleti szolgáltatások** elsősorban a főváros és a nagyvárosok fejlődésében, a feldolgozóipari arányok növekedését felmutató **ipar** az észak-dunántúli országrész fejlődésében játszik kulcsszerepet. A leginkább teret vesztő észak-magyarországi megyék közül Borsodban már látszanak, Nógrád ipari területein még alig érzékelhetőek az ipari rekonstrukció jelei. Nincs olyan kiterjedtebb térsége az országnak, ahol a **mezőgazdaság** dinamikahordozó eleme lenne a gazdaságnak, miközben az agrárgazdaság társadalompolitikai jelentősége vitathatatlan.

Az **infrastruktúra** és a gazdaság közötti kölcsönkapcsolat szempontjából kedvezőtlen, hogy nincs érzékelhető előrelépés az ország déli és keleti perifériális térségeinek a gyors, nagyávú közlekedési hálózatba való bekapcsolásában. Mivel a külföldi beruházói aktivitás a fővárosból kiágazó autópályák mentén nagyon lassan húzódik át a keleti országrészbe, ezért ezek hatása csak hosszabb távon lesz kimutatható. Az itt megtelepült külföldi beruházók termelési profiljában ma még a könnyűipar a domináns, a nyugati országrészben preferált gép- és elektronikai szakágazatokkal szemben. A keleti térségekben érzékelhető eleme a helyi gazdasági aktivitásnak a határokon átnyúló kereskedelmi, vállalkozási vonzás.

Szemben a korábbi évtizedekkel, ma a regionális és települési tagoltságot már sokkal kevésbé az infrastrukturális ellátottsági különbségek, mint a gazdasági tartalom (vállalkozási aktivitás, jövedelmek, munkaerőhelyzet) határozzák meg. A '90-es években sikerült jelentősen csökkenteni a települési infrastrukturális ellátottság számos elemében (főleg a közmű- és a telefonellátottságban) korábban jellemző egyenlőtlenségeket. Ez főleg a jóléti szint elmaradását enyhítette.

A fő térségformáló erő az országban tevékenykedő, több mint egymillió gazdasági vállalkozás illetve vállalkozó. Ehhez képest **az állam** közvetlen pénzügyi **szerepvállalása** bár a regionális egyenlőtlenségeket csökkentő területi allokációjú, de hatását tekintve korlátozott, a területi differenciálódást nem volt képes ellensúlyozni. Ebben szerepet játszott, hogy az egyes állami pénzeszközök térbeli allokációjában a koordinációt, egymásra épülést nem sikerült kellő hatékonysággal érvényesíteni. A területfejlesztés új eszközei (vállalkozási övezetek, ipari parkok) ma még inkább csak a kiépülés, intézményesülés fázisában vannak, az érintett térségek pozícióit a jövő szempontjából erősítik. Megjegyzendő, hogy egyes támogatások az átfogó nemzetgazdasági érdekeket, a gazdaságfejlesztést szolgálják, így azokhoz területi prioritások csak közvetve rendelhetők.

A demokratikus jogállamiság szempontjából **a helyi önkormányzati rendszer** újjászervezése pozitív fejlemény, amely elsősorban a települési infrastruktúra tekintetében vezetett eredményekhez.

Ez a kettősség mindvégig eltolta a területfejlesztés súlypontját a települési infrastruktúrafejlesztés irányába. Törekedni kell a szétaprózottságot ellensúlyozni képes támogatási rendszer egészének és egyes elemeinek megerősítésére a térség szemlélet elterjedésének érdekében.

A gazdasági térszerkezet főbb jellegzetes vonásai

Ma az ország térszerkezete, térségi és települési tagoltsága alapvetően eltér a rendszerváltás előtti helyzettől. Ebben természetesen jelen vannak évszázados determinációk (nyugat-kelet és falu-város megosztottság), miként az elmúlt évtizedek nyomai (szocialista nagyipar, mezőgazdasági nagyüzemek) és a legújabb időszakban kialakult elemek (vállalkozói aktivitás, külföldi tőke) is. A fő mozgásirányokat a rendszerváltozás után kialakult új gazdasági és társadalmi intézmények és szereplők formálják. A piacgazdaság újjászerveződött elemein (vállalkozások, tőke, piac) túl a mai térszerveződésben sajátos jegyként kimutathatóak az átmenet, a rendszerváltozás nyomai (pl. a privatizáció). A helyi, térségi önállóság növekedésével az ország minden pontján megnőtt a helyi felelősség is a gazdasági és társadalmi folyamatok alakításában.

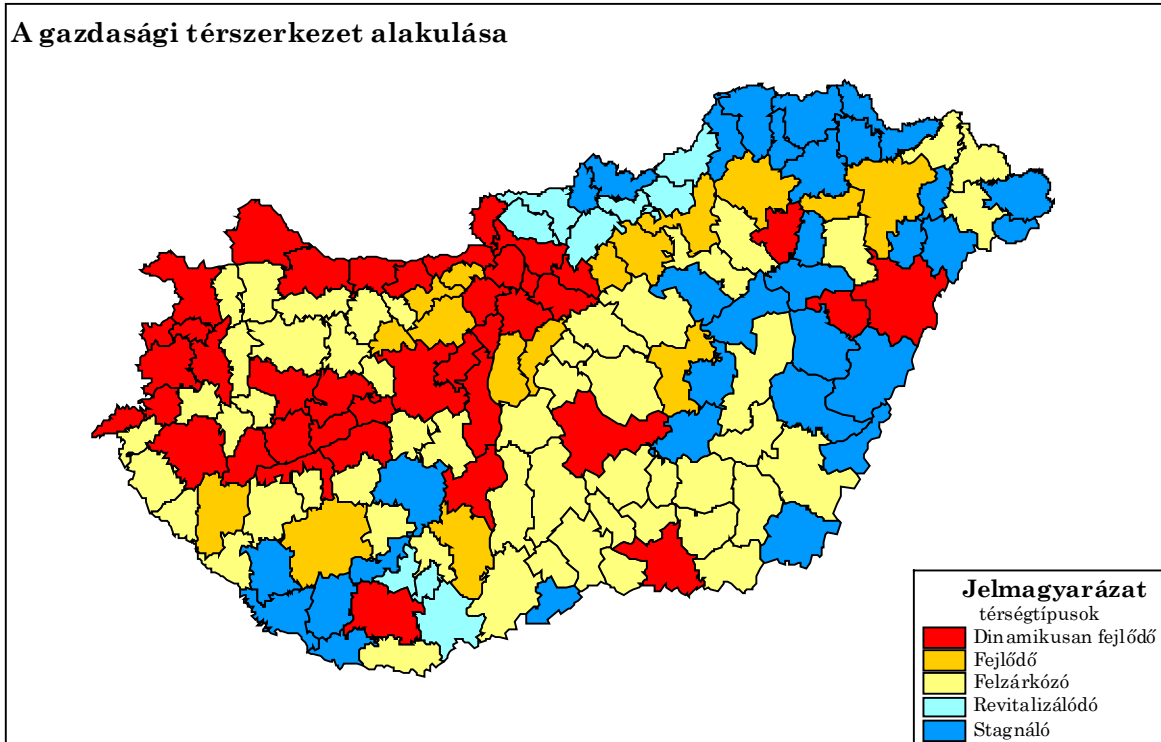
A területi egyenlőtlenségek alakulását a '90-es években a piaci alapú folyamatok uralják, ami jellemzően a regionális fejlettségi különbségek növekedését eredményezte. Az évtized első felében a területi folyamatokat a válságelemek (jövedelemcsökkenés, a beruházások visszaesése, munkanélküliség) határozták meg. Az évtized második felében ezek a tendenciák szétterültek az országban, míg az évtized végére a válságjelenségek mérséklődése volt jellemző. Ez alól kivételt jelent az a néhány térség, ahol a felzárkóztatási kísérletek nem jártak eredménnyel és ahol így elhúzódó válságjelenségekkel és így területi polarizációval kell számolni.

A kistérségi és települési fejlettségi térszerkezet mozaikszerű, a gazdasági térképeken látványos aktivitású növekedési tengelyek, és köztes árnyékterületek egyaránt felfedezhetők. A keleti országrészben is jelen vannak a dinamika elemei, elsősorban a korszerű technológiát képviselő nagyüzemek képében. Ugyanakkor a fejlett dunántúli régiókban is vannak gyengébb pozíciójú térségek, ún. belső perifériák. Általánosan is megfogalmazható, hogy a kevésbé fejlett régiók jobban tagoltak és nagyobb területi különbségeket mutatnak kistérségi szinten.

Meghatározó a **főváros-vidék** közötti fejlettségi és fejlődési különbség, amely felerősödött kettősséget, jelentős életszínvonal-különbséget, eltérő szerkezetű gazdaságot jelent. A főváros kapcsolatai meghatározó arányban a világpiachoz kötődnek, és érzékelhetően lazult az a közvetlen irányítási függőség, ami a korábbi évtizedekben szinte a vidék egész gazdaságát a fővároshoz kötötte. Ez azzal is jár, hogy a fővárosi fejlődés nincs közvetlenül pozitív hatással a vidék folyamataira: a nyugati országrészek fejlődése nem a fővárosból sugárzik ki és a keleti stagnálásnak sem a fővárostól való függés az oka.

A nagytérségi, regionális léptékben az északnyugati országrész sikeres szerkezetváltása és megújulása áll szemben Északkelet-Magyarország elhúzódó stabilizálódásával, ami erőteljes **Ny-K-irányú megosztottságot** eredményez. Ez a jelenség tetten érhető a fejlődést meghatározó és jelző tényezők, pl. a vállalkozási aktivitás, munkanélküliség, üzleti szolgáltatások elterjedésében is, minden településméret-kategóriában. Alapvetően új dimenziót ad a térszerveződésnek a határok teljes megnyílása gazdasági téren. A **határmentiség** a nyugati határszakaszt periférikus földrajzi helyzetből dinamikusán fejlődő zónává változtatta.

A gazdasági térszerkezet alakulása

Gazdasági térségtípusok

Az 1990-es évek végére kialakult gazdasági térszerkezetben a korábbi, mesterségesen kiegyenlítetténél jóval tagoltabb és különböző növekedési pályákon haladó térségtípusok különíthetők el.

A **dinamikusan fejlődő térségekben** jellemző, hogy magas a külföldi tőke aránya, a vállalkozói aktivitás és a jövedelemszint és alacsony a munkanélküliség szintje. E csoportba sorolhatók még azok a térségtípusok is, ahol e tényezők egyike eltérő az ágazati jelleg (ipar, idegenforgalom) miatt, valamint azok, amelyekben a nyugat-európai gazdasági erőter hatásai érvényesülnek.

- Kiemelkednek a **dinamikus centrumok** (főváros és vonzástérsége, a nagyvárosok és megyeszékhelyek) és a **dinamikus tengelyek** az autópályák mentén. E gazdasági terek kiterjedése egyértelműen a nagytérségi közlekedési infrastruktúra fejlesztésétől függ.
- A stabil, modernizált nagyiparral rendelkező **iparvárosokat** a külföldi tőke nagyobb aránya (kivéve, ha még a privatizáció nem történt meg, mint pl. Dunaújváros), kedvező munkanélküliségi és jövedelmi kép jellemzi. Viszont az ipari alkalmazottak nagyobb aránya miatt a vállalkozói aktivitás jóval elmarad az átlagtól. E térségek fejlődése folyamatos, bár az egyoldalú ágazati szerkezet veszélyeket is rejt magában.
- Az **idegenforgalmi vonzerővel** rendelkező településekre a nagyobb vállalkozási aktivitás, és ezzel párhuzamosan feltételezhetően magasabb jövedelemszint jellemző, ami a rejtett gazdaság és a vállalkozási aktivitás miatt sok esetben nem jelentkezik a jövedelembevallást tekintve (mint a Balaton-part településein és a

gyógyfürdő-városokban, ahol átlag alattiak a személyi jövedelmek a bevallások szerint). Az idegenforgalom sokszereplős jellege miatt a külföldi tőke aránya kisebb, mint az ország más karakterű térségeiben.

-A hosszútávon is stabil fejlődést megalapozó, új gazdasági szerkezetben elsődleges előnyt élveznek a kedvező földrajzi helyzetű térségek, mint a **nyugati határmenti térség**, ahol a fejlődés hajtóereje az osztrák-olasz gazdasági térhez való földrajzi közelség és formálója lehet nagy iparvállalat (Szentgotthárd), idegenforgalom (Bük) és kiugró vállalkozói aktivitás (Sopron). A fekvési, elérhetőségi előny és vonzerő a nyugati régióban már nemcsak a legnagyobb városokban, a megyeszékhelyeken, hanem a kisebb településeken is megmutatkozik, ami nagyobb tőkevonásban, a magas vállalkozási aktivitásban és átlag feletti jövedelmekben nyilvánul meg.

A **fejlődő térségek** némileg elkülönülnek a dinamikusan fejlődő térségektől, mivel növekedési lehetőségei csak később, a külföldi tőke megjelenésével (Kaposvár, Nagykanizsa), a főváros vonzerejének agglomerációjának kiterjedésével és a centrumtérségekkel való kapcsolatuk javítása után (Aszód, Hatvan, Gyöngyös) tudták kihasználni.

A dinamikusan fejlődő centrumtérségek hatása kisugárzik a környező térségekre is, ahol kedvező változásokat idéz elő. A fejlődésben **felzárkózó térségek** a környező centrumoknál eredetileg kevésbé fejlettebbek, főleg mezőgazdasági jelleggel bírtak, de a külföldi tőke beáramlásával és a vállalkozási aktivitás élénkülésével a helyi gazdaság növekedési pályára állt. Külön csoportot képviselnek a **revitalizálódó területek**, melyek eltérő fejlettségi szintről indultak, a '90-es években ipari visszaesést éltek át, de mára kezdenek felzárkózni (pl. Ózd).

A társadalmi-gazdasági szempontból **stagnáló térségeket** az átlagosnál rosszabb munkanélküliségi és jövedelmi helyzet, a külföldi tőke és a vállalkozói aktivitás kis aránya jellemzi. Ennek oka lehet a térség agrárjellege (pl. Közép-Tiszavidék), ország- és megyehatár menti fekvés (pl. Ormánság, Tamási térsége) vagy meghatározó városközpont hiánya (pl. Szécsény, Bácsalmás). Ezen belül típusok nem különíthetők el, mivel ezek az okok egymásra rakódnak és halmozódnak. Ipari válságtérségeként már csak Salgótarján jelenik meg a stagnáló térségek között.

A közép-dunántúli térség válságjegyei mérséklődtek, stabilizálódott a nagyipar. A kormányzati válságkezelő intézkedések és a megjelenő külföldi tőke hatására az ipari összeomlás térségei közül egyesek elkezdtek felzárkózni (Ózd, Bányásztereny), míg Salgótarjánban nem változott lényegesen a helyzet. A stagnáló térségek köre a Dunántúlon szűkült, míg a Tiszántúlon lényegében változatlan maradt.

Az autópálya építések térségformáló ereje és befolyása kiterjedt a Duna-Tisza közére és Észak-Magyarországra, ezzel lendületet adva e térségek fejlődésének.

1.2.2 Társadalmi térszerkezet

A '90-es éveket a területi társadalmi különbségek erősödése jellemezte. A térszerkezet alakulásában az öröklött területi egyenlőtlenségek mellett meghatározó jelentőségű a piaci folyamatok szerepe. A területi társadalmi egyenlőtlenségeket a jövedelmi, gazdasági, vállalkozási és személyes vagyoni viszonyok határozták meg, de ez a kapcsolat a '90-es évek második felében erősödött. Az átalakulás adta lehetőségeket azokban a térségekben tudták leginkább kiaknázni, ahol a tanultabb, vagyonosabb lakosság konvertálni tudta a korábban felhalmozott szellemi, kapcsolati-információs tőkéjét, és erre rakódtak az újjáépülő piacgazdaság térben polarizálódó elemei.

A társadalmi egyenlőtlenségi viszonyok a '90-es években elsősorban a gazdasági egyenlőtlenségekhez kapcsolódnak. Kibontakoztak kiegyenlítődési folyamatok is a vándorlásban és a lakosság civilizációs viszonyaiban (közműellátásban, a lakásfelszereltségben), melyek a korábbi egyenlőtlenségeket csillapították. A területi gazdasági különbségek a vállalkozási aktivitás különbségein keresztül a társadalmi egyenlőtlenségrendszer újratermelésében játszottak jelentős szerepet.

A társadalmi-területi különbségeket meghatározó legfontosabb tényezők a következők:

- az életminőséget és életesélyeket kifejező **települési komfort, iskolázottság, jövedelmi-vagyoni helyzet, egészségi állapot, közbiztonság** területi jellemzői, amelyek alapvetően meghatározzák a társadalom térségi tagozódását,
- **a népesedési helyzet** a születések, halálozások, és a vándorlás trendjein keresztül befolyásolja a térségek népességmegtartó erejét és gazdasági potenciálját,
- **a munkanélküliség** alakulása és területi különbségei.

A felsorolt tényezők együttes kiértékelése alapján számított magas társadalmi státusz jellemezte már 1990-ben is a fővárost, a Balassagyarmat-Békéscsaba vonaltól nyugatra eső városokat és Egert, valamint a Balaton üdülőkörzetét. A '90-es évek végére a főváros megőrizte kiemelkedő pozícióját, erősödött a Nyugat-Dunántúl és a Balatontól északra lévő területek pozíciója, míg a Dél-dunántúli határmenti és Északkelet-magyarországi térségeké nagymértékben gyengült.

A lakosság életminőségét és életesélyeit jellemző **társadalmi státuszt** nagymértékben befolyásolja az egészségi állapot, és az egészség megőrzésének esélye. **Az egészségi állapot** az európai átlaghoz képest rossz, a születéskor várható élettartam rövid, a betegségmentes életevek száma kevés. Ez határozott összefüggést mutat a településnagyság-kategóriákkal és a jövedelmi helyzettel, mivel a jobb életminőség egyértelműen a jobb életkörülményekhez (települési komfort) és magasabb színvonalú egészségügyi ellátáshoz köthető, ami elsősorban a nagyobb városokban van jelen.

Az életminőségre jellemző **közbiztonságot** tekintve a vagyon elleni cselekmények, gazdasági bűnesetek a fejlettebb régiókban, az urbanizációs centrumokban és az üdülőtérségekben összpontosulnak, míg a személy elleni és erőszakos cselekmények inkább az elmaradott térségekben. A Balaton térsége mind a vagyon, mind a személy elleni bűnözés szempontjából kitüntetett célpont.

A **képzettségben**, iskolázottságban mutatkozó különbségek főleg településnagyság szerint növekedtek. E téren is kiemelkedik Budapest helyzete, de elsősorban Pest megyében növekedett a felsőfokú végzettségűek aránya, részben az agglomerációba történő kiköltözésnek tulajdoníthatóan. A *piacképes* tudás (számítógép, nyelvek, vállalkozási ismeretek) szerepe erősödött, a gazdasági térszerkezetet leképező területi különbségekkel. Így a válságtérségekből elsősorban a magasabb képzettségűek elvándorlása figyelhető meg, ami fékezi a kibocsátó térség újjáéledését.

Népesedési szempontból a térszerkezetet az utóbbi évtizedben leginkább a vándorlások irányváltozása alakította. A korábbiakhoz képest nagyobb jövedelemegyenlőtlenység a társadalmi szegregáció mellett térbeni elkülönüléshez is vezetett. Amíg 1990-ben a **vándorlás** még főleg az elmaradott térségekből, településekből a fejlettebb térségek felé és a városokba irányult, mára azonban a nagyvárosokból, kiváltképpen a fővárosból kiáramlás, az agglomerációkba kiköltözés vált jellemzővé, így e városközeli települések vándorlási nyereségre tettek szert. Megfigyelhető a fővárosból induló közlekedési folyosók (M7, M5 és M3 autópályák vonala), dinamikus fejlődési tengelyek településeinek népességnövekedése is.

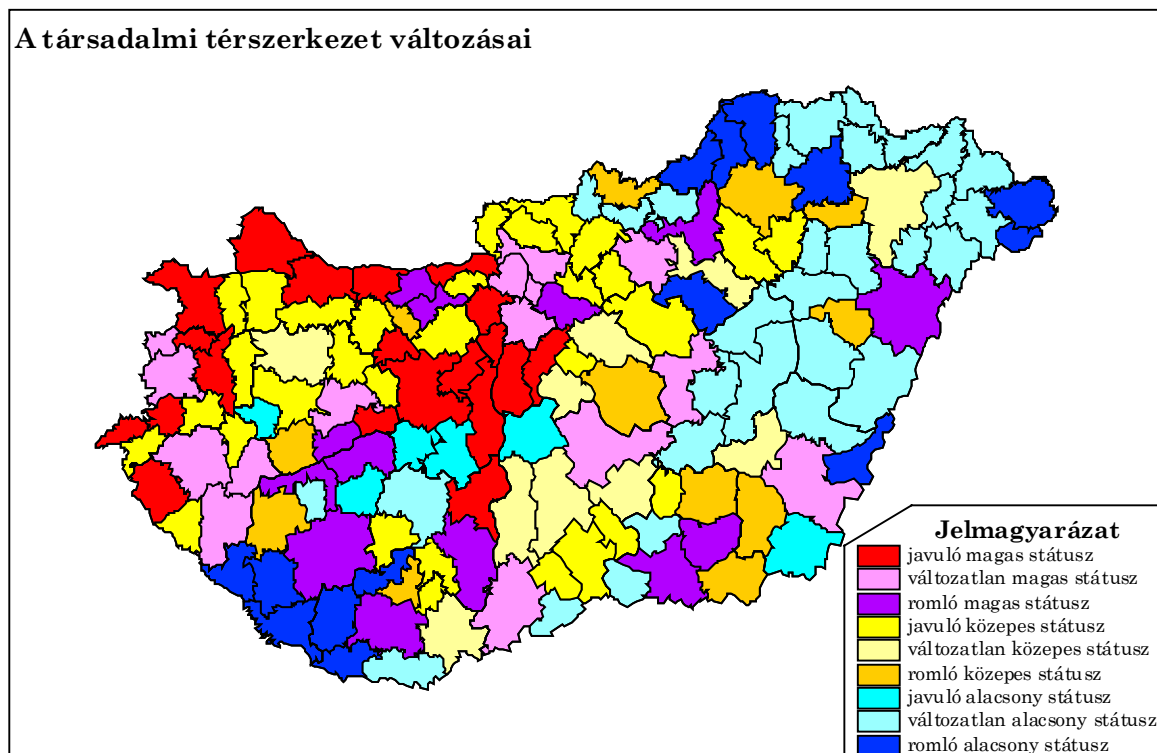
A **születésszámot** tekintve Budapesten és a nagyvárosokban jelentős elmaradás tapasztalható az országos átlagtól. A fejlődésben elmaradott (pl. Szabolcs-Szatmár-Bereg) és az aprófalvas településszerkezettel jellemezhető térségekben (pl. Cseréhát) azonban megállni látszik az előregedés, sőt növekedik a népességszám, mivel a szociálisan nehéz helyzetben lévő társadalmi csoportok gyermekvállalása mérsékli a népességcsökkenést.

Az évtized legnagyobb társadalmi megrázkódtatást eredményező folyamatát, a tömeges **munkanélküliséget** sajátos időbeli és térbeli lefutás jellemezte (az 1993-as 700 ezres maximum 1999-re a felére csökkent). Főleg a periférikus földrajzi helyzetű és ipari válságtérségekben lakó képzetlenebb társadalmi csoportok veszítették el tömegesen munkahelyüket. Az évtized elején a tömegessé válásnak határozott térségi tagoltsága volt az északkeleti országrész rovására, majd a krízis szétterült az országban.

A '90-es évek második felében országosan mérséklődött a munkanélküliek aránya, már csak a Balassagyarmat-Békéscsaba vonaltól keletre és a Dél-Dunántúl határmenti részén volt magas, 9 % feletti. A legfejlettebb térségekben (Nyugat-Magyarország és Észak-Dunántúl) és településkategóriákban (nagyvárosok és megyeszékhelyek), de mindenekelőtt Budapesten a társadalmi és gazdasági előnyök állandósultak. Itt a tartósan (180 napnál régebben) munkanélküliek aránya, valamint a szociális segélyekre szorulóak száma is számottevően alacsonyabb.

A radikálisan lecsökkent aktivitás és a kedvezőtlen demográfiai folyamatok miatt mindenhol növekszik a nyugdíjból, járulékból élők aránya, ami kiegyenlítő hatást fejt ki a **személyi jövedelmekben**, életkörülményekben, a társadalmi tagozódásban. A különböző térség és településkategóriákban a lakosság foglalkozási és jövedelmi helyzete szinkronban változott; a gazdaságilag fejlettebb és urbanizáltabb település és térség típusokban az országos átlagnál kedvezőbben alakultak a kereseti, jövedelmi és a vagyoni viszonyok.

A társadalmi térszerkezet változásai

Az alacsony jövedelmű és a rendszeres szociális segélyben részesülők aránya növekedett, részben a hátrányos helyzetű rétegek újratermelődése, részben a középrétegek lesüllyedése következtében. Arányuk a városokban, az urbanizált térségekben, az agglomerációkban is magas, de különösen az észak-magyarországi aprófalvas térségben növekedett számottevően, mivel a periférikus földrajzi fekvésű, elmaradott térségek a kormányzati törekvések és beavatkozási kísérletek ellenére is többnyire az átalakulási folyamat vesztesei voltak.

1.3 A természeti környezet állapotának és minőségének védelme, a természeti értékek megőrzése

Minden fejlesztés, de különösen a területhasznosítással járó fejlesztések alapfeltétele a megfelelő környezeti állapot, ugyanakkor korlátozó feltétele a környezet védelme. Ez a kapcsolati feltétel különösen fontossá teszi a területfejlesztésnek a környezet védelmére és a természeti értékek megőrzésére irányuló stratégiai céljának érvényesülését.

A környezetvédelem legfőbb célkitűzéseit az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Program tartalmazza. A Programmal kapcsolatban a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 40. §-nak (4) bekezdése kimondja, hogy a **Programban** foglaltakat az ország társadalmi-gazdasági tervének [Alkotmány 19.§ (3) bek. c.) pont] meghatározása, a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, a terület- és településfejlesztés, a regionális tervezés, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló állami tervezési és végrehajtási tevékenység során ér-

vényre kell juttatni. A **kormányprogramokban** elsősorban az alföldi megyékre vonatkozóan és a **területfejlesztési Phare-programokban** kiemelt feladatként szerepeltek e stratégiai célt szolgáló feladatok.

Az Alföld program kapcsán komplex természeti állapot-felvételi munkák kezdődtek el és folytatódtak a Körös–Maros vidék, a Bodroghöz, a Szatmár-beregi síkság, a Tisza-tó és környéke, valamint az Orgoványi–ócsai körzet területén. Elkészült a Hortobágyi és a Kiskunsági Nemzeti Park (NP), a Körös-Maros NP egy részének, valamint a Tokaj-Bodrogszeg, és a Szatmár-beregi Tájvédelmi Körzet (TK) komplex természeti állapot-felmérése, elkezdődött a Körös-Maros-vidék komplex regionális tervének készítése.

Az Alföld programon belül különösen a holtágak védelmén és az azokkal foglalkozó feladatok kidolgozásán volt a hangsúly. Ennek során az 5 hektárnál nagyobb holtágak felmérését a KHVM befejezte, a Tisza-völgyi holtágak rehabilitációs programjára vonatkozó előkészítő irányelveket a Tárcaközi Bizottság kidolgozta, és meghatározásra kerültek a holtágak vízminőség-védelmével, rehabilitációjával kapcsolatos természetvédelmi és környezetvédelmi feladatok.

Békés megyében az ivóvízbázisok, a vízkészletek és a talaj védelme érdekében intézkedési terv készült, az arzénos vizű települések ivóvízminőség javítását szolgáló kormányprogram pedig 1995-ben zárult. Hajdú-Bihar megyében kiemelt feladat volt a veszélyes hulladékok kezelésének megoldása. Balmazújváros térségében megtörtént az átmeneti tároló felülvizsgálata, Debrecen mellett pedig vállalkozás jött létre az egészségügyben keletkező veszélyes hulladékok kezelésére. Megvalósult a debreceni szennyvíztisztító telep első üteme. Jász-Nagykun-Szolnok megyében, - Szolnokon és Karcagon - a kórházi hulladékok ártalmatlanítására égetőmű létesült. Az elhullott állati tetemek összegyűjtésére és ártalmatlanítására pedig egy szakmai bizottság dolgozott ki javaslatot. A Szolnokon létrehozandó Országos Kárelhárítási tréningközpont részletes megvalósíthatósági tanulmány készült.

1996-ban, a Körös-Maros vidékén vizsgálat indult az arzén-, vas-, mangántartalmú iszapok ártalmatlanítására. A műszaki megvalósíthatóság vizsgálata 1997. év végére megtörtént, és a kifejlesztett eljárások kipróbálása is beindult, együttműködve az érintett vízmű-vállalatokkal.

Az első Területfejlesztési Phare-program Kísérleti Programalapja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 7, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 12 millió ECU támogatást nyújtott környezetvédelemmel kapcsolatos projektek megvalósítására.

A jóváhagyott PHARE CBC támogatások mintegy 10%-a (kb. 7 millió ECU) szolgált környezet és természetvédelmi célokat. A Magyarország-Ausztria PHARE CBC program keretében egyrészt olyan környezetbarát beruházások valósultak meg, mint a Kőszeg-Csepreg és a Zalaegerszeg-környéki hulladéklerakó, a Nagykanizsai veszélyeshulladék-égető vagy az Őrszentpéteri szennyvíz-tisztító. Másrészt a program mintegy 1 millió ECU-t fordított az Őrség-Raab, a Kőszeg-Írottkaó natúrpark kialakítására és egy Fertő-hansági fogadó centrum kialakítására.

A Magyarország-Románia PHARE CBC program legalább 50%-a környezetvédelmi célú fejlesztéseket szolgált: a Maros-hordalékkúp térségének felszíni vízpótlására, a Fekete és Sebes Körösök vízgazdálkodására, a Fehér-Körös árvízjelző rendszerére és a Berettyó vízügyi monitoring rendszerének kialakítására mintegy 2,6 millió ECU támogatás állt rendelkezésre.

A Magyarország-Ausztria-Szlovákia trilaterális program 1 millió ECU összeggel támogatta a Fertő-Hanság Nemzeti Park és a Szigetközi Tájvédelmi Körzet térinformatikai rendszerének fejlesztését, valamint egy térségi szilárd hulladéklerakó létesítését Jánossomorja mellett.

A Magyarország-Szlovénia-Ausztria trilaterális program fél millió ECU keretösszeget fordított az Őrség térségének szelektív hulladékkezelésére, valamint a Csesztreg térségi szennyvíztisztító építésére.

A környezet-és természetvédelem vonatkozásában a **Nemzeti Környezetvédelmi Program** megvalósítása volt hivatott szolgálni ezt a stratégiai célt.

A Nemzeti Környezetvédelmi Program kitűzött céljainak megvalósítása érdekében az elmúlt időszak legfontosabb intézkedési a következők voltak:

Levegőminőség

A Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Program keretében a vizsgált időszakban folyamatosan történtek intézkedések a légszennyezések mérséklésére és a káros légszennyezések megszüntetésére. Az Ágazatközi Intézkedési Program keretében összesen 14,3 milliárd Ft KKA támogatás került felhasználásra.

Az olajiparnak a benzin ólom- és gázolaj kéntartalmát csökkentő programja keretében fokozatosan csökkent az ólmozott benzin forgalmazása, és 1997-re a gázolaj kéntartalma 0,2%-ról 0,05%-ra csökkent.

Az Országos Energiatakarékossági Cselekvési Program keretében 1997-ben 47 db beruházást támogattak, 1998-ban pedig a beruházások száma 61-re nőtt.

Magyar erőműrendszer fejlesztési program keretében a Mátrai Erőmű felújítása folyamatban van.

A közlekedési eredetű kibocsátások csökkentése vonatkozásában tömegközlekedési fejlesztési program indult meg, melynek keretében a korszerűsítések még folyamatban vannak.

Vízminőség

Magyarország Szennyvíztisztítási Programja keretében 1995-1997 között a szennyvízelvezető hálózattal rendelkező települések száma 566-ról 744-re és a szennyvíztisztító telepeké 413-ról 440-re nőtt.

A Duna-Tisza közti homokhátság vízviisszatartását és vízpótlását célzó program keretében a környezeti hatásokat figyelő monitoring-rendszer kiépítése és működése megkezdődött.

Az ivóvízbázisok védelmére vonatkozólag megkezdődtek a diagnosztikai vizsgálatok, amelynek alapján kijelölhetőkké váltak a védőterületek és ez alapján meg lehet határozni a szennyező forrásokhoz kapcsolódó beruházási és egyéb feladatokat.

33 db vízgyűjtőre vonatkozóan az EU normáknak megfelelően regionális vízgyűjtő-vízgazdálkodási terv kidolgozását irányozták elő, amelyből jelenleg öt darab készült el.

Az állami felelősségi körbe tartozó környezetkárosítások és szennyezett területek kármentesítési programja keretében szabályozási, számbavételhez kapcsolódó K+F feladatok folyamatos végzése mellett kármentesítési munkák is történtek 24 területen.

A Balaton ökológiai állapotának védelmére és a vízminőség javítására vonatkozó intézkedési terv időarányos megvalósítása folyamatos.

Nemzeti Közegészségügyi Akcióprogram keretében 1997-1998-ban összehangolt intézkedések történtek szinte minden cél tekintetében.

Földvédelem

A felhagyott bányaterületek rekultivációs programjának keretében a beszámolási időszakban (1997-1998-ban) 117 pályázó kapott támogatást tájrendezési terv készítésére és 116 pályázó nyert el támogatást.

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (AKP) koncepciójának kidolgozása 1999-ben befejeződött, a végrehajtásával kapcsolatos feladatokat, és azok időbeli ütemezését a 2253/1999.(X.7.) sz. Kormányhatározat rögzítette.

A tájvédelmi stratégia kidolgozása jelenleg is folyik.

Táj és Természetvédelem

A beszámolási időszakban négy új Nemzeti Park Kialakítása történt meg.

1998-ra a védett területeken belül 25%-ra növekedett a Nemzeti Park Igazgatóságok kezelésében lévő országos jelentőségű védett területek aránya.

A védett és fokozottan védett területekre vonatkozó korlátozások és tilalmak 1998-ban újraszabályozásra kerültek.

A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó rendszer kiépítésére és üzemeltetésére program folyik.

A Holtág programban megkezdődött a "Szentély" típusú helyek természetvédelmi vagyongézelésbe vétele.

A Nemzeti Parkok Igazgatóságai működési területeken lehatárolták a "Környezetileg Érzékeny Természeti Területek"-et.

Erdőtelepítési Program keretében 1998-ra 8204 ha új erdő telepítése valósult meg.

Elkészült az egyedi tájértékek kataszterezésének szabályozása, megkezdődött a kataszter kidolgozása.

A természetvédelmi kezelési tervek módszertana útmutató formájában elkészült, és rendelettervezet készült a Természetvédelmi törvény alapján.

Hulladékgazdálkodás

A települési hulladékgazdálkodás fejlesztésének programja keretében az előterjesztés által vizsgált időszakban 107 települési hulladéklerakó telep építése kapott céltámogatást.

A termékdíj-rendszer eredményeként a csomagolási hulladékoknál 30%-os, az ólomakkumulátoroknál 90%-os begyűjtési arányt sikerült elérni. Folyamatban van a hűtőberendezések, a gumiabroncsok és a kenőolaj begyűjtési rendszerének és feldolgozó kapacitásának a kiépítése.

Csongrád, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyékben a megyei kórházak hulladékégetőket létesítettek.

Folyamatban van az aszói veszélyeshulladék-lerakó telep bővítése és a rudabányai hulladékégető első ütemének megvalósítása. A 3000 t/év kapacitású tiszavasvári hulladékégetőt 1997-ben helyezték üzembe.

Az atomerőművi radioaktív hulladék kezelésének és végleges elhelyezésének megoldására indított nemzeti projekt végrehajtása a beszámolási időszakban folyamatban volt.

Zaj és rezgés elleni védelem

A 75dBA feletti zajterhelések megszüntetésére vonatkozó akcióprogram keretében folyamatban van a közúti közlekedés által legnagyobb mértékben terhelt területek feltárását célzó zajvizsgálat-sorozat.

Megtörtént a repülőterek közelében lévő zajcsökkentő-védőövezet szabályozása és megkezdődött a védőövezet kijelölése.

Tatabányán megtörtént a M1 autópálya melletti terület utólagos zajvédelme.

1.4 A nemzetközi integráció elősegítése

A területfejlesztés integrációs összefüggéseivel kapcsolatban elsősorban arra kell választ adni, hogy a magyar területfejlesztési politika mennyire van összhangban az uniós szabályokkal, s hogy a területfejlesztési törvény legutóbbi módosításával létrehozott intézményrendszer milyen hatékonysággal működik.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény (továbbiakban: törvény) létrejöttét az Európai Unióhoz való csatlakozási szándék tette időszerűvé. A törvény az Európai Unióban már másfél évtizede bevált **területfejlesztési alapelvekre** épít: a szubszidiaritás, a partnerség, a forrás koordináció, a programozás, az átláthatóság a törvény szellemének megfelelően minden területi szint számára alapkövetelményként jelennek meg.

A **szubszidiaritás elvének** érvényesülésében egyrészt nagy szerepe volt a rendszer-váltást követően kidolgozott önkormányzati törvénynek, amely olyan jogokat biztosít a helyi önkormányzatoknak, amelyekre pozitív módon építhet a területfejlesztés intézményrendszere is. Másrészt a törvény módosítását (1999. évi XCII. törvény) követően - a kötelező érvénnyel létrehozott regionális fejlesztési tanácsokkal - megerősödött a regionális szint. További támogatást kapnak a települések kistérségi társulásai.

A **partnerség elvével** összefüggésben a törvénymódosítás a döntések hatékonyságának szándékával részben szűkítette, részben átalakította a megyei, valamint a regionális fejlesztési tanácsok összetételét. A törvény továbbra is kereteket biztosított a különböző szintek és szektorok közötti együttműködéshez, különösen megerősítette és intézményesítette a nagytérségi együttműködést. Az ágazati dominancia enyhítésével megerősítette a területi szempontokat, elmélyítette a kormányzati koordinációt.

A területfejlesztési célelőirányzaton kívül, ami decentralizálásra kerül, az ágazati tárcák kezelésében lévő pénzeszközök decentralizálása még nem indult meg. (Ez alól kivétel a célelőirányzaton túl a TEKI és a CEDE.)

A **forráskoordináció** feltételeit az 1992-ben elfogadott államháztartási törvény nem teremtette meg. Az ágazati dominanciát nem sikerült kellőképpen enyhíteni, az 5, külön támogatott megye sikertelenül törekedett a nekik szánt eszközök együttes decentralizációjára. Hasonló viták merültek fel a PHARE regionális források decentralizálása kapcsán is.

A megyei és regionális szintű tanácsok a törvény alapján rendelkeznek a kormányzati szintű és egyéb források koordinációjához szükséges jogosítvánnyal, ennek azonban a decentralizáció szűk köre, valamint a források alacsony mértéke miatt nem tudnak érvényt szerezni. Érdemi forráskoordinációt csupán a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei integrált szerkezetátalakítási program végrehajtása során sikerült elérni. A forráskoordináció érvényesítéséhez a központi és területi tervek összehangolása, a programba szervezés, a programok ellenőrzése és a források állami koordinálása szükséges.

Az **addicionalitás elvének** érvényesítése során alapvető gondot jelent a tőkeszegénység és az önkormányzatok fejlesztési forrásainak alacsony szintje. Így előfordulhat az a helyzet, hogy a leginkább rászoruló térségek a helyi források szűkössége miatt - a törvény szándékával ellentétesen - kimaradnak a területfejlesztés fő áramlataiból.

A **programozás elvének** megfelelően mára mindegyik régió és megye rendelkezik koncepcióval, többségük stratégiai programmal, amelyeknek kidolgozását a területfejlesztés központi és decentralizált támogatási forrásai is elősegítették. A törvény előírásainak megfelelően szabályozásra került e dokumentumok tartalmi követelményrendszere

és elfogadásuk rendje. Az Európai Unió gyakorlat érvényesítése érdekében a szabályozás azonban korszerűsítésre szorul.

Az *átláthatóság elvének* érvényesülése jelenik meg abban, hogy a területfejlesztési tanácsok tevékenysége nyilvános, a tervezéssel és pályázatokkal kapcsolatos információk megjelennek a helyi sajtóban és egyéb médiákban. Szükségszerű ugyanakkor a területi információs rendszer használatának továbbfejlesztése, a területi monitoring rendszer kiépítése, az ellenőrzés hatékonyságának fokozása. Az átláthatóság elvének érvényesülését törvényi alulszabályozottság is nehezíti.

Az Európai Unió egyik alapvető követelményeként közösségi rendeletek határozzák meg a tagállamok kötelezettségeit, az irányítási és felügyeleti rendszereket, a kiadások igazolását és a szabálytalanságok megelőzését, felfedezését és kijavítását, valamint a közösségi jog sérelmeit illetően. A területfejlesztés magyar intézményrendszerének, ezen belül a megyei területfejlesztési tanácsok és a regionális fejlesztési tanácsok *törvényességi felügyeletét* a területfejlesztési törvény módosítása rendezte, ezt a feladatot a megyei közigazgatási hivatalokra bízta.

Az európai integrációra való felkészülés és az EU által nyújtott támogatások, ezen belül az előcsatlakozási eszközök mielőbbi igénybevétele szempontjából az egyik legfontosabb kérdés, hogy a magyar **területfejlesztési politika célkitűzései** minél inkább összhangba kerüljenek az Európai Unió társadalmi és gazdasági kohéziós politikájának céljaival. Alapvető követelmény továbbá, hogy ezek a célkitűzések mind országos, mind regionális illetve helyi szinten az Európai Unió tervezési és programozási előírásaihoz igazodó dokumentumokban meghatározásra kerüljenek.

A társadalmi szolidaritás és kohézió erősítése során fő feladat az alapvető műszaki infrastruktúra, az egészséges környezeti feltételek és a korszerű információs és humán infrastruktúra megteremtése, amelyek egyben fontos elemét képezik a gazdasági fejlődésnek is.

A regionális fejlesztéspolitika célkitűzései, amelyeket az Országos Területfejlesztési Koncepciót elfogadó 35/1998. (III. 20.) OGY határozat fogalmazott meg - alapvetően összhangban vannak az Európai Unió társadalmi és gazdasági kohéziós politikájának céljaival.

A területfejlesztés stratégiai céljai között szerepel *a válságba jutott ipari térségekben a szerkezetátalakítás felgyorsítása, elsősorban az agrárgazdaságból élő térségekben a vidék átfogó, komplex fejlesztése, továbbá a tartós munkanélküliséggel sújtott térségekben a foglalkoztatás feltételeinek a megteremtése.*

A területfejlesztési tevékenység ugyanakkor nem korlátozódhat az elmaradott területek felzárkóztatására, a társadalmi-gazdasági szerkezetátalakítással küszködő térségek problémáinak csökkentésére, hanem ki kell terjednie a fejlettebb régiókra, elsősorban azok adottságainak hatékonyabb kihasználásával.

A területfejlesztési politika szervesen kapcsolódik a Kormány gazdasági stratégiájához, amelyben megfogalmazásra került, hogy *a területi társadalmi-gazdasági esélykülönb-*

ségek csökkentésének feltétele minden régióban a gazdaság tartós növekedésének biztosítása, a lakosság jövedelmi viszonyainak javítása, a munkaerő- és tőkepiaci hatékonyság növelése. A társadalmi szolidaritás és kohézió erősítése során alapvető feladat az *alapvető műszaki infrastrukturális, egészséges környezeti feltételek és az ezeket kiaknázó információs és humán infrastruktúra megteremtése.*

A Kormány programja széles mozgásteret biztosít a területfejlesztési, vidékfejlesztési politikának, mivel azt a kormányzati filozófia egészét érintő, komplex átfogó feladatként jelöli meg, ahogyan az EU közösségi politikájának is a regionális politika az egyik meghatározó eleme.

A magyar területfejlesztési politika abból indul ki az 1999-ben lefolytatott átvilágítási tárgyalások alapján, hogy az új EU-joganyaggal kapcsolatban Magyarországnak továbbra sincs **jogharmonizációs kötelezettsége**, az előírások a csatlakozás pillanatában a magyar jogrend részévé válnak. Ugyanakkor a strukturális és kohéziós támogatások fogadása céljából továbbra is jelentős tervezési és intézményfejlesztési kötelezettségek hárulnak az országra.

Ezeknek a feladatoknak a teljesítésével Magyarország az Európai Unióval folytatott tárgyalási pozícióiban vállalta, hogy a csatlakozás időpontjáig kész és képes átvenni a regionális politika és a strukturális eszközök koordinációja területén érvényes közösségi vívmányokat. A csatlakozás időpontjától vállalja az Európai Unió regionális, strukturális és kohéziós politikájában alkalmazott valamennyi szabályozó eszköz működtetését és a támogatások fogadásához szükséges intézményfejlesztési kötelezettségek teljesítését.

A területfejlesztési politikának és az Európai Unió szabályozás összehangolásának egyik legfontosabb kérdése a **jogosultság**, ezen belül is a földrajzi lehatároltság és a támogatási célterületek megfelelő harmonizálása. Az Európai Unió - a Tanács 1999. június 21-i 1260/1999/EK rendelete szerint - a 2000-től életbe léptetett három célkitűzés közül az 1. célkitűzés keretében azokat a régiókat támogatja, ahol az 1 főre jutó vásárlóerő-paritáson mért GDP a közösségi átlag 75%-ánál alacsonyabb.

A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján ***előreláthatólag Magyarország teljes területe az 1. célkitűzésre lesz jogosult***, mivel mindegyik régió GDP mutatója a megjelölt korlát alatt van, egyedül a Közép-magyarországi régió átlaga közelíti meg az EU támogatási határértéket.

A 30/1997. (IV.18.) OGY határozat végrehajtásának tapasztalatai és a **támogatási rendszerünk EU konform átalakításából** adódó követelményeket figyelembe véve javaslat készült a 2000-2002. évekre a területfejlesztési támogatási és decentralizálási elvek, valamint a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerének módosítására.

Az OGY határozat megfogalmazta, hogy fokozatosan át kell térni az EU gyakorlatában is megvalósuló **programfinanszírozásra**. Az eltelt időszakban azonban ezen a területen nem sikerült előre lépni. Ezen a téren a tevékenység felgyorsítása szükséges.

Az EU követelményeivel összhangban változatlanul fenntartható az alapelv, hogy a területfejlesztési támogatás olyan kiegyenlítő, felzárkóztatást elősegítő támogatás, amely a többi tárca által nyújtott támogatásokkal párhuzamosan, azokkal koordináltan adható. Elsősorban ez a forrás teszi lehetővé az állami támogatások differenciálását a területi különbségek kiegyenlítése érdekében. Ugyanakkor lehetőséget nyújt arra, hogy esetenként az elmaradott térségekben más tárcák által nem támogatott beruházások megvalósítása is elősegíthető legyen.

A Kormány által elfogadott és az Országgyűlés elé benyújtott - a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló - határozattervezetben az egyik legjelentősebb változás a regionális programfinanszírozás bevezetésének az előírása. A tervezési-statisztikai régiók kialakítása az 1999. évi XCII. törvénnyel megtörtént. Viszont továbbra is feladat maradt, hogy meghatározásra kerüljenek az ágazati és horizontális programok regionalizálható elemei és véglegesen kialakuljanak a programfinanszírozás alapjául szolgáló regionális operatív programok.

A törvény a korábbi területi politikához képest a **területfejlesztési intézményrendszer** létrehozásával eredményezett markáns elmozdulást. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásnak ugyanis egyik alapvető feltétele, hogy megerősödjék a területfejlesztés középszintű intézményrendszere, megszerveződjenek a programozási (tervezési-statisztikai) régiók, a regionális és a megyei területfejlesztési tanácsok elkészítsék programjaikat, és felkészüljenek annak végrehajtására, valamint kialakuljon a központi koordináció, egyértelművé váljon az EU támogatási alapok igénybevételéhez kapcsolódó felelősség.

A Kormány a közigazgatás feladattervéről szóló 1052/1999. (V.21.) Korm. határozatában áttekintette a területfejlesztésnek a közigazgatáshoz való viszonyát, sor került a területfejlesztési törvény módosítására, kialakításra került a területfejlesztési tanácsok törvényességi felügyeleti rendszere és megkezdődött a területfejlesztés monitoring rendszerének kialakítása.

A megyei területfejlesztési tanácsok és az alulról szerveződő **regionális fejlesztési tanácsok** a törvény hatályba lépése után megalakultak. Tevékenységüket több helyen elősegítette a PHARE-programok keretében nyújtott Uniós támogatás. Az ösztönzők ellenére a regionális fejlesztési tanácsok működése több térségben nem érte el a kívánatos szintet, és működési területük is több bizonytalanságot hordozott. Ezért az Országgyűlés által 1999. október 19-én elfogadott 1999. évi XCII. törvény hatására a területfejlesztési munka középpontjába a regionális fejlesztési tanácsok jogi és gazdasági megerősítése, a kötelezően ellátandó feladatok meghatározása, a működési terület hézag- és átfedés-mentes kialakítása és a megfelelő munkaszervezet létrehozása került, amely nagymértékben elősegíti az EU által igényelt tervezési, programozási kapacitások további fejlesztését.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium kezdeményezésére a regionális fejlesztési tanácsok 1999-ben létrehozták képviseleti irodájukat Brüsszelben. Ennek

működésétől egyaránt várható a régiók jobb érdekérvényesítése az Európai Unió szervezeteiben és az onnan érkező információk rendszeressége és autentikussága.

Az 1999. évi XII. törvény 7.§ (2) bekezdés h) pontja felhatalmazást ad a Kormánynak a **területi monitoring rendszer**, - amely az EU-konform intézményrendszer egyik alapvető pillére - feladat- és hatáskörének, szervezeti és működési rendjének rendeletben történő megállapítására. Továbbá a Kormány 2134/1999. (VI.11.) Korm. határozatának mellékletét képező Cselekvési Program 17. pontja értelmében fel kell állítani a Régiók Monitoring Bizottságait. E feladatok végrehajtása érdekében elkészült a regionális programokhoz nyújtott támogatások végrehajtását megfigyelő és értékelő Regionális Monitoring Bizottságok felállításáról, feladat- és hatásköréről szóló kormányelőterjesztés-tervezet, ami jelenleg tárcaegyeztetés alatt áll.

A megfelelő szervezeti háttér megteremtésével, a szükséges források biztosításával együtt fontos feladat a területfejlesztési politikában szereplők **szakmai felkészítése**, amelyben az erre irányuló különböző Phare-programok beindítása nyújthat segítséget.

2. A TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZEREN KERESZTÜL

A területfejlesztés stratégiai céljainak megvalósulását közvetlenül a területfejlesztési politika eszköz- és intézményrendszere segíti.

Az **eszközrendszer** alapelemeit

- a szabályozó joganyagok,
- a pénzügyi eszközök,
- a kormányzati programok és Phare programok
- a területi tervezés és a Területi Információs Rendszer
- Vállalkozási Övezetek

képezik, amelyek a területfejlesztés **intézményrendszerének** működését alapvetően meghatározzák.

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény megszületése előtt a területfejlesztéssel közvetlenül összefüggő **szabályozó joganyag** elsősorban két fő területre terjedt ki. Egyrészt a területi egyenlőtlenségeket és elmaradást enyhítő támogatási rendszer szabályozására, másrészt az ebben érintett - válsághelyzetben lévő - települések, területek körének meghatározására.

A kormányrendeletek 1996. előtt a támogatott területekhez tartozó településeket két fő szempont, a társadalmi-gazdasági elmaradottság, illetve a munkanélküliségi mutatók alapján határozták meg. A hátrányos helyzetű települések nagy aránya indokolta tette, hogy a Területfejlesztési és Szervezési Alap 1991-es megszüntetését követően - két év átmeneti szabályozás után - ismét elkülönített állami pénzalap biztosítsa a területfej-

lesztési tevékenységek közvetlen forrásait. Erre az 1992. évi LXXXIII. törvény teremtett lehetőséget a **Területfejlesztési Alap** létrehozásával. A törvény előírásainak eredményképpen a 84/1993.(XI.11.) OGY határozat - a területpolitika fő prioritásainak megfogalmazása mellett - egységes szerkezetbe foglalta a támogatások irányelveit és a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerét.

Az 1990-96-os évek tapasztalatai azt bizonyították, hogy önmagában a támogatási rendszer és a kedvezményezett települések, területek körének folyamatos változtatása nem elegendő a területfejlesztés legfontosabb stratégiai céljainak - a területi egyenlőtlenségek enyhítésének és a válságtérsegek felzárkóztatásának - eléréséhez, azonban egy-egy érintett településen hozzájárult a helyi, elsősorban infrastrukturális fejlődés felgyorsításához.

A fentiek miatt vált sürgetővé a hazai területfejlesztési politika új rendszerének kialakítása és törvényi szintű szabályozása, amit az Európai Unióhoz történő csatlakozási folyamat felgyorsításának szándéka is elengedhetlenné tett. Ezeknek az elvárásoknak tett eleget a **területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény** hatálybalépése, amely alapvető reformokat indított el a hazai területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerében.

A törvény - amelynek végrehajtását kerettörvény jellege miatt OGY határozatok és kormányrendeletek segítették - a kistérségi önkormányzati társulások erősítésével, a megyei, regionális és országos szintű területfejlesztési tanácsok létrehozásával a programozás és tervezés, illetve középszinten a decentralizáció feltételrendszerét teremtette meg. A közvetlen területfejlesztési támogatások egy részének felhasználásáról a megyei területfejlesztési tanácsok döntenek, míg a kedvezményezett települések meghatározása már térségi alapon történt. Egyidejűleg a kedvezményezett kör kibővült a mezőgazdaság-vidékfejlesztési, valamint az ipari-szerkezetátalakítási térségek kategóriáival.

A decentralizált források köre nagyságrendjében és jellegében is bővült. A főleg gazdaságfejlesztési célokat előnyben részesítő - a Területfejlesztési Alapot felváltó - területfejlesztési céllelőirányzat, illetve az önkormányzati infrastrukturális beruházásokat támogató területi kiegyenlítést szolgáló források mellett a decentralizált céljellegű támogatások is növelték a megyei területfejlesztési tanácsok döntési illetékességébe utalt pénzeszközöket.

A közvetlen, decentralizált területfejlesztési források önmagukban még mindig nem elegendők az érdemi területfejlesztési politika hatékony érvényesítésének megalapozásához, azonban segítséget nyújtottak helyi szinten - az Európai Unióban már gyakorlattá vált - működési és döntési mechanizmus kialakításához. Ennek a tapasztalatnak az átvétele - a törvény módosítását követően megerősödött - regionális fejlesztési tanácsok számára is lehetőséget teremt a nemzetközi források bevonásához.

A törvény végrehajtását szolgáló kormányrendeletek közül kiemelt jelentőséggel bírnak - az országgyűlési határozatokban is követelményként megfogalmazott - **fejlesztési kezelésszerű előirányzatok és az elkülönített állami pénzalapok összehangolására** vonat-

kozó jogszabályok. Tekintettel arra, hogy ezen a területen a szabályozás ellenére sem történt érdemi előrelépés, az elkövetkezendő években továbbra is alapvető feladat az állami támogatások koordinált felhasználási feltételeinek biztosítása.

Hasonló fontosságú a területfejlesztéssel és területrendezéssel kapcsolatos **információs rendszer** működtetésének beindítása, illetve a területfejlesztési **konceptiók és programok tartalmi követelményeinek** egyértelműbb meghatározása, miután enélkül - a kormány-, illetve miniszteri rendeletek ellenére - nem lehetséges az Európai Unió területpolitikai normáival összhangban lévő regionális és országos területfejlesztési elképzelések szakmailag is megalapozott megfogalmazása. Ennek az elvárásnak a megvalósulásához az is elengedhetetlen, hogy a **területi és országos monitoring rendszer** működésének szervezeti és tartalmi elemeire vonatkozóan felgyorsuljon a kormányzati jogszabályalkotó tevékenység.

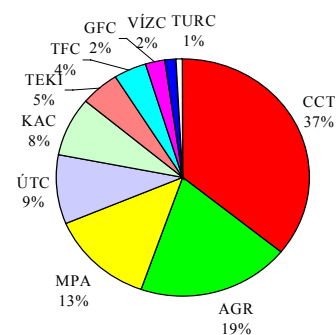
A **pénzügyi eszközöket** tekintve a területfejlesztés céljait közvetlenül illetve közvetve 10 támogatási rendszer szolgálja. Ezen támogatási rendszerek teljes körű, területre bontható adatai 1996 óta állnak rendelkezésre. Az 1996-98 közötti időszakban odaítélt összes támogatás a következők szerint alakult:

Területfejlesztési célú állami támogatások

milliárd Ft, 1998. évi áron

támogatás	1996	1997	1998	1996-98 összesen
TFC	7,5	9,1	6,1	22,7
TEKI	8,5	10,4	8,4	27,3
CCT	58,8	59,8	76,3	194,9
GFC	4,0	6,0	3,3	13,3
TURC	1,5	1,4	1,4	4,3
MPA	19,6	27,4	27,3	74,3
AGR	25,3	29,7	50,0	105,0
KAC	6,2	16,8	20,5	43,5
UTC	9,6	21,0	20,0	50,6
VÍZC	2,1	2,6	3,7	8,4
Összesen	143,1	184,2	217,0	544,3
A GDP %-ában	1,60	1,83	2,15	5,43

az 1998 évi GDP %-ában

A támogatások területi megoszlása a vizsgált időszakban a következő volt:

1998. évi áron

Megye régió	Összes támogatás		a támogatások 1998-es GDP-hez viszonyított aránya (az országos átlag %-ában)	egy lakosra jutó támogatás (ezer Ft)	a közvetlen területfejlesztési célú támogatások aránya az összes támogatásból (%)
	md Ft	%			
Budapest	63,9	11,8	35	35,3	0,0
Pest	66,2	12,2	153	64,1	4,2
Közép-Magyarország	130,1	24	57	45,7	2,1
Fejér	21,3	3,9	75	50,0	6,7
Komárom-E	18,8	3,5	134	60,8	5,5
Veszprém	20,7	3,8	127	55,5	7,6
Közép-Dunántúl	60,8	11,2	104	55,0	6,6
Győr-M-S	15,2	2,8	55	35,8	7,1
Vas	10,8	2	64	40,6	7,2
Zala	12,6	2,3	88	43,0	10,6
Nyugat-Dunántúl	38,6	7,1	66	39,4	8,3
Baranya	21,1	3,9	124	52,6	11,0
Somogy	18,8	3,5	153	57,0	10,7
Tolna	13,9	2,6	122	57,0	9,3
Dél-Dunántúl	53,8	10	132	55,1	10,4
Borsod-A-Z	43,3	8	159	59,4	17,3
Heves	23,8	4,4	187	73,7	8,3
Nógrád	20,5	3,8	310	94,9	11,4
Észak-Magyarország	87,6	16,2	188	69,1	13,4
Hajdú-Bihar	24,9	4,6	112	45,9	14,5
J-N-Szolnok	24,7	4,6	154	60,1	12,3
Szabolcs-Sz-B	50,3	9,3	287	88,4	13,4
Észak-Alföld	99,9	18,5	179	65,6	13,4
Bács-Kiskun	27,9	5,1	136	52,5	13,4
Békés	23,5	4,3	160	59,9	12,5
Csongrád	20,9	3,9	104	50,0	12,2
Dél-Alföld	72,3	13,3	131	53,9	12,8
Ország:	543,1	100	100	54,1	9,21

Az arányokat tekintve megállapítható, hogy a közvetlen támogatási elemek igen kis arányt képviselnek az összes támogatáson belül.

A GDP-hez viszonyítva a legtámogatottabb megyék: Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, a legkevésbé támogatottak Zala és Vas megye, valamint Budapest.

A **kormányzati programok** tekintetében az 1990-es évtized első felének területfejlesztési tevékenységét mind állami, mind helyi szinten az átmenetiség jellemezte. Az új kormányzatnak több olyan alapvető problémával kellett szembenéznie, amelyek a korábbi évek gazdaságpolitikájából, az ország társadalmi-gazdasági polarizáltságából és az ebből fakadó társadalmi feszültségekből adódtak. Ezt csak súlyosbította a gazdasági szerkezet átalakulása következtében kialakult helyenként tömeges munkanélküliség.

A területfejlesztés irányításának, intézményrendszerének és az irányítás mechanizmusának kialakulatlan gyakorlata, valamint a megfelelő jogosítványokkal rendelkező közszint hiánya miatt közvetlen kormányzati eszközökkel kellett a felmerülő, beavatkozást igénylő kérdéseket kezelni.

Az 1991-94. közötti időszakban **egyedi beavatkozással** kívánta a Kormány az egyes megyék társadalmi-gazdasági gondjain segíteni. Ezek a kormánydöntések, melyeket nem egyszer kihelyezett kormányülések előztek meg, hét - Szabolcs-Szatmár-Bereg (1991), Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves (1992), Békés, Hajdú-Bihar (1993) Jász-Nagykun-Szolnok (1994) - megyét érintették, de a kormányprogramok szintjére emelt megyei területfejlesztési elgondolások - esetenként konkrét programok - a területfejlesztés irányításának átmenetiségét, az intézményrendszer hiányosságait tükrözték.

Az **első regionális szintű kormányzati "beavatkozás-csomag"** az **Alföldre** készült, amely - a komplex térségfejlesztési feladatok megoldása mellett - elsősorban ökológiai-környezetvédelmi problémák enyhítésére helyezte a hangsúlyt. Az Alföld-program is bizonyította, hogy a kormányzati feladatokhoz kapcsolódó helyi szintű feladatok megvalósítása csak megfelelő területfejlesztési intézmények létrehozásával oldható meg, ami a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény hatálybalépésével indult meg.

A **speciális helyzetű kistérségekre**, - Ózd, Pécs-Komló, valamint Záhony környékére - vonatkozó kormányprogramokra azért volt szükség, mert a kormányzat a területfejlesztés és válságkezelés újabb - átfogó, illetve célirányos - eszközeinek alkalmazásával is megkísérelte egyes helyi speciális problémák megoldását. Különösen a záhonyi vállalkozási övezet kialakítására és működtetésére irányuló kormánydöntések tekinthetők úttörő jellegű kezdeményezéseknek, miután a korábbi években a befektetés-ösztönzésnek ez az eszköze mindössze elméleti, szakmai felvetésekben szerepelt.

Ezekben az években a mindenkori kormányzat a területfejlesztési eszközök többféle - gyakran egymást átfedő és párhuzamos - alkalmazására tett kísérletet a válságtérségek problémáinak enyhítése céljából. Ez azonban az állami támogatási rendszer keretein belül, jelentősebb többletforrások biztosítása nélkül történt, ezért a piacgazdaságra való áttérés és az Európai Unió feltételrendszeréhez történő alkalmazkodás a területfejlesztési politika új eszköz és intézményrendszerének megteremtését igényelte.

Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben a **programfinanszírozás bevezetését** szolgáló kormánydöntések már EU PHARE források bevonására is támaszkodtak. A kísérleti programok a problémák integrált kezelésére, a válsághelyzet megoldásában való (helyi, állami, nemzetközi) részvétel komplexitására, illetve a megvalósításhoz szükséges pénzügyi források - a résztvevők finanszírozási kondícióival arányos - integrálására épültek. Míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a feladattervek végrehajtása érdekében áttértek az egycsatornás, integrált finanszírozásra, addig a másik két megyében továbbra is többcsatornás támogatási rendszert alkalmaztak.

Megállapítható, hogy az eredményesség és az Európai Unióhoz történő csatlakozás szempontjából a programfinanszírozáson alapuló integrált területfejlesztési politika általános gyakorlatba történő beépítése indokolt. Az elkövetkezendő években az integrált programok elkészítése és az egységes - az európai normáknak megfelelő - finanszírozási rendszer kialakítása nem maradhat a válságtérsegek privilégiuma, hanem kiterjesztendő a területfejlesztés intézményrendszerében meghatározó szerepet játszó tervezési-statisztikai régiók programjainak kidolgozására, támogatására is.

A **PHARE programok** jelentős szerepet játszottak a hazai területpolitika továbbfejlesztésében. Közreműködtek az új területfejlesztési intézményrendszer felállításában, az új intézmények működőképességének tesztelésében. Az additionalitás elvének alkalmazásával az egyes programok finanszírozása során, valamint a területfejlesztés eszközrendszerének decentralizációja révén a központi támogatási rendszerben jelentős előrelépés történt. A Program Alap működtetése újfajta pályázati rendszert vezetett be, amely segítette elsajátítani az EU-ban honos pályáztatás gyakorlatát és fontos eredmény a programozás egyre szélesebb körben történő alkalmazása is. A programok katalizátor szerepet töltek be a településközi és a térségi együttműködés serkentésében, a határmenti térségek együttműködésének elősegítésében, valamint a tervezési-statisztikai régiók kialakulásában.

A programokkal érintett térségekben 1992-99. között összesen mintegy 131 millió ECU (30 milliárd Ft) PHARE forrással támogatott fejlesztésre nyílt lehetőség. A jóváhagyott támogatásokból az ország egyes térségei eltérő mértékben részesednek. A legtöbb támogatást az ország legfejlettebb nyugati megyéi (Győr-Sopron, Zala, Vas), illetve a legrosszabb gazdasági helyzetű és a strukturális válság által leginkább érintett Borsod-Abaúj-Zemplén megye, továbbá az ország elmaradott keleti megyéi (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar) kapták.

A PHARE-program indítása óta bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások, továbbá az Európai Unióhoz való csatlakozás folyamatának előrehaladása szükségessé tették a program átfogó reformját, amelyet az EU Bizottsága 1997 folyamán dolgozott ki. Ennek megfelelően az 1998-tól induló programok alapvetően a csatlakozásra való felkészülést szolgálják. Az EU távlati elképzelései szerint a PHARE az anyagi támogatás legfontosabb formája marad a csatlakozásig, azonban 2000-től kiegészült – az ISPA és a SAPARD program keretében - a strukturális és a vidékfejlesztés külön támogatásával.

A területi tervezés és területi információs rendszer a területfejlesztési politika döntés előkészítő fázisának alapvető eszközei.

A **területi tervezés** rendszerét a különböző tervtípusok egymásra épülése és meghatározott pontokon való összekapcsolódása képezi. A területfejlesztésről- és rendezésről szóló törvény hatálybalépésével új típusú területfejlesztési tervezés kezdődött el. Valamennyi megye elkészítette területfejlesztési koncepcióját, jelenleg folyamatban van a programok, valamint a területrendezési tervek készítése. A régiók fejlesztési koncepciói az utóbbi két évben elkészültek, a programok készítése most kezdődött, míg a kistérségi társulások által készített tervek mára csaknem az egész országot lefedik. A terület-

fejlesztés megalapozására több szakmai koncepció és program is készült, döntően agrár-, vidékfejlesztés és környezetvédelem témakörben. A területi tervek kapcsolódó pontjainak összehangolására, az országos tervekkel való összhangba hozására, valamint a tervek megvalósításának figyelésére területi tervezési monitoring-rendszer kialakítása szükséges.

1997-ben megkezdődött a **Területi Információs Rendszer (TeIR)** országos szintjének kialakítása és adatfeltöltése. A TeIR adattartalma kiterjed a demográfia, a társadalom, az életszínvonal jellemző adataira, a gazdaság és gazdasági aktivitás, az infrastruktúra hálózatok, a területhasználat, a területrendezés és -fejlesztés jogi eszközeinek, a terület és települési koncepciók, tervek, programok, az ezekben érdekelt szervezetek jellemző adataira, a természeti adottságok és a környezeti állapot jellemző adataira, valamint mindazon információkra, amelyek az EU térségeket jellemzik és összehasonlításukat lehetővé teszik. A TeIR adatszolgáltatói közé tartozik a KSH, a területfejlesztésben és -rendezésben érdekelt minisztériumok és intézmények, felhasználói minisztériumok, önkormányzati hivatalok és a tervezésben valamint fejlesztésben érdekelt intézmények.

A TeIR eddigi működését értékelve megállapítható, hogy az adatszolgáltatásra vonatkozó kormányrendeletnek nehéz érvényt szerezni. Nem tisztázott az adatvédelem kérdése, hiányzik a közérdekű adat fogalmának meghatározása, az adatgazda szervezetek feladatai között nem szerepel az adatok átadásával kapcsolatos munka pénzügyi fedezete, a szükséges adatok átvétele sem teljes. A felhasználói oldalon jelentkező probléma, hogy a területrendezéssel és -fejlesztéssel foglalkozó szakemberek sok esetben nem rendelkeznek a TeIR használatához szükséges ismeretekkel. A TeIR fejlesztésével összefüggő feladat szerepének és fontosságának valamint az adatszolgáltatás jogszabályi háttérének tisztázása, a megyei szintű rendszerek kiépítése és a felhasználók felkészítése a rendszer igénybevételére.

A területfejlesztés eszközei között a **Vállalkozási Övezetek** speciális funkciót töltenek be, a gazdasági előnyök meghatározott időtartamra való biztosításával. Az Országos Területfejlesztési Koncepció 11 vállalkozási övezet kialakítására tett javaslatot. 1999. évre mindegyik kijelölése megtörtént. A kijelölések óta eltelt rövid idő a térségfejlesztési hatások megítélését még nem teszi lehetővé, annyi azonban megállapítható, hogy az övezetek egy részénél a térségfejlesztő tevékenységek szervezése már elkezdődött, a gazdasági előnyök igénybevételével együtt.

1998-ban a 11 magyarországi vállalkozási övezet területén együttesen 38950 vállalkozás működött, azaz a hazai vállalkozások 5%-a. (Az övezetek területén a népesség 7,8%-a él.) A 11 övezet 4961 működő jogi személyiségű vállalkozása a munkaerő-foglalkoztatásban együttesen arányosabb szerepet tölt be, mint az azonos típusú vállalkozások országos szinten.

A magyarországi vállalkozási övezetekben a hazai ipari park-hálózat 15 egysége található, azaz a parkok 13%-a. A vállalkozási övezetek és az ipari parkok szoros térbeli egységét jelzi, hogy mind a 11 övezetben funkcionál egy-egy, a Zalai Regionális, a Mohácsi, a Békés Megyei és a Záhony és Térsége Vállalkozási Övezetekben pedig 2-2 park.

A 15 ipari park területén az infrastrukturális beruházások 2000-ben fejeződtek be, teret adva zöldmezős hazai és külföldi befektetéseknek.

A vállalalkozási övezetek legnagyobb munkáltatói a következők:

<i>Gazdasági szervezet</i>	<i>Központi telephely</i>
Bólyi Mezőgazdasági Termelő és Kereskedelmi Bt.	Bóly
ST GLASS Öblösüveggyártó és Forgalmazó Rt.	Salgótarján
DUNA Kötöttárugyár Kft.	Baja
Putnok Bánya Kft.	Királd
Salgótarjáni Acélárugyár Rt.	Salgótarján
HERUKON Konfekcióipari Rt.	Sátoraljaújhely
SVT-Wamsler Háztartástechnikai Rt.	Salgótarján
Hollóházi Porcelán- és Matricagyártó Rt.	Hollóháza
Finomhengermű Munkás Kft.	Ózd
BRG Rádiótechnikai Rt.	Salgótarján

A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. tv. 21.§-a szerint az övezetekben beruházási adókedvezmények vehetők igénybe a termék előállítását vagy kereskedelmi szálláshely létesítést megvalósító, az övezetben székhellyel vagy telephellyel rendelkező vállalkozások számára. Azonban az adókedvezményekkel kapcsolatban ma már megállapítható, hogy mértékük nem elégséges ahhoz, hogy érdemben befolyásolja a vállalkozások telephelylétesítési döntéseit. Maga az adókedvezmény nem jelent elég erős vonzó tényezőt a beruházások számára.

Az övezeti adókedvezmények mellett meg kell említeni az iparüzési adókedvezményt. Ezt a kedvezményt gyakorlatilag minden település biztosítja az új, munkahelyteremtő beruházások számára. Összehangolt, egységes rendszer azonban az övezeteken belül nincs.

Az övezetek fenntartása a nehézségek ellenére is indokolt, de szükség van az övezeti kedvezmények radikális megváltoztatására. Az új kedvezményrendszernek két szempontot kell alapul vennie:

- az EU kompatibilitás elvének érvényesítését,
- a beruházó vállalkozások valóban hatékony támogatását.

Az adókedvezmények helyett a beruházási támogatásoknak az övezetekre vonatkozó rendszerét át kell alakítani oly módon, hogy az legyen gazdaságilag megalapozott, bírnak ténylegesen tőkevonzó hatással és a vállalkozások betelepülésére hasson valóban ösztönzőleg.

Ezzel egyidejűleg szükséges a vállalalkozási övezetekre és ipari parkokra vonatkozó szabályozás harmonizálása is. Ahhoz azonban, hogy a területfejlesztés ezen közvetett eszközei valóban hatékonyan működjenek a jövőben, az is elengedhetetlen, hogy létrejöjjön az övezetek tényleges összefogása, a közös érdekképviselő, valamint hogy váljanak részévé az országmarketing tevékenységnek is.

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény - illetve annak módosítása - rendelkezik a **területfejlesztés új intézményrendszerének** létrehozásáról, melynek elemei:

- Országos Területfejlesztési Tanács,
- Regionális Területfejlesztési Tanácsok,
- Megyei Területfejlesztési Tanácsok,
- térségi fejlesztési tanácsok,
- települési önkormányzatok területfejlesztési társulásai.

Az intézményrendszert a decentralizált, döntési hatáskör, a partnerség elvének érvényesítése, valamint a nyilvánosság és a társadalmi részvétel biztosítása jellemezte.

A magyar területfejlesztési intézményrendszer mellett, hogy decentralizációs folyamatokat indított el és kereteket biztosít a különböző területi szintek és gazdasági szektorok együttműködéséhez, hozzájárul ahhoz, hogy:

- **országos szinten** az ágazati dominancia mellett a területi szempontok megerősödjenek, a kormányzati koordináció elmélyülhessen az Országos Területfejlesztési Tanács munkáján keresztül,
- a **regionális szint** megjelenésével a nagytérségi együttműködés intézményesüljön, amely a Regionális Fejlesztési Tanácsok létrehozásában, valamint az önkéntes alapon szerveződő Térségi Fejlesztési Tanácsok létrehozásának lehetőségében nyilvánult meg;
- **megyei szinten** a decentralizáció és partnerség elvének közvetlen érvényesülését biztosítsa a **Megyei Területfejlesztési Tanácsok** munkájában;
- a **kistérségek szintjén** növekedjen a készség az együttműködésre, ami a területfejlesztési önkormányzati társulások létrehozásának lehetőségében nyilvánul meg.

Az eukonform elvek és a kétségtelenül pozitív irányú elmozdulások ellenére a létrehozott intézményrendszer kiépítése és működtetési feltételei a törvényben nem voltak minden tekintetben részletesen szabályozva, így gyakorlatilag majdnem minden szinten indokoltá váltak olyan korrekciók, amelyek egyértelműbbé tehetik a szabályozást, s ezzel megkönnyítenék a működést. E célt szolgálta a törvény 1999. évi módosítása (1999. XCII. törvény). Ennek során a területfejlesztés minden intézményi szintjén - a kistérségeket leszámítva - megerősödött a kormányzati képviselő, amelyet általában már nem köztisztviselők, hanem országos illetve helyi politikusok látnak el.

Az intézményrendszer működésében **országos szinten** a tárcák számára meghatározott, területfejlesztéssel összefüggő ágazati feladatok végrehajtása mellett az Országos Területfejlesztési Tanács tevékenysége meghatározó. Indokolt a Tanács rangjának és befolyásának további növelése a későbbi évek szabályozásában.

Az intézményrendszer **regionális szintjén** a főbb problémát az okozta, hogy a törvény csak felhívásszerűen rendelkezett a régiók létrehozásáról, és ez eredményezte a régiók

körül kialakult vitákat. A törvénymódosítás nyomán egyértelműen megkülönböztetésre került a Térségi Fejlesztési Tanács és a Regionális Fejlesztési Tanács funkciója.

A Térségi Fejlesztési Tanács átvette a korábbi szabályozásban önkéntes alapon létrehozható Regionális Fejlesztési Tanácsok szerepét. A Budapesti Agglomeráció Fejlesztési Tanács "beolvadt" a Közép-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanácsba, míg a Balaton Fejlesztési Tanács kiemelt szerepe továbbra is megmaradt a törvényben. A Regionális Fejlesztési Tanácsok most már egyértelműen az Országos Területfejlesztési Koncepcióban meghatározott tervezési-statisztikai régió lehatárolásra épülnek. Ezzel gyakorlatilag létrejött az EU forrásainak bevonásához nélkülözhetetlen NUTS 2 szint. Regionális Fejlesztési Tanácsok feladata mindenekelőtt olyan fejlesztési koncepciók és programok kidolgozása, amelyek - a Nemzeti Fejlesztési Terv szerves részeként - pályázati lehetőséget biztosíthatnak a Strukturális Alapok támogatásaihoz. Ehhez a jövőben az szükséges, hogy a hazai állami támogatási rendszer is biztosíthassa a Regionális Fejlesztési Tanácsok számára a decentralizált támogatási pénzeszközök körének bővítését.

A Kormány a 35/1998.(III.20.) számú OGY határozat alapján áttekintette a területfejlesztés és a középszintű közigazgatás helyzetét és vizsgálati feladatként tűzte ki a választott testülettel rendelkező önkormányzati régiók kialakításának lehetőségét.

A vizsgálatnak a területfejlesztési régiók megalakulásának és működésének tapasztalatai és a területi közigazgatás feladat és hatáskörének teljes körű áttekintése alapján kell megtörténnie. Csak ezek alapján vázolható ugyanis fel a magyar területi közigazgatás jövőképe. Ez a munka folyamatban van számos kormánytól független kutatóbázis bevonásával. A vizsgálati tapasztalatok alapján a Kormány várhatóan 2001. év folyamán dönthet a közigazgatási regionalizáció soron következő lépéséről.

A szabályozást tekintve a **megyei szint** meghatározása a legegyszerűbb, ezt a működési tapasztalatok is visszaigazolják. A tanácsok forráselosztási politikájára jellemző, hogy előtérbe került a munkahelyteremtés és a gazdaságfejlesztést elősegítő infrastruktúra fejlesztés támogatása. A megyei szintet alapvetően érinti a régiók megerősödése és ez felveti a megyei területfejlesztési tanácsok jövőbeni szerepének megváltozását.

Kistérségi szinten a törvény jelentősége abban nyilvánult meg, hogy indirekt módon sikerült a korábban meglehetősen önálló települési önkormányzatokat összefogásra ösztönözni azzal, hogy a kistérségi társulásoknak lehetőséget kínált a megyei elosztási döntésekben való részvételre. Viszont gondot okoz, hogy a kistérségek jelentős része nem rendelkezik megfelelő szervezeti, szakmai kapacitásokkal, ami jelentősen rontja tervező, forrásszerző és programmenedzselő tevékenységük szakmai színvonalát, hatékonyságát és sikerességét, különösen éppen azokban a kistérségekben, ahol a legintenzívebb területfejlesztési aktivitásra lenne szükség, ahol a legegésőbbek a felzárkóztatási feladatok.

3. ÁGAZATI FEJLESZTÉSI PRIORITÁSOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A területfejlesztési politika céljai jelentős részben az ágazati fejlesztésekben valósulnak meg. A területfejlesztéssel összefüggő ágazati fejlesztési prioritások a Területfejlesztési és Területrendezési Törvényben rögzített célok figyelembe vételével a tárcákkal egyeztetve alakultak ki. A prioritások és azok érvényesítése a környezetvédelem, a humán és műszaki infrastruktúra és az ipar, az agrárgazdaság és az idegenforgalom területén a következők:

3.1 Környezetvédelem

A környezetvédelem négy kiemelt célkitűzést fogalmaz meg.

1. A területfejlesztés egyik legfontosabb célja a megfelelő életminőség biztosítása, ehhez szükséges környezeti állapotjellemzők fenntartása és javítása, különösen a környezetszennyezéssel veszélyeztetett térségekben.

Az emberi életminőség összetevőinek alakulása az elmúlt időszakban javuló tendenciát mutatott, ugyanakkor számos olyan probléma megmaradt, vagy megjelent, ami helyileg minőségromlást eredményezett. A pozitív változások nem mindig tudatos környezetvédelmi, vagy környezetbarát fejlesztési beavatkozás eredményei, hanem sok esetben a spontán gazdasági-társadalmi átalakulás következményei voltak.

A **levegőminőség** szempontjából az ipari és kommunális légszennyezés érzékelhető csökkenésével megszűntek a nagytérségi, összefüggő, szennyezett levegőjű területek. Az ipari kibocsátás szerkezetátalakulás miatti visszaesése, valamint a lezárult Levegőtisztaságvédelmi Ágazatközi Intézkedési Program, a kén-dioxid, a szilárd anyagok, és a szénmonoxid kibocsátás jelentős (sorrendben 30%, 36%, 23%), a nitrogén-oxid kibocsátás mérsékeltebb (13 %) csökkenését eredményezte. A fő szennyező forrás jelenleg a közlekedés, így a régebben iparvidékekhez kapcsolódó levegőminőségi problémák egyre inkább a települések városias belterületeire és a nagy átmenő forgalmat bonyolító településekre koncentrálnak. A zajvédelem tekintetében sikerült jelentős eredményeket elérni az üzemi létesítmények zajkibocsátásának csökkentésében, de a fő közlekedési utak zajterhelése az életminőség szempontjából továbbra is kedvezőtlen.

Az **ivóvízellátás** minőségének javulását jelzi, hogy a kifogásolt ivóvízminták száma több mint 10 %-kal csökkent. A sérülékeny ivóvízbázisok védelmére vonatkozó célprogram 643, a távlati vízbázisok biztonságba helyezésével foglalkozó célprogram 78 vízbázis megfelelő védelmét biztosítja.

A nem megfelelő ivóvízzel ellátott települések száma 1999-ben:

szennyeződés	érintett települések száma*
ammonia	104
nitrát	20
nitrit	28
arzén	12
fluorid	13
bór	1

* egy településen egyidejűleg több szennyeződés is előfordulhat.

A városi **zöldterületek** nagysága 23 %-kal nőtt, de elsősorban nem a zsúfolt, belvárosi területeken, ahol a legnagyobb szükség lenne rá. A települések tekintetében a rendszeres **hulladékkezelés** terén a gyűjtésbe bevont lakások aránya a 60 %-ról 80 %-ra emelkedett, de a települési és regionális hulladék-lerakóhelyek kiépítése még elmaradást mutat.

Az életminőség javítását érintő intézkedések:

Országos energiatakarékossági cselekvési program	<i>Folyamatos</i>
A magyar erőműrendszer fejlesztési program	<i>1989-2010</i>
Az olajiparnak a gázolaj kén és a benzin ólomtartalmát csökkentő programja	<i>- 2002</i>
Földgázellátási program	<i>Folyamatos</i>
Tömegközlekedési fejlesztési program	<i>1998-2005</i>
Településeket elkerülő utak építése	<i>Folyamatos</i>
Kerékpárút hálózat fejlesztése	<i>Folyamatos</i>
Korszerűtlen közlekedési eszközök környezeti jellemzőinek javítása, lecserélésük felgyorsítása	<i>Folyamatos</i>
Magyarország Szennyvízelvezetési és Szennyvíztisztítási Programja	<i>1996-2010</i>
Megyei Jogú Városok Szennyvíztisztítási Programja	<i>1996-2010</i>
Levegő-tisztaságvédelmi Ágazatközi Intézkedési Program	<i>1994-1998</i>
Akcióprogram a 75 dBA feletti zajterheléssel járó helyzetek megszüntetésére	<i>Folyamatos</i>
Ivóvízbázisok védelmére vonatkozó célprogram	<i>1996-2004</i>
Nemzeti Környezet-egészségügyi Akcióprogram	<i>Folyamatos</i>
Települési hulladékgazdálkodás fejlesztése	<i>Folyamatos</i>
Műemlékvédelmi beavatkozási program	<i>Folyamatos</i>

2. A környezeti állapot optimális megtartása érdekében fontos a gazdasági és infrastrukturális rendszerek hatásainak elemzése és értékelése.

Ezt a célt szolgálta a 18/1998. (VI.25.) KTM rendelet területrendezési tervek komplex környezeti, társadalmi és gazdasági hatásvizsgálatának bevezetése, kötelezővé tétele a területrendezési és területfejlesztési koncepciók, programok és tervek elkészítése során.

3. A területfejlesztés során törekedni kell a természetes rendszerek és természeti értékek megóvására, a bioszféra sokszínűségének megtartása érdekében.

A közelmúltban jelentős környezeti változások történtek a gazdaságszerkezet átalakulásával és a mezőgazdaság tulajdonosi szerkezetének átrendeződésével. Ezek olyan károsodást okoztak a természeti környezetben, amelyeket a korábbi rezervátum szemléletű természetvédelmi gyakorlattal mérsékelni már nem lehetett. Ezért a hagyományos (kiemelt) oltalom megtartása és egyes további értékek védetté nyilvánításán túl szükségessé vált egy általánosabb természetvédelmi oltalom bevezetése is, mely a nem védett természeti területekre, tájakra, természeti értékekre vonatkozik.

A természeti értékek foltszerű védelmét felváltotta az összefüggő rendszerek, hálózatok kialakításának és működtetésének gyakorlata, aminek keretében a természeti területek közötti kapcsolat biztosítására ún. ökológia folyosó rendszer kerül kialakításra. A "Nemzeti Ökológiai Hálózat" a nemzetközi egyezményekben is deklaráltan kapcsolódik az európai ökológiai hálózathoz. Az élőhely rekonstrukciós programok keretében 20 vizes élőhely rekonstrukcióját végezték el.

Előkészületben van az Európai Unió kritériumainak megfelelően a környezetileg érzékeny területek rendszerének kijelölése, melynek célja a hagyományos földhasználat, földművelés és gazdálkodási gyakorlat folyamatos fenntartása révén a természeti értékek és a biológiai változatosság megőrzése. Jelenleg mintaterületek kialakítása, és az egyes területekre vonatkozó gazdálkodási követelmények megállapítása folyik. A környezeti hatásvizsgálatok bevezetése a jelentősebb környezeti állapotváltozással járó beruházások (pl. gyorsforgalmi úthálózat fejlesztése) esetében, javította a természeti értékek védelmének helyzetét.

A természeti rendszerek és természeti értékek megóvását célzó legfontosabb intézkedések:

A védett területek országos hálózatának létrehozása	<i>Folyamatos</i>
Nemzeti Ökológiai Hálózat, Természeti területek rendszerének kialakítása	<i>Folyamatos</i>
Erdőrezervátum program	<i>1995-1999</i>
Környezetileg Érzékeny Területek rendszerének kialakítása	<i>Folyamatos</i>
A földtani, felszín-alaktani értékek és barlangok megőrzése	<i>Folyamatos</i>
Élőhely rekonstrukciós programok	<i>Folyamatos</i>
Veszélyeztetett fajok	<i>Folyamatos</i>
Vadon élő nem védett állatvilág hasznosítása	<i>1991-2009</i>
Alföld Program	<i>Folyamatos</i>
Erdőtelepítési Program	<i>1992-2000</i>
A Balaton ökológiai állapotának védelmére és a vízminőség javítására irányuló program	<i>- 2010</i>
A Duna-Tisza közti homokhátság vízvisszatartását és vízpótlását célzó program	<i>1997-2006</i>
Védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek elkészítése	<i>Folyamatos</i>
Védett természeti területeken történő terület felhasználások, beruházások, táj-, természetvédelmi előírásainak szabványosítása	<i>Folyamatos</i>
Közutak és az élőhelyek, az élővilág, a táj konfliktusai és ezek megoldásának lehetőségeire irányuló program	<i>1997-2001</i>

4. A területfejlesztési tervek kialakításánál és megvalósításánál érvényesüljenek a fenntartható fejlődés elvei.

A vízhasználat terén mind a felszíni, mind a felszín alatti vizek tekintetében egyensúlyi állapot van kialakulóban. A felszíni vizek igénybevétele öt év alatt a háromnegyedére csökkent, elsősorban az öntözés csökkenése miatt. A felszín alatti vizek kitermelése egyharmadával esett vissza, főleg a karsztvíz-kivétel leállítása miatt. A Dunántúli középhegységben, a '90-es évek bányabezárásainak következtében egyes térségekben a karsztvízszint elérte a '80-as évek elejének szintjét.

A Duna-Tisza közötti homokhátságon megmaradt a természeti értékek védelme szempontjából kedvezőtlen vízhiány. A megoldást hivatott elősegíteni a 2286/1996. számú Kormányhatározat, ami megfelelő vízvisszatartási, tározási lehetőségek keresését is előírja, a végleges vízpótlási megoldás kialakítása előtt.

A Balaton ökológiai állapotának védelme és vízminőségének javítása önálló program tárgya, amely a természeti értékek, az üdülés, a fürdőzés és az ivóvíznyerés biztonságát kívánja fokozni.

A fenntarthatóság biztosítása érdekében elkezdődött az országban olyan regionális vízgyűjtő-gazdálkodási tervek kidolgozása, amelyek széles konszenzuson nyugszanak, és szilárd keretet nyújtanak a beruházások számára. A tervek érintik mind a felszíni, mind a felszín alatti vizek gazdálkodási kérdéseit, és a készletek és igények összehangolhatóságára épülnek. Megtörtént az ország területének 33 tervezési egységre, (vízgyűjtő-re) bontása. Ezek közül a KHVM 1998-99-ben öt vízgyűjtő-gazdálkodási tervet készített el.

A **termőtalaj védelmét**, megújítását szolgáló műtrágya-felhasználás 8 év alatt közel 60 %-kal esett vissza, de a csökkenés 1996-ban megállt. A talajerő-utánpótlás ilyen mértékű elmaradása irreverzibilis talajelhasználódáshoz vezethet, ezért jelentős szerepe van a helyes mezőgazdálkodási gyakorlat bevezetésére irányuló programnak.

Az **erdőterületek** aránya 1990-97 között 0,8 %-kal nőtt és jelenleg 19%-át éri el az ország összterületének, de a növekedés üteme alatta marad az Erdőtelepítési Program céljainak. Az erdők funkcióját is nézve kedvező változás, hogy az erdőterületek közül a természetvédelmi célú erdőterületek aránya több mint 20 %-kal nőtt.

Az ésszerű környezet-igénybevételre törekvő legfontosabb intézkedések:

Erdőtelepítési Program	1992-2000
“Helyes mezőgazdálkodási gyakorlat” bevezetése	1991-2000
Távlati vízbázisok biztonságba helyezése	1994-2003
Országos Környezeti Kármentesítési Program	Folyamatos
Alföld Program	Folyamatos
A Duna-Tisza közti homokhátság vízvisszatartásának és vízpótlásának programja	1997-2006
Felhagyott bányaterületek rekultivációs programja	Folyamatos
A hulladékgazdálkodás fejlesztésének programja	Folyamatos
A nehéz fűtőolaj feldolgozására vonatkozó projekt	1998-2000
Hulladékhasznosítási cselekvési programok kidolgozása az ipar számára	1998-1999

3.2 Humán infrastruktúra

A humán infrastruktúra területén a területfejlesztéssel összefüggő prioritások a következők:

- 1. A háziorvosi és házi gyermekorvosi rendszer továbbfejlesztése, a járóbeteg szakellátás megerősítése és a lakossághoz közelebb történő telepítése, az egészségügyi ellátás elérhetőségének javítása, az akut, valamint az ápolási feladatok intézményes elkülönítése, a betegellátás esélyegyenlőségének javítása, az egészségmegőrzés betegségmegelőzés intézményrendszerének fejlesztése.*

Az egészségügyi intézményrendszer fejlesztésének kereteit az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. az törvény és az 1030/1994. számú kormányhatározat jelölte ki. Az utóbbiban meghatározott hosszú távú egészségfejlesztési politika alapelveivel összhangban indult 1995-ben az egészségügy korszerűsítésének programja. Célul tűzte ki az ország halálozási és megbetegedési viszonyaiban észlelhető krízishelyzet felszámolását és az egészségügyi infrastruktúra, intézményrendszer költségtakarékosabb működésének előmozdítását. A program eredményességének le méréséhez kevés az eltelt idő, de a kedvező folyamatok elindulását jelzi, hogy a várható élettartam kismértékben már növekedett 1990-98 között.

Az egészségügy korszerűsítésének programjából a **kórházi kapacitások** csökkentése valósult meg elsősorban. A működő kórházi ágyak száma 1990-97 között 18 %-kal csökkent, az ágykihasználtság 77,7%-ról 80,4%-ra nőtt. A kórházi kapacitások csökkentését a háziorvosi rendszer, a szakrendelő intézeti ellátás és a tartós kórházi ápolást nem igénylő formák fejlesztése, terjedése váltotta volna ki. Legkevésbé az akut és a krónikus funkciók elválasztása mondható sikeresnek, nem valósult meg a gazdasági szempontú racionalitás, valamint a költségek csökkentésének célkitűzése sem. A fekvőbeteg-ellátásban azokat a felszereltségben jelentkező különbségeket kellett csökkenteni, amelyek a különböző kórházak között voltak.

A háziorvosi-rendszerben szükség volt az egy körzetre jutó lakosság szám csökkentésére. Az egy házi orvosra jutó lakosság szám csökkentése megvalósult, hét év alatt 15%-kal csökkent. A '90-es évek végén már nem volt olyan kistérség, ahol ne lett volna rendelőintézet, de a járóbeteg-ellátás diagnosztikai, műszerezettség feltételeinek javítása elmaradt az elképzelésektől.

A **gyógyszertári ellátás** az egészségügyi ellátáshoz kapcsolódik, de a privatizációs folyamat részeként alakult át. A piaci elvek érvényesítése miatt 33% -kal nőtt a gyógyszertárak száma, de a növekmény elsősorban Budapestre és a nagyvárosokra összpontosult.

A '90-es évek végén változások történtek az egészségügy irányításában és célrendszerében is. Előtérbe került a krízishelyzetekkel kapcsolatos ellátórendszer, a sürgősségi ellátás, a mentőszolgálat fejlesztése, főleg az aprófalvas térségekben. Megfogalmazódott, hogy tovább kell folytatni az egészségfejlesztés feltételeinek javítását. Szükség volt a sürgősségi ellátás országos hálózatának kialakítására, új mentőállomások létesí-

tésére, azért, hogy az ország területén a mentőszolgálat az eseteket 15 percen belül elérje. 1990-98 között 16 új állomás jött létre, a mentőkocsi állomány pedig 70 kocsival bővült.

2. A szociális ellátó rendszer fejlesztése során elsődleges feladat az egységes színvonalú országos szintű és széles körű szociális alapellátás kiépítése.

Az utóbbi tíz év a szociálpolitikai intézményrendszer kiépítése szempontjából átmene-
tinek tekinthető. Tovább éltek a nyolcvanas évekre jellemző korrekciós jellegű szociál-
politika intézményei, de egyre inkább előtérbe kerültek a piacgazdasági körülmények
között szükséges intézmények.

A Szociális 1993. évi III. törvényben előírt alapellátási kötelezettségeknek (szociális
étkeztetés, házi segítségnyújtás, családsegítő szolgálat) az önkormányzatok 78%-a felel
meg, ahol az ország lakosságának 60 %-a él. A települési önkormányzatok negyede
nem működtet semmilyen alapellátási formát, itt az ország lakosságának 5 %-a él. A
nappali ellátás intézményei közül főleg az időskori ellátás (napközi és klub) rendszere
épült ki. A szakosított ellátás intézményei közül az arra kötelezett településeken létre-
jöttek a hajléktalanszállások és növekvő igény merül fel a tartós elhelyezést nyújtó ott-
honokkal kapcsolatban. Szükséges ezen kívül szakosított otthoni férőhelyek létesítése
krónikus pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, testi és szellemi fogyatékosok szá-
mára, területileg kiegyensúlyozott megoszlásban és megfelelő kapacitással.

*3. A területfejlesztés kedvezményezett térségeiben, az aprófalvas térségekben
továbbra is fontos a szociális válságkezelő programok, szociális földprogramok,
valamint a falugondnoki hálózat működtetése és kiterjesztése.*

A szociális ellátó intézményrendszer újabban fejlődő részét képezi a szociális föld-
program, főként a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott helyzetű térségek
munkanélküli és alacsony jövedelmű lakossága körében. Ez elsősorban az Észak-keleti
térség, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg és a Tiszántúl mun-
kanélküliséggel sújtott, rurális lakókörnyezetben élő családjainak megélhetését segíti.
Mezőgazdasági termelési támogatással a szociális földprogram tartósan 300 települé-
sen működik, közel 10 ezer család (30-40 ezer fő) bevonásával, főként nagycsaládos-
ok, tartósan munkanélküliek és a roma háztartások részvételével. A szociális földprog-
ram az elmúlt 8 évben sikeresen működött a hátrányos helyzetű települések felzárkóz-
tatásában, több mint 1 milliárd Ft központi támogatással.

A falugondnoki rendszer a szociális ellátás új eleme, a településhálózati viszonyokkal
függ össze az elterjedtsége. Elsősorban aprófalvas települések programjaként indult
Észak-Borsodban, Zalában és Baranyában, de megjelent már jelentős számban az al-
földi tanyás térségekben is a Duna-Tisza-közén. A falugondnoki program több mint
500 kistelepülésen működik, biztosítva a szociális alapellátást és csökkentve a falvak-
ban élők elszigeteltségét. Az innovatív szociális programok közül kiemelkedő a szociá-
lis célú teleházak létrehozása és támogatása, (28 településen) a jelzőrendszeres
házigondozás modellkísérletének bonyolítása (30 településen), amelyek korszerű in-
formatikai eszközök igénybevételével segítik a településen élőket.

4. A közoktatási rendszernek biztosítania kell az esélyegyenlőséget.

A különböző oktatási intézmények közül az óvodai és az általános iskolai ellátás között van kapcsolat (általában mindkettő van a településeken), az aprófalvakban gyakran mindkettő hiányzik.

Az iskolahálózat a '90-es évek elején bővült, (1990-94 között 10%-kal, 300 intézménnyel) de még mindig több helyen van óvoda, mint iskola. Az önkormányzatok fejlesztéseit segítő cél- és címzett támogatási rendszer közel 3.000 tanterem és oktatási helység, 650 tornaterem és 400 óvodai, továbbá 12.000 kollégiumi férőhely létrejöttéhez járult hozzá 1990 és 1996 között.

Ezzel összefüggésben alakult az iskolákba bejárók aránya, ami országosan csökkent, (7-ről 4,5%-ra) elsősorban a gyermekek létszámának csökkenése miatt, de területi megoszlása lényegében változatlan maradt, mivel elsősorban az aprófalvas körzetekben magas a bejárók aránya. Azonban még mindig jelentős a kis tanulólétszám, vagy az önkormányzatok gazdasági kapacitásának elégtelensége miatt veszélyeztetett iskolák száma.

5. A kulturális és műveltségi színvonal emelése érdekében fontos a kulturális intézményrendszer fejlesztése.

A művelődési intézményrendszer 1991. és 1998. között centralizálódott, számos eleme városi intézménnyé vált. Megjelentek újabb elemek is, hangsúlyosabbá vált a Nemzeti Kulturális Örökség szerepe, megjelentek a művelődéspolitikát szabályozó szaktörvények.

Az utóbbi 10 évben, számos társadalmi jelenséggel együtt, a kultúra, a művelődés terén is átalakulás, átrendeződés történt. Több évtizedes intézményi struktúrák veszítettek fontosságukból, szerephez jutottak sokáig elhanyagolt tényezők, mint a piac, a magántulajdon, a vállalkozás.

A lakosság által a kultúrára fordított összeg ugyanakkor nominális értelemben nőtt, a kultúra fenntartása a kulturális intézmények árbevétele formájában több mint 3/4 részben a lakosság forrásait terhelte. A lakosság összes kiadásain belül is nőtt valamelyest a kulturális kiadások aránya. A kilencvenes évtized folyamán fokozatosan toldott el a kultúrára fordított összegek aránya az állam és a lakosság között, az állami részvétel folyamatosan csökkent minden kormányzati ciklusban, a lakosság részvétele ennek arányában növekedett. A piaci tendenciák érvényesülését azonban nem ellensúlyozta a fejlett piacgazdaságokban olyan fontos non-profit vállalkozások, alapítványok növekvő szerepe és tehervállalása.

A művelődési intézményrendszerben megjelentek a piaci alapon működő vállalkozások, a non-profit és civil szervezetek. A vállalati, munkahelyi szervezetek, szakszervezetek keretében működő intézmények egy része megszűnt, vagy alapítványi, egyesületi, önkormányzati kezelésben működik tovább. A közművelődés szempontjából legfontosabb intézmények, könyvtárak, művelődési otthonok fenntartása továbbra is a települé-

si önkormányzatok hatáskörébe tartozik. Az állami és alapítványi támogatások odaítélésénél azonban előnyben részesültek a hátrányos helyzetű térségek településeinek kulturális intézmények fejlesztései. Mindezek ellenére nőttek a területi egyenlőtlenségek a művelődés terén is, mind az intézményrendszer elérhetősége, mind színvonala vonatkozásában. Kiépült a regionális munkaerő-fejlesztő és-képző központok hálózata, ami a fejlett és fejletlen térségekben egyaránt biztosítékot nyújt a szakképzés révén a korszerű technológia átvételének lehetőségére.

Elkészültek a művelődéspolitikai intézményrendszerét szabályozó törvények: az 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről, 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről és az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a múzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, de az intézményrendszer működtetésének anyagi feltételrendszere még nem alakult ki.

Az évtizedben növekedtek a költségvetés kulturális kiadásai is, ez azonban nem jelentette a települések közművelődési intézményeinek nagyobb arányú fejlesztését. Egyes területeken erőteljesen, mások esetében lassabban, de folyamatosan csökkent a működő intézmények és a foglalkoztatottak száma. Az intézményhálózat nagy része épületrekonstrukcióra szorul és sok esetben nem megfelelő a tárgyi felszereltsége sem.

A **közkönyvtárak** száma egynegyedével csökkent, a könyvtárak szervezeti és működési rendjében is alapvető változások zajlottak le. Csaknem ezer településen szűntek meg a filmszínházak. A művelődési házak többsége, ha funkcióváltás árán is, fennmaradt, bár a színházakkal, múzeumokkal és levéltárakkal szemben az intézmények száma lassan, de folyamatosan csökkent. Ezzel párhuzamosan és részben összefüggésben a lakosság műveltségi színvonala sem javult. Korábban népszerű, széles körben elterjedt művelődési formák, mint a mozi, elitjellegű szórakozássá váltak, szűkebb kört érint és költséges volta miatt háttérbe szorult az olvasómozgalom és a könyvkiadás, hasonlóan szűk kört érint a színházi és zenei intézményrendszer. Ebben a helyzetben megnő a még megmaradó és állandó közösséget vonzó intézmények, elsősorban a művelődési házak jelentősége, melyekkel a lakosság 40%-a, a fiatalok fele kerül kapcsolatba.

6. A regionális egyetemi központokban kialakítandó az innováció teljes vertikuma az intézményi széttagoltság csökkentésével, az egyetemi integrációval.

A területi egyenlőtlenségek felszámolása terén tett jelentős lépés az 1999. évi LII. törvény nyomán elkezdődött felsőoktatási integráció, aminek során 49 felsőoktatási intézmény összevonásával 19 egyetemi-főiskolai centrum, universitas jött létre. Átfogó felsőoktatási fejlesztési program indult 1999-ben, részben Világbanki, részben állami forrásokból, aminek keretében a területi felsőoktatási centrum fejlesztését szolgáló beruházások, a kollégiumok, könyvtárak, valamint az informatikai infrastruktúra fejlesztése indult meg.

Az oktatás területén 1991-99 között indított PHARE programok támogatták a felsőoktatás és gazdaság együttműködését a munkába állás megkönnyítésére, új felsőfokú képzési programok bevezetését, a távoktatás fejlesztését.

7. A fejlett térségekben is támogatandók a képzési, szakképzési és utánképzési kezdeményezések a korszerű technológia átvételének intézményes rendszerei.

Ennek megvalósulását biztosítja a szakképzésről szóló 1993. évi LXXVI. törvény, ami rendelkezik az elfogadott képzési formákról, annak feltételeiről és az egységes képzési követelmények rendszeréről. Továbbá a Világbank hiteltámogatásával kiépült a regionális munkaerő-fejlesztő és -képző központok hálózata, ami a fejlett térségekben is biztosítékot nyújt a szakképzés és a korszerű technológia átvételének lehetőségére.

A költségvetés kulturális kiadása

folyó áron millió Ft-ban

Év	Közművelődési tevékenység			Művészeti tevékenység			tömeg- kommunikációs és egyéb kultu- rális tevékenység	Összesen
	összesen	ebből		összesen	ebből			
		közgyűj- temény	művelődési otthonok		színházak	zenei intézmények		
1990	10425	5893	3369	4352	2368	1064	11955	26732
1991	12660	7267	4021	5401	3140	1309	15052	33113
1992	17013	10184	6299	8712	5984	1757	186054	44329
1993	19028	10962	7041	11683	8191	2206	26424	57135
1994	22709	13299	8235	12935	8751	2620	32380	68024
1995	23486	14111	8054	12006	7913	2885	43878	79370
1996	28553	17061	9405	14014	11083	1498	35372	77939
1997	36901	22137	11004	16965	13835	1738	6872	60738

3.3 Ipar

Az ipari ágazat vonatkozásában kiemelt célkitűzések a következők:

1. A szükséges szerkezetváltás elősegítése, a fejlett, korszerű technológiák gyors elterjesztésével, a K+F tevékenység ösztönzésével.

Vállalati innováció támogatása

Az ipar számára nélkülözhetetlen a kutatás-fejlesztési aktivitás erősítése, az eredmények alkalmazásának meggyorsítása. A minőségügy, a szabványok harmonizációja terén a magyar vállalatok az elmúlt években jelentős eredményeket értek el. A kutatás-fejlesztés állami támogatásának forrása a pályázati rendszer keretében működő Központi Műszaki Fejlesztési Célleitörvény volt. A piaci szférában forrásként 1997-től a vállalkozói K+F költségek 20 %-a leírható az adóalapból.

A K+F politikában prioritást élvezett a kis- és középvállalatok innováció- és versenyképességének javítása, a fejlesztési eredményeket transzferáló szervezetek kiépítése, beszállítói információs rendszer létrehozása, szolgáltató- és tanácsadó hálózat működtetése (HVK), a fejlesztési vállalkozások új rendszerének kialakítása.

Munkaerő képzettségi színvonalának emelése

A magyar ipar versenyképessége szempontjából kiemelt jelentőségű a munkaerő képzettségi szintje. Azért, hogy a munkaerő minőségében mutatkozó eddigi versenyelőny ne vesszen el, szükséges a munkaerő képzési, átképzési feltételeinek, eszközeinek és módszereinek átalakítása, javítása. Kiemelt fontosságú volt ez az ipari szerkezetváltás térségeiben, ahol a központi támogatások egy részét humán erőforrás fejlesztésre fordították.

Az ipari szerkezetváltás térségei

Salgótarján a kohászat és szénbányászat, Bányászati és Kohászati Minisztérium és Oroszlány a szénbányászat, Várpalota a szénbányászat, vegyipar és alumíniumipar, Komló a szén- és uránbányászat, míg Ózd a kohászat és szénbányászat azonos időszakokra eső nagyarányú visszafejlődése miatt került ebbe a körbe. Ennek kezelésére ágazati válságkezelő intézkedéseket kellett hozni azért, hogy a visszafejlődés szabályozottan, a lehető legkisebb társadalmi feszültséget keltve mehessen végbe.

A szénbányászat szerkezetátalakítása központi irányítás mellett központi források terhére ment végbe. Ennek keretében leállították a gazdaságtalanul termelő aknákat, a kiszolgáló tevékenységet végző részegységeket önálló vállalkozásokká szervezték, a tovább működtethető bányákat az erőművekkel integrálták. Az integrációból kimaradó bányák bezárására fokozatosan kerül sor. A szénbányászatban 10 év alatt kb. 45 ezer fős létszámcsökkenés ment végbe nagyobb társadalmi-politikai feszültség nélkül.

Az acélipari válságkezelő intézkedések során az Acélipari Reorganizációs Program meghatározta a gazdaságosan működtethető kohászati vertikumot és a további működéshez szükséges fejlesztéseket. Továbbá piacvédelmi intézkedéseket vezettek be a technológiaváltás támogatására és a társaságok privatizálhatóságának érdekében rendezett tulajdonviszonyokat alakítottak ki. Ennek eredményeképpen a program legnagyobb mértékben a diósgyőri kohászatot érintette, de Ózdon is fennmaradt a kohászat, bár lényegesen kisebb létszámmal. Salgótarjánban a kohászati társaság helyzete konszolidálódott, piacai átrendeződtek, és folyamatosan korszerűsíti termelését. A társaság bátonyterenyei üzemei önálló vállalkozásokká alakultak és a foglalkoztatott létszám az eredeti harmadára zsugorodott. A folyamat során jelentkező szociális problémák megoldása irányába a következő intézkedések történtek: korkedvezményes és korengedményes nyugdíjazás, az egészségkárosodott dolgozóknak szociális és társadalombiztosítási kedvezmények juttatása és pénzügyi fedezetük megteremtése, valamint átképzési programok indítása.

Az Ipari Park program eredményeképpen mindegyik térségben megindult a parkok szervezése és sikerült a gazdaság, valamint a területfejlesztési törekvések összekapcsolása, az ipari szerkezetátalakítás segítése, a gazdasági fellendülés támogatása. Ózd, Várpalota, Pécs Bátonyterenye térségében meglévő kihasználatlan iparterületeket terveznek ipari parkként hasznosítani. Salgótarján és Oroszlány térségében zöldmezős ipari park építése kezdődött meg.

2. Az ipar korszerűsítése az elmaradt beruházások pótlásával, a beruházási ráta évi 20-25 százalék körüli értéken való szintentartásával.

Már 1996-tól az adórendszerben jelentős beruházásösztönző elemek működtek, mint az amortizáció új elszámolása, az elmaradott térségekben a beruházók adókedvezménye.

Külön, beruházási értékekhez nem kötődő adókedvezményekben részesültek a hátrányos helyzetű, magas munkanélküliségi rátájú térségekbe irányuló befektetések.

Adókedvezményben részesültek az 1 Mrd Ft-nál nagyobb értékű beruházások ill. a hátrányos helyzetű – magas munkanélküliségi rátájú – térségekbe irányuló befektetések. Emellett a kis- és középvállalkozások támogatása során bevezetésre kerültek speciális, beruházás-ösztönző intézkedések is. A beruházási ráta az elmúlt években folyamatosan 20 % körül alakult, ami megfelel a kitűzött célnak, bár annak alsó határát jelenti.

Év	1993	1994	1995	1996	1997
Beruházási ráta (%)	18,9	20,1	19,3	19,5	19,92

3. Az ipar beszállítói kapcsolatrendszerének támogatása, különös tekintettel a feldolgozóipar modernizációjára, a versenyképesség javítása érdekében.

A külföldi tőke modernizációs szerepének erősítése: a beszállítói rendszerek fejlesztése

A stabil gazdaság és a vonzó befektetési környezet kialakítása mellett speciális iparpolitikai feladatként jelent meg a külföldi tőke modernizációs szerepének erősítése. Ez egyrészt a nemzetközi vállalatok és a magyar kis- és középvállalati szféra közötti együttműködés fokozását, másrészt a külföldi működő tőkének a technológiai fejlesztésekben való részvételét jelenti. Döntő, hogy a vegyes vállalatok tevékenysége összefonódjon a hazai beszállítói körrel, aminek kialakítását az Iparpolitikai Koncepció fontos feladatként jelölte meg.

A kis- és középvállalkozások gazdasági szerepének erősítése és versenyképességük növelése érdekében az 1045/1997. (IV.29.) számú kormányhatározat rögzítette a hazai vállalkozások támogatásához szükséges kormányzati feladatokat. A program három ágazatra összpontosít: járműalkatrész-gyártás, illetve műanyag- és gumialkatrész gyártása. A Beszállítói Célprogram első lépéseként egy információs csomag készült, ami a kis- és középvállalkozások felkészüléséhez szükséges alapvető beszállítói ismereteket tartalmazta. Ezen kívül üzletember találkozók és beszállítói konferenciák szervezésére is sor került a program indító szakaszában.

A Beszállítói Célprogram első szakasza 1998 végén zárult a következő eredményekkel:

- Létrejött az Országos Beszállítói Információs Hálózat alapja, a GM-ITDH központi adatbázisa kb. 1500 auditált beszállító, vagy arra képes vállalkozás adataival.
- Elkészült és működik a beszállítók oktatási, képzési, tanácsadási és pályázati rendszere.
- 1998-ban fórumok, szakmai rendezvények, kiállítások keretében lehetőség nyílt a beszállítók bemutatására.

Exportösztönzés

A versenyképesség fokozása céljából a határozottabb támogatási politika érdekében sor került az exportfejlesztési pályázati rendszer megújítására, az egyes szakágazatokra vonatkozó marketing-programok kidolgozására. Kiépült a korszerű exportgarancia, exporthitelezési rendszer, intenzívebb lett az MBFB Rt. exportcélú fejlesztésekhez kapcsolódó tevékenysége. Elkészült a Magyar Export-Import Bank Rt. és a Magyar Exporthitel Biztosító Rt. létrehozásáról szóló törvény és megkezdte működését a két intézmény.

Piacvédelem

A magyar gazdaságpolitika számára belföldi piacon az iparvédelem eszközei (vámok, kontingensek) a nemzetközi megállapodásainkkal összhangban korlátozottak. Az iparvédelem új lehetőségét teremtette meg az 1995. évi XL. törvény a közbeszerzésekről, ami preferenciákat biztosít a hazai termelőknek. A hazai piac védelmében eredményesen működtethetők a piacvédelmi, antidömping eljárások. A fogyasztóvédelmi rendszer átalakítása is bizonyos piacvédelem érvényesítését segíti. A hazai termelés versenyese-

lyeit erősítette a vámpótlék alkalmazása, a személygépkocsik fogyasztói adójának megemlése.

4. Az Északkelet-magyarországi szerkezetváltás elősegítése állami és helyi eszközökkel.

A térség gazdaság szerkezetének átalakítására, a foglalkoztatási feszültségek enyhítésére, kezelésére irányuló kormányzati intézkedések sorában az 1031/1992. (V.29.) kormányhatározat rendelkezett a Borsodi Reorganizációs Program intézkedéseiről, ami a kiemelt fejlesztési körzetre (28 település) fejlesztéseket és meghatározott támogatási feltételeket alkalmazott:

- Ózdi Kohászati Üzemek és az Ózdi Acélművek tulajdonában lévő, használaton kívüli ingatlanok, berendezések, a bontásra ítélt területek (kohók, rossz állapotú raktárak, csarnokok) rendezésére, valamint az ingatlanok és berendezések hasznosítása,
- 1992-ben létrejött az Ózdi Foglalkoztatási Társaság, amely később közhasznú társasággá alakult át, majd az Ipari Park Kft., ami jelenleg mintegy 90 vállalkozásban 1400 fő foglalkoztatásával működik,
- az Ózd-Domaháza-Zabar összekötőút és a Center-Sajónémeti-Sajóvelezd 4,1 km-es összekötőút kiépítése,
- Ózdi Kórház-Rendelőintézet rekonstrukciójának, valamint Ózd város távfűtőmű beruházása,
- föld és egyéb mezőgazdasági termelőeszközök tulajdonviszonyának rendezését, a mezőgazdasági vállalkozásfejlesztést.

Az Északkelet-magyarországi válságkezelés 1994-ben folytatódott a Borsodi acélipar reorganizációjáról szóló 2014/1994. (II.16.) és a 2110/1994. (X.27.) számú kormányhatározat rendelkezéseinek végrehajtásával:

- fejlesztések Ózdon (öntöde, hulladék-előkészítő) és Diósgyőrben (öntöde, elektromos kemence, nemesacél hengermű),
- regionális Fejlesztési Ügynökség kiépítése,
- adókedvezmények a fejlesztési beruházásokhoz,
- az egyszer használatos gyógyászati segédeszközök gyártásának megvalósítása,
- Ózd és térsége gázellátásának megoldása,
- Salgótarjáni Acélárugyár Rt. stabilizációjának megteremtése és privatizációjának előkészítése.

Mindkét térségre előírásokat is megfogalmazott a kormányhatározat, melyek a következők:

- közhasznú munkavégzés keretében környezetvédelmi, környezet-rehabilitációs foglalkoztatási program kidolgozása és működtetése, végrehajtásának támogatása,
- az ózdi és miskolci ipari park megvalósításával összefüggő munka felgyorsítása,

- a térség szociális válságkezelő és szociális szakmai programjainak megvalósítása,
- Ózd térségét, illetve a megye foglalkoztatási szempontból hátrányos körzeteit - az ezt szabályozó 52/1998. (VI.27.) számú kormányrendelet elfogadását megelőzően - vállalkozási övezetté nyilvánították.

5. Kiemelten kell támogatni a kis- és középvállalkozások elterjedését.

A működő háromnegyed millió vállalkozás mindössze 3,5%-át jelentik az 50-300 főt foglalkoztató kis- és középvállalkozások, és a vállalkozások által előállított GDP kb. 43 %-át képviselik. A foglalkoztatást tekintve a versenyszféra által foglalkoztatott 2,7-2,8 millió munkahelyből 850-900 ezer tartozott ehhez a körhöz, ami egyharmados arányt jelent.

Az 1996-98 közötti időszakban a Kis- és középvállalkozás Fejlesztési Koncepcióról szóló 2146/1996. (VI.13.) számú kormányhatározat rögzítette a legfontosabb stratégiai teendőket. A kisvállalkozások helyzetét és a stratégiai feladatok végrehajtását áttekintve került sor a kiegészítésekre a 1045/1997. (IV.29.) sz. kormányhatározatban (Beszálítói Célprogram, forrástérkép) és a 2207/1997. (VII. 16.) sz. kormányhatározat alapján elfogadásra került a kis- és középvállalkozási törvény, aminek célja a vállalkozásfejlesztési politika hosszú távú megalapozása és a mikro-, kis, és középvállalkozások egy-egy EU-konform definíciójának megalkotása, továbbá a vállalkozásfejlesztési intézkedések koordinálása érdekében a kisvállalkozói tagsággal rendelkező szervezetek döntéseiben való fokozott részvételének biztosítása, a Vállalkozásfejlesztési Tanács szabályozása. 1998 decemberében került elfogadásra a Kormány kis- és középvállalkozások fejlesztésének középtávú (1999-2002) stratégiája és az ezzel kapcsolatos kormányzati feladatokat rögzítő 1161/1998. (XII.17.) számú Korm. határozata. E stratégia részét képezi a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 1999. évi XCV. törvény.

Ezek alapján számos területen születtek intézkedések: átalányadózás bevezetése, PHARE SME program támogatásával és a GFC társfinanszírozással a helyi vállalkozói központok (HVK) programjainak működtetése (mikrohittel), információs és forrástérkép.

3.4 Agrárgazdaság

Az agrárgazdaság területén a következő célkitűzések nevesíthetők:

1. Az ország kiemelkedően jó mezőgazdasági adottságainak kihasználása.

A racionális földhasználat elvét érvényesítve került kidolgozásra az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. törvény, melynek prioritásai az agrártámogatási rendszerben is megjelentek:

- az erdőtelepítés, az erdőszerkezet-átalakítás, és a fásítás támogatása a rosszabb adottságú területeken,
- a környezetkímélő vetésszerkezet kialakításának támogatása,

- a biogazdálkodásra és az egyedi tájjellegű termékek előállítására való áttérés támogatása,
- a biológiai alapok megőrzését és fejlesztését segítő támogatások.

Állami támogatással **erdőtelepítés** 1997-98-ban 16 523 hektár területen történt, ami alig több mint fele a hosszú távú programban előirányozottnak. A **földhasználati struktúra** megváltoztatásában elért eredmények még szerények. A **biotermeléssel** hasznosított mezőgazdasági terület 1995-98 között négyszeresére, 35 ezer hektárra bővült, de így is csak a mezőgazdasági terület 0,5 %-át jelenti. A **biológiai alapok** megőrzésére fordított, közel 1 milliárd Ft támogatás keretből 1997-99-ben több mint 1100 pályázó kapott támogatást, ami csak a jelentősebb őshonos fajták megmaradását tudta segíteni.

2. Az agrár- és vidékfejlesztési politikában kiemelt szerepet kell kapnia az Európai Unió és a Vidéki Térségek Európai Kartája elvei érvényesítésének.

Ezek szerint a vidék funkciói:

Gazdasági (termelési) funkciók kiemelten magukba foglalják a mező- és erdőgazdálkodást, a halászatot, a megújuló természeti erőforrások fenntartható hasznosítását, a falusi turizmus-üdülés-rekreáció alapjainak hasznosítását és a vidéki térségekben működő termelő és szolgáltató szervezetek működési terét.

Ökológiai funkciók elsősorban az egészséges élet természeti alapjainak védelmét (föld, víz, levegő), a tájak sokszínűségének, a tájjellegének a megőrzését, a biológiai sokszínűség (bio-diverzitás), az erdők és más élőhelyek megóvását, általában az ökológiai rendszerek védelmét jelentik.

Társadalmi (közösségi) és kulturális funkciók az évszázadok során a vidéki életformához szorosan kapcsolódó közösségi és kulturális értékek megtartásában, a falusi közösségekben megtestesülő értékek megőrzésében nyilvánulnak meg.

Ezen elveket hivatott érvényesíteni az 1997-ben elkészült a Vidékfejlesztési Konceptió és Magyarország Vidékfejlesztési Tervének kimunkálása, melynek meghatározott részei az EU részére átadott "Magyarország SAPARD terve" dokumentumban is szerepelnek.

3. Különös figyelem fordítandó a vidéki népesség agrárgazdasághoz kötődő foglalkoztatására és életszínvonalának javítására, a népesség helybentartása céljából.

A foglalkoztatási viszonyok javítását az agrártámogatási rendszer segíti a következő területeken:

- az agrárfoglalkoztatás támogatása,
- a fiatal agrárvállalkozók támogatása,
- külföldi farmgyakorlaton való részvétel támogatása,

- az agrárturizmus fejlesztésének támogatása,
- termelői közösségek, illetve termékek beszerzését, értékesítését végző, illetve szolgáltató szervezetek támogatása.

Az egyes nemzetgazdasági ágak foglalkoztatási szerepének módosulását a munkahelyek megszűnése és a népesség foglalkoztatási szempontból inaktív részének gyarapodása idézte elő. A gazdasági aktivitás legerőteljesebb csökkenése főként az egyoldalúan iparosodott és a mezőgazdasági szempontból kedvezőtlen adottságú (Észak-Alföldi, Észak-Magyarországi) régióban következett be.

Ezek a változások alapvetően átrendezték a foglalkoztatás ágazati szerkezetét. A mező- és erdőgazdaság részesedése országosan a felére (17,5%-ról 7,8%-ra) csökkent, az ipar részaránya egyharmad alá csökkent, a szolgáltatásoké növekedett. Foglalkoztatási szerkezetét tekintve hazánk közelített az EU-tagországok jellemzőihez.

A munkahelyek és ennek keretében a **mezőgazdasági munkahelyek** létrehozását, illetve megőrzését szolgáló beruházásokat is a Területfejlesztési Célelőirányzat támogatta 1998-ban mintegy 1,8 milliárd Ft-tal; ezzel a támogatással 2157 új munkahely létesült, továbbá 14519 munkahely megőrzését sikerült elősegíteni.

A termékek feldolgozása révén az új termelési eljárásokkal (biotermelés), illetve a hátrányos helyzetűek körében szervezett megélhetést segítő programok (pl. szociális földprogram) kerültek kidolgozásra, aminek már vannak kedvező gyakorlati eredményei.

Szociális földprogram céljaira 1997-99-ben 718 millió Ft állami támogatás került felhasználásra, melyből évente 120-150 programot sikerült támogatni, továbbá megkezdődött a minisztériumok és a civil szervezetek közötti együttműködés összehangolása.

A **fiatal agrárvállalkozók** támogatása iránti igény meghaladta a lehetőségeket, így 1998-99-ben 310 fiatal agrárvállalkozóvá válását segítette. **Külföldi farmgyakorlaton** évente mintegy 300 fő vesz részt állami támogatás segítségével. Az **agrárturizmus** fejlesztését szolgáló támogatásban összesen 302 pályázat részesült 1998-99-ben.

Az új szövetkezetek, **termelői közösségek létrehozására** irányuló támogatási keretet (1997-99 között 1258 millió Ft) jelentősen meghaladta az igény. Ennek ellenére mintegy 600 szövetkezet és 25 termelői közösség jött létre.

4. A vidéki népesség képzése, oktatása, a szellemi színvonal emelése, a vidéki életközösségek hagyományainak újraélesztése.

A vidéki népesség szellemi színvonalának emelése különösen a támogatási források megszerzését célzó képzés, szaktanácsadás terén történt. A 109/1997. (XII.30.) FM-rendelet és a 8/1999. (I.20.) FVM-rendelet lehetőséget teremtett a szaktanácsadás és a gazdálkodás eredményességét segítő ismeretátadás különféle formáinak és a szaktanácsadás díjának támogatására.

A foglalkoztatottak száma és megoszlása a nemzetgazdaság főbb ágazatcsoportjaiban (1990-1998)

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	A változás mértéke 1990-1998 között
A foglalkoztatottak száma, 1000 fő										
Mezőgazdaság	955,0	835,4	647,7	431,3	371,8	348,2	310,7	338,3	310,9	-644,1
Élelmiszeripar	203,0	194,1	196,8	171,1	148,1	137,6	132,5	118,7	122,0	-81,0
Ipar, építőipar	1773,8	1719,3	1417,0	1347,2	1192,9	1082,3	1157,9	1127,8	1149,5	-624,3
Szolgáltatás	2540,1	2550,9	2480,7	2402,4	2423,6	2477,1	2374,0	2390,3	2403,6	-136,5
Összesen	5471,9	5299,7	4796,2	4352,0	4136,4	4045,2	3975,1	3975,1	3986,0	-1485,9
A foglalkoztatottak megoszlása, %										
Mezőgazdaság	17,5	15,8	13,5	9,9	9,0	8,6	7,8	8,5	7,8	-67,4
Élelmiszeripar	3,7	3,7	4,1	3,9	3,6	3,4	3,3	3,0	3,1	-39,9
Ipar, építőipar	32,4	32,4	30,7	31,0	28,8	26,8	29,1	28,4	28,8	-35,2
Szolgáltatás	46,4	48,1	51,7	55,2	58,6	61,2	59,7	60,1	60,3	-5,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-27,2

A SAPARD program előkészítéséhez kapcsolódva beindultak azok a szakmai képzések kistérség-managerek részére, amik a sikeres projektek elkészítéséhez is segítséget nyújtanak (pl. üzleti terv készítésével) elsősorban a kisvállalkozók számára.

5. A falvak és tanyák megújítása a mezőgazdasági termelés szempontjainak figyelembe vételével.

A falumegújítás a vidékfejlesztés új területe, ami igen szerény hazai tapasztalatokkal rendelkezik. A 8/1999. (I.20.) FVM-rendelet lehetőség teremtett az agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programok elkészítésének támogatására, ezzel a régiókon és megyéken kívül mintegy 200 önszerveződő kistérség élt.

A falumegújításra hasznosítható tapasztalatokkal az uniós tagországok gyakorlata szolgált, melynek gyakorlati próbája megtörtént a Zempléni hegység egyik kistérségében a bajorországi tartományi kormány szakmai és anyagi támogatásával.

6. A fenntartható fejlődés elvének érvényesítése a természeti erőforrások hasznosításában, környezetbarát technológiák és eljárások terjesztése.

A természeti erőforrások ésszerű hasznosítása, a környezeti értékek megóvása, a környezetbarát termelés szélesebb körű elterjesztése, az öko-gazdálkodás fejlesztése érdekében 1998-ban elkészült a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi program, melynek különböző elemei gyakorlatilag az ország egész területét lefedik.

A természetvédelmi területek mezőgazdasági hasznosítása szigorú jogszabályok szerint történik, ezek a gazdasági hasznosíthatóságot erősen és eredményesen korlátozzák. Gondot a határterületek, a védőzónák hasznosítása jelenti, ahol az érzékeny területeken a kölcsönös érdeken nyugvó "szerződéses korlátozás" vezethet eredményre, de ezzel együtt a felvilágosítás, a meggyőzés szerepe is jelentős.

7. Az agrárgazdaság versenyképessége érdekében a profitorientált termelés feltételeinek megteremtése.

A jobb adottságú területek profitorientált fejlesztésének, a termelés műszaki feltételeinek és ennek biológiai alapjai érzékelhetően nem javultak. Az okok között kiemelt helyen szerepel az agrártermelés tartósan alacsony jövedelmezősége, és a szűkös agrár-támogatási keret, aminek jelentős részét felemészítik a piaci zavarok elhárítására tett intézkedések és így a szükségletekhez képest csekély forrás jut az ágazatok korszerűsítésére.

8. A történelmi borvidékek térségfejlesztési szempontú rekonstrukciója.

Átfogó programok elkészítése és programszerű rekonstrukció nem történt a történelmi borvidékeken. Az ültetvények zöme a privatizáció révén ma már magántulajdonban és

kisebb részben külföldi tulajdonban van. Az ültetvény-rekonstrukció állami támogatást élvez és 1997-98-ban 1928 hektár szőlőtelepítés történt. A magántulajdonosok hegyközségi szerveződései érzékelhető eredményt tudnak felmutatni a minőségi termelés és a márkázott termékek előállítására terén.

9. A feldolgozás és értékesítés egységes infrastruktúrájának megteremtése, teljes termékpályát átfogó fejlesztési programok alapján.

Egy-egy speciális termék teljes termékpályáját átfogó, az agrártámogatások keretéből támogatott fejlesztési programok még nem készültek, az eddigi próbálkozások még nem tekinthetők átfogó programoknak.

Az agrártámogatási rendszer az egyes termékek beszerzésére, értékesítésére, szolgáltatást nyújtó szervezetekre vonatkozó támogatásával erősítette az új típusú termékpályás szövetkezők, agrártársulások fejlesztését. Közel 400 szervezet jött létre önkéntes szövetkezéssel, de a létrejöttüket segítő új szövetkezeti törvény még nem készült el.

10. A kedvezőtlen adottságú területeken az adottságokhoz illeszkedő földhasznosítás támogatása, (erdőtelepítés, talajvédő gyepesítés) a falusi népesség alternatív foglalkoztatási lehetőségeinek elterjesztése.

Az erdőtelepítés, a jóléti és parkerdők fenntartása is támogatásban részesült az agrártámogatásokból évente közel 2 milliárd Ft értékben. Látványos eredmény eddig még nem történt, mivel a nagyobb arányú erdőesítést a forráshiány akadályozza, és hasonló okokból nem terjed a környezetvédelmi célú gyepgazdálkodás sem.

1999-ben az agrártámogatási rendszer egyik prioritása az agrárturizmus fejlesztése volt, ami elősegítette a kedvezőtlen mezőgazdasági termelési adottságokkal és jelentős foglalkoztatási gondokkal küzdő, de turisztikai vonzerővel rendelkező településeken a lakosság jövedelemhez jutását.

3.5 Idegenforgalom

Az idegenforgalommal kapcsolatban két kiemelt célkitűzés fogalmazható meg.

1. Az idegenforgalmi területfejlesztésben kétpólusú fejlesztéspolitika szükséges:

- kiemelt üdülőkörzetekben fokozott állami szerepvállalással a minőségi turizmus komplex fejlesztése;*
- a kiváló adottságokkal, idegenforgalmi vonzerővel rendelkező, de elmaradott térségek általános-, valamint idegenforgalmi infrastruktúra- és szolgáltató hálózatának fejlesztése állami támogatással.*

A minőségi turizmus a komplex fejlesztése érdekében több üdülőkörzetben főként a területi tervezést illetően történtek jelentős lépések. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzetére állami támogatással elkészült, de még nem került elfogadásra a Turizmusfejlesztési Koncepció, majd ennek alapján a Balaton Középtávú Turizmusfejlesztési Programja, a fizikai tervezést tekintve pedig a Balaton kiemelt üdülőkörzet Területrendezési terve, valamint a Vízgazdálkodási Fejlesztési Programja.

A Tisza-tó kiemelt üdülőkörzetre elkészült a térség Turizmusfejlesztési Koncepciója, majd ennek alapján Középtávú Turizmusfejlesztési Programja, valamint Területrendezési Terve. Továbbá elkészült a Velencei-tó – Vértes kiemelt üdülőkörzet Területrendezési Terve is.

A minőségi turizmus fejlesztését szolgálta a Gazdaságfejlesztési Célelőirányzatból az idegenforgalom és a vendéglátás támogatására fordított összegek, melyek 1996-98 között mintegy 850 millió forintot tettek ki. Ezek keretében a kiemelt üdülőkörzetben 9 szálloda rekonstrukciója valósult meg.

A Turisztikai Célelőirányzat felhasználása során több (a maximális 70% helyett 80%-os) támogatást kaptak a kedvezményezett térségben megvalósult fejlesztések. A Területfejlesztési Célelőirányzat a területfejlesztés kedvezményezett területein, a falusi idegenforgalom fejlesztését szolgáló beruházásoknál - a hitel kamatának 40%-át elérő - kamattámogatást nyújtott. A Vidékfejlesztési Célelőirányzat 2000. évi felhasználásának tervezete további 200 millió Ft-ot, a Turisztikai Célelőirányzat pedig 150 millió Ft-ot különít el a falusi turizmus társfinanszírozására.

A területfejlesztés keretében működő kormányprogramok közül a PHARE által is támogatott Borsodi Integrált Szerkezetátalakítási Program a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázására 850 000 ECU (210 millió Ft) támogatást nyújtott, amiből az Aggteleki Nemzeti Park, a Miskolc-Tapolcai barlangfürdő, a Mezőkövesdi, a Sárospataki és a Bogácsi gyógyfürdő részesült.

2. Az idegenforgalom területi intézményrendszerének létrehozása.

Az 1007/1998. (I.23.) kormányhatározat és ennek végrehajtásáról rendelkező 28/1998. (V.13.) IKIM-rendelet értelmében a kiemelt üdülőkörzetekben évtizedek óta működő Idegenforgalmi Intéző Bizottságok (IB) titkárságainak jogutódlással történő átalakításával és bővítésével létrejött az egész országot lefedő Regionális Idegenforgalmi Bizottságok (RIB) rendszere.

A RIB-ek feladata kettős: egyrészt az idegenforgalom állami feladatainak koordinálása, az országos és a regionális érdekek összehangolása, másrészt az önkormányzati feladatok végrehajtásának segítése. Ennek megfelelően feladatuk a régiók turizmusfejlesztési programjának kidolgozása és végrehajtásának koordinálása, a turisztikai infrastruktúra fejlesztésének segítése, a kistérségi turisztikai együttműködés ösztönzése, a marketing, valamint termékfejlesztési és információs munka összehangolása áll.

Az 1996. évi XXI. törvény módosításával a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok elnökei a Regionális Fejlesztési Tanácsok tagjaivá váltak. A két szervezet szorosan együttműködve végzi tevékenységét: kölcsönösen véleményezi a koncepcionális és stratégiai döntésekre vonatkozó javaslatokat, tájékoztatják egymást a fejlesztési programokról és azok megvalósításának állásáról, a kiemelt jelentőségű programokat, projekteket közösen finanszírozzák. A jövőben a tervezési feladatok megalapozásához elengedhetetlen a Területi Információs Rendszerhez (TeIR) való hozzáférés biztosítása.

A turizmus sajátosságait is figyelembe véve a következő kilenc idegenforgalmi régió kialakítására került sor:

Idegenforgalmi régiók	Illetékességi terület	Székhelye
Budapest – Közép-Dunavidéki (ezen belül: Dunakanyar kiemelt üdülőkörzet)	Budapest, Komárom-Esztergom, Pest, Nógrád egy része	Budapest
Észak-Magyarországi (ezen belül a Mátra-Bükk kiemelt üdülőkörzet)	Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves - a Tisza-tó - és Nógrád – a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzethez tartozó települések kivételével	Eger
Észak-Alföldi	Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok megye – a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzethez tartozó települések kivételével	Szolnok
Tisza-tavi (ezen belül a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzet)	Borsod-Abaúj-Zemplén Hajdú-Bihar, Heves, és Jász-Nagykun-Szolnok megyék Tisza-tó kiemelt üdülőkörzethez tartozó részei	Tiszafüred
Dél-Alföldi	Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye	Gyula
Közép-Dunántúli (ezen belül: Velencei-tó és Vértes kiemelt üdülő-körzet)	Fejér, Komárom-Esztergom – a Dunakanyar kiemelt üdülőkörzethez és Veszprém – a Balatoni régióhoz tartozó települések kivételével	Székesfehérvár, Agárd
Balatoni (ezen belül: a Balaton kiemelt üdülőkörzet)	Somogy, Veszprém és Zala megyék egy része	Balatonfüred
Dél-Dunántúli (ezen belül: Mecsek-Villány kiemelt üdülőkörzet)	Baranya, Tolna és Somogy megye – a Balaton régióhoz tartozó települések kivételével	Pécs
Nyugat-Dunántúli (ezen belül: Sopron-Kőszeghegylja kiemelt üdülőkörzet)	Győr-Moson-Sopron, Vas megye, és Zala megye a Balatoni régióhoz tartozó települések kivételével	Sopron

3.6 Műszaki infrastruktúra

A műszaki infrastruktúra vonatkozásában a közlekedés területén öt, a vízgazdálkodás területén hat és az energiaellátás területén négy kiemelt fejlesztési cél került meghatározásra.

3.6.1 Közlekedés

1. A gyorsforgalmi úthálózat építésének meggyorsítása, a vasúthálózat korszerűsítése, a dunai és a tiszai vízi út fejlesztése.

A fejlesztési források szűkössége nem tette lehetővé egyik területen sem a fejlesztés felgyorsítását. A pályahasználat és fejlesztésfinanszírozással kapcsolatos koncepcióváltás következtében lelassult a megvalósítás üteme. Eredmény ugyan az M0-s, az M5-ös és az M3-as autópályák, valamint az M2-es gyorsforgalmi út egy újabb szakaszának forgalomba helyezése, azonban ez nem az elvárt ütem.

A gyorsforgalmi úthálózat új szemléletű fejlesztési programja viszont már kidolgozásra került és a program megvalósítása a 2000. évben elkezdődött.

A vasúthálózat korszerűsítési programja a törzsvonali hálózat rekonstrukciójával (a pálya és sebesség korlátozások számának csökkentése érdekében) és a villamosítási program a terveknek megfelelő ütemezettsége folyamatban van.

A megyei és régióközpontok elérhetőségét az IC járatok hálózatának kiterjesztése javítja.

A legjelentősebb vasúti fejlesztés, a szlovén-magyar új nyomvonalú vasúti pálya építése folyamatban van.

A dunai és tiszai vízi úton a Győr-gönyüi, bajai és szegedi közforgalmi kikötők fejlesztése a pénzügyi források által behatárolt ütemben folyik.

Az ilyen jellegű beruházások finanszírozásában jelent majd segítséget az ISPA (Instrumental for Structural Policies for Pre-accession – Előcsatlakozási Strukturális Alap), mely az EU egyik új eszköze. Fő célja a csatlakozásra váró országok felkészítése a Strukturális Alapok fogadására, valamint az infrastruktúra területén a csatlakozást hátráltató konkrét problémák megoldására. A támogatásból 2000-2006 között a 10 tagjelölt közép- és kelet európai állam részesül. Ezen Előcsatlakozási Strukturális Alap az ágazati prioritások további megvalósítását szolgálhatja.

2. A kombinált fuvarozás, a vízi és vasúti szállítás részarányának növelése, logisztikai központok kialakítása a határátkelők térségében.

A vizsgált időszakban az infrastruktúra fejlesztés és a szállítás szervezés eredményeként a kombinált fuvarozás részaránya több mint háromszorosára nőtt. A közúti tranzit forgalom több mint 8%-a a vasútra terelődött.

Ugyanakkor a közlekedési munkamegosztásban a vasúti és a vízi közlekedés részaránya kis mértékben, de csökkent.

A logisztikai központok azonban nem a határok térségében kezdenek kialakulni, hanem az ipari fejlődéssel jellemezhető térségekben, a vállalkozói források bevonásával. Ezek a központok a kombinált fuvarozás terminálfejlesztéseihez is kapcsolódnak.

3. A településeket tehermentesítő és elkerülő útszakaszok programjának folytatása.

A környezeti terhelés csökkentését, a települések lakhatóságát javító elkerülő- és tehermentesítő utak építése, az évente aktualizált program alapján folyik, melyek egyben a regionális és megyei fejlesztési programok részei. Az elmúlt időszakban ez a fejlesztés, az egyéb úthálózati rekonstrukciókkal összehangolt módon, 146 km-es nagyságrendet képvisel. A kiépült kapacitás igénybevétele esetén az ellátottság 56 %-os lenne.

4. A tömegközlekedés minőségének és színvonalának javítása.

A tömegközlekedés térségi feladatait, néhány helyi (Budapest, Pécs, Szeged, Miskolc, Debrecen) önkormányzati közlekedési társaságtól eltekintve, a Volán és a MÁV járatai látják el.

A közlekedést a kormányzat a fogyasztási árkiegészítés intézményével támogatja. A Volán helyközi járatok eszközparkjának rekonstrukcióját és a környezetkímélő autóbuszmotorok beépítését, az állami kötelezettségre tekintettel, a költségvetés külön is támogatja, azonban a támogatás nagyságrendje nem eredményez kiemelhető színvonal emelkedést.

5. Az Európai Unió közlekedéspolitikájával összhangban a Magyarországon áthaladó európai közlekedési folyosókhoz (IV., V., V/C., VII., X/B. számú) kapcsolódó közlekedési útvonalak fejlesztése.

A közlekedési folyosók fejlesztése lényegében a gyorsforgalmi út- és a vasúti törzsvonal hálózat fejlesztésével megegyező feladatokat jelent. Ezek a programok a folyosók fejlesztésével összehangoltan folynak, melyek a nemzetközi közúti és vasúti hálózatokhoz való kapcsolódást biztosítják. A regionális kapcsolatokat biztosító összekötő hálózati elemek fejlesztésére a program részeként – várhatóan a folyosók magyarországi szakaszainak kiépülése után kerül sor.

3.6.2 Vízgazdálkodás

1. A vízkárelhárítás létesítményeinek fejlesztése.

A töltéserősítő munkák az utóbbi években a Felső–Tiszára és mellékfolyóira, valamint a Körösök területére koncentráálódtak. Mintegy 80 km hosszon történt töltéserősítés, és így az előírt biztonságnak megfelelő töltésarány már 59%-os.

2. A vezetékes ivóvíz minőségének javítása.

A vezetékes ivóvízellátás fejlesztése a vizsgált időszakban program szerint folyt. Kiépült több mint 570 ezer m³/nap vízmű kapacitás, 297 ezer m³/nap vízkezelő és 121 ezer m³ víztároló kapacitás.

3. Az EU ajánlásainak megfelelő szennyvízelvezetési, -tisztítási színvonal elérése.

A szennyvízkezelési és csatornázási program megvalósításának részeredménye, hogy ma már 744 településen van csatornahálózat és több mint 440 szennyvíztisztító telep üzemel. Csatornázott területen él az ország lakosságának 58,3 %-a. A csatornahossz meghaladja a 24 ezer km-t. A lakásbekötési arány (48%) nem megfelelő, mert a kistelepüléseken élő lakosság jelentős része anyagi megfontolásokból nem csatlakozik a csatornahálózatra.

A nyugat–európai szinttől elmaradás jelentkezik a minőségi jellemzőkben is. Ennek javítását célozza az a program, ami a főváros és a megyei jogú városok szennyvíztisztító műveinek fejlesztését szolgálja, ami 22 várost érint. Az itt összegyűjtött szennyvizek háromnegyed része még tisztítatlanul jut a vízfolyásokba, de a tisztítás során a biológiailag tisztított szennyvizek aránya már 53,2%-ra emelkedett.

Az EU ajánlásoknak megfelelő ellátottsági színvonalat biztosító, a 15 éves időtartamra vonatkozó országos program alapján, megyei programok is kidolgozásra kerültek, és a konkrét célkitűzések a területfejlesztési programokba is szervesen beépültek.

A program végső célja, a szennyvízkezelő művekkel ellátott lakásarány 67,5%-ra növelése. Ennek nagyságrendjére jellemző, hogy az EU színvonal elérésére a jelenlegi szennyvíztisztító kapacitás további 700 000 m³/nap kapacitással való bővítését igényli.

4. Vízközmű infrastruktúra területi aránytalanságának mérséklése.

Mára gyakorlatilag teljes körűnek tekinthető az ország településeinek közüzemi ivóvízellátása. Míg 1990-ben a hálózatba bekötött települések aránya 80 %-os volt, addig mostanra ez az arány egyes Észak-magyarországi és Duna-Tisza közti térségek kivételével közel 100%.

Ugyanakkor a csatornahálózat fejlesztések üteme jóval elmaradt az ivóvízellátás fejlesztésétől. A vizsgált időszakban a települési bekötések arányának növekedése mind-

össze 6%-os volt (1998-ban 23,7%), ami a közműolló további kinyílását eredményezte.

A fejlesztéseket tekintve az ivóvízhálózat fejlesztések - a már említett két nagyobb térség kivételével - az ország egészén javították az ellátottságot, míg a csatornahálózat fejlesztések továbbra is főleg a nagyobb településekre korlátozódtak.

5. Ivóvízbázisok hatékonyabb védelme.

A mára gyakorlatilag teljes körűnek tekinthető közműves ivóvízellátás alapját képező ivóvízbázis védelmi beruházások két irányban folynak, az egyik a már üzemelő vízbázisok utólagos biztonságba helyezése, a másik a távlati vízbázisok védelme.

Az üzemelő 643 vízbázis közül 137-en megindult és 44-en már befejeződött az utólagos védelmi beruházás. A 75 nyilvántartott távlati vízbázis közül 34 térségben fejeződtek be védelmi beruházások.

6. Az Alföld vízgazdálkodási problémáinak megoldását elősegítő intézkedések meghozatala.

Az Alföld vízgazdálkodási problémáinak megoldására az 1994-ben indult “Alföld-program” szolgálat keretében, azonban a Vízgazdálkodási koncepció és fejlesztési stratégia kidolgozásán kívül érdemi fejlesztésre még nem került sor.

A Duna-Tisza közti homokhátság vízgazdálkodási problémáinak megoldására – talajvízszint süllyedés megállítására – intézkedési terv és beruházási program készült. Továbbfejlesztésre került a monitoring hálózat, és megkezdődtek a vízvisszatartási és – tározókapacitás növelő beruházások.

3.6.3 Energiaellátás

1. Az energiaellátás biztonságának megőrzése: az egyoldalú importfüggőség mérséklése, a primer és szekunder energiahordozói beszerzés diverzifikálása, a stratégiai készletek növelése.

E cél megvalósulását szolgálta:

- az energiahordozók importjának árliberalizációja,
- a CENTREL szervezet létrehozása. A közép-kelet európai országok – Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország – magyar kezdeményezésre 1992-ben létrehozták a CENTREL szervezetét a nyugat-európai UCPTÉ rendszerhez történő csatlakozás céljából. Ezt követően 1993-ban Magyarország levált a volt KGST villamos energia rendszeréről, 1999. január 1. óta 4 éves társult taggá vált az UCPTÉ-ben,

- az energiaellátás nyugat-európai kooperációs rendszerkapcsolatait biztosító magisztrális hálózatok kiépítése az 1990-es évek első felében: 400 kV-os hálózat Győr-Ausztria I-II. szakasza; a Magyarország-Szlovénia, Magyarország-Horvátország közötti 400 kV-os villamoshálózat a Hévízi transzformátorállomásból indítva,
- a Győr és Baumgarten között 4,5 milliárd m³/év kapacitású nagynyomású földgázvezeték,
- Magyarország 1990 óta céltudatos energiapolitikával törekedett arra, hogy az OECD és az IEA tagja legyen. Ennek eredményeként a Nemzetközi Energia Ügynökség elismerte az ország eddigi energiahordozó készletezési és egyéb energetikai teljesítését és 1996-ban felvette Magyarországot tagjai sorába. Ez a tagság fontos kiegészítő eleme az OECD-vel való együttműködésnek, megszilárdítja az ország energiaellátási helyzetét, megnövelve az ellátás diverzifikációjába való többevonás esélyeit,
- a Kőolaj és Kőolajtermék Készletező Szövetség (KKKSZ) létrehozása, 1993-ban megalakult a KKKSz és megkezdte a stratégiai kőolajkészletek európai színvonalra emelését célja a 90 napos tartalék elérése, amely 1999-re megtörtént,
- a MOL Rt. által kezdeményezett földgázkészlet felhalmozási fejlesztések megvalósulása, a nemzetközi integrációs törekvések mellett a folyamatosan növekvő lakossági felhasználás is indokolta ezen fejlesztéseket, földgázból a téli csúcsigények kielégítése érdekében jelenleg 3,2 milliárd m³ tárolására van lehetőség.

2. Az energiatakarékosság és az energiafelhasználás hatékonyságának növelése, a megújuló energiaforrások hasznosításának elterjesztése.

A Kormány 2399/1995. számú Korm. határozata alapján készült egy az energiatakarékosság és energiahatékonyság növelésére vonatkozó Akcióprogram és ennek végrehajtását szolgáló Cselekvési Program, amely azonban pénzügyi eszközök hiányában komolyabb energiatakarékossági eredményeket nem tudott elérni.

A program eredményesebb folytatása érdekében átdolgozásra és kiegészítésre került ez a Cselekvési Program.

A Kormány a 1107/1999. számú Korm. határozatával rendelkezik a 2010-ig terjedő energiatakarékossági és energiahatékonyság növelési stratégiáról, a megvalósítást segítő programról.

A határozat melléklete tartalmazza az átdolgozott Cselekvési Programot, ez a program rögzíti a feladatokat és a program elemeinek magvalósításához az állami támogatások lehetőségét. Az 1031/2000.(V.7.) számú Kormányhatározat alapján az Energiatakarékossági Programok kezelője az átszervezés alatt álló Energia Központ Kht. A kezelőszervezet a korábbi Energia Központ Kht. és az Energia Információs Ügynökség összevonásával jött létre.

Az energiatakarékossági célok megvalósítását segítik a létrehozott alapok: Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat és a Gazdaságfejlesztési Célelőirányzat.

3. A környezetvédelmi és területhasználati szempontok érvényesítése.

A környezetvédelmi szempontok érvényesítését a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvényben megfogalmazottak, illetve a kötelező környezetvédelmi hatásvizsgálatok biztosítják, valamint hasonló célokat szolgál erőművek esetében a 73/1996.(V.2.) Kormányrendelet.

Az energetikai létesítményekkel kapcsolatos területhasználati szempontokat és szabályokat a kidolgozás alatt lévő országos területrendezési terv fogja meghatározni.

4. Megyei és regionális energiaellátási koncepciók kidolgozása.

A megyei energiaellátási koncepciók elsősorban a területrendezési tervek elkészítésében játszanak fontos szerepet. Jelenleg a 19 megye közül egyedül Zala megyére készült energiaellátási koncepció.

II.
AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ
VÉGREHAJTÁSÁNAK HELYZETE

Az Országos Területfejlesztési Konceptiót (OTK) az Országgyűlés 35/1998.(III.20.) számú határozatával fogadta el. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi törvény XXI. 26. § (8) bekezdése értelmében az OTK végrehajtásáról a Kormány két évente beszámol az Országgyűlésnek. Jelen fejezet az OTK-ról szóló országgyűlési határozat V. fejezetének megfelelően a területfejlesztési politika ezredfordulóig szóló feladatainak teljesítéséről ad számot.

1. Az ország nyugati és keleti régiói közötti fejlettségi, életszínvonal és életminőségbeli különbségek növekedésének lefékezése, lehetőség szerint megállítása

Ennek érdekében:

Északkelet-, Kelet-Magyarország és Dél-Dunántúl bekapcsolása az országos és nemzetközi kommunikációs (közlekedési, hírközlési) rendszerek hálózatába.

Északkelet-, Kelet-Magyarország közlekedési problémáin egyelőre csak enyhíteni tudott, de megoldást nem jelentett az M3-as autópálya Füzesabonyig tartó szakaszának megépítése. Részben a gyorsforgalmi úthálózatok gazdaságélénkítő hatása, másrészt az Európai Unió elvárásai indokolják a térségen belül az autópálya építések folytatását, az M3-as következő – Polgárig tartó - szakaszának megépítését.

A kelet-magyarországi közlekedési kapcsolatok javítása mellett társadalmi-gazdasági szempontból is fontos beruházás volt a Bodroghozt a Nyírséggel összekötő Cigánd-Dombrád közötti Tisza-híd megépítése.

A Dél-Dunántúl közlekedési helyzetének javítását szolgálta a bajai Duna-híd felújítása, valamint a Szlovénia irányába épülő vasútvonal építési munkálatainak megkezdése, amely ez év végéig várhatóan befejeződik. Nem történt azonban előrelépés a transzverzális közlekedési útvonalak megépítésében.

A kilencvenes években a távközlés területén megvalósult nagyarányú fejlesztések magasabb színvonalú és területileg kiegyenlítettebb telefonellátottságot teremtettek az országban. A telefonellátottság területi vonatkozásait vizsgálva azonban megállapítható, hogy a korábban is jól ellátott megyék (Pest, Vas és Győr-Sopron) mellett a dél-dunántúli, illetve az északkeleti és keleti területek ellátottsága jelenleg is az országos átlag alatti.

A legsúlyosabb helyzetben lévő megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád) kiemelt kormányzati programjai kidolgozásának és megvalósításának felgyorsítása.

A 2345/1996. (XII.11.) Kormányhatározat értelmében **Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye** kidolgozták középtávú fejlesztési programjait. A megvalósításukhoz szükséges konkrét feladatokat éves feladattervekben határozták meg.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyében széleskörű helyi, minisztériumi és PHARE szakértői együttműködéssel elkészült és mind a Kormány, mind az EU Delegáció által elfogadást nyert az Integrált Szerkezetátalakítási és Válságkezelési Program. Az országban első ilyen, úttörő jellegű munka tartalmában, felépítésében és a program megvalósító mechanizmusában egyaránt megfelelt az Európai Unió normáinak. A program középpontjában a gazdaság diverzifikálása, az új tevékenységek meghonosítása, a vállalkozói infrastruktúra javítása állt. Ugyanakkor a Kormány - az acélipar szerkezeti átalakulásával összefüggésben - a válság kezelésére azonnali intézkedéseket is szükségesnek tartott.

Az Integrált Szerkezetátalakítási Program 8 alprogramot tartalmazott:

- Vállalkozási tanácsadás, üzleti szolgáltatások fejlesztése
- Vállalkozások tökeellátása
- A vállalkozói infrastruktúra fejlesztése
- A gazdaságfejlesztés integrált kistérségi rendszerének kialakítása
- A makrogazdasági feltételrendszer befolyásolása
- Képzés, átképzés
- Intézkedések speciális csoportok érdekében
- A gazdaságfejlesztés műszaki, fizikai feltételrendszere.

Nógrád megye 1997-1999. évekre vonatkozó fejlesztési elképzelései annak a hosszú távú célnak megfelelően alakultak ki, miszerint meg kell teremteni a gazdasági kibontakozás feltételeit és a megye lakossága számára az ország fejlettebb régióihoz hasonló, európai szintű életkörülményeket.

A részcélok megvalósítását a program öt alapvető prioritás mellé rendelte (az ipar-, az élelmiszergazdaság, az idegenforgalom-, a műszaki és a környezet infrastruktúra fejlesztése, az egészségügyi és szociális ellátás javítása), amelyek elemzésénél külön-külön tértek ki az adott speciális terület helyzetének elemzésére, a fejlesztési irányokra, a végrehajtandó feladatokra, illetve a várható eredmények bemutatására.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 1997-1999-es évekre vonatkozó területfejlesztési program szükségességét a korábban - egyedi kormányzati döntésekkel - biztosított állami források felhasználásának alacsony hatékonysága is indokolta, ezért nélkülözhetlenné vált egy komplex megyei stratégia kidolgozása, amelyet - további alprogramokra bontva - hét speciális térségi, illetve egy általános problémakör részletes kidolgozására építettek. Ezek a következők:

- a vállalkozások működési feltételeinek javítása, versenyképességük erősítése a megyében tapasztalható kimagasló munkanélküliség enyhítése érdekében,
- a humán erőforrás tudás- és képzésszintjének fejlesztése,
- az agrár-, illetve élelmiszergazdaság integrált fejlesztéséhez elengedhetetlen termelési szerkezetváltás megalapozása, az agrárkutatás elméleti hátterének bővítése,
- a gazdaságfejlesztés és életminőség fizikai feltételrendszerének javítása,
- a megye külső megítélése, arculata javítása, a külső befektetők térségbe vonzása,
- az elmaradott mikrorégiók fejlesztése, a kistérségi koordináció erősítése,
- a humán szolgáltatások fejlesztése.

A három megye programja 1999. év végén befejeződött. Az 1998. és 1999. évi kormányzati többletforrásokat - gyakorlatilag a korábbi felhasználási feltételrendszer érdemi megváltoztatása nélkül - a 2069/1998. (III.25.) sz., illetve 2104/1999. (V.05.) sz. kormányhatározatok biztosították. 2000-ben a legsúlyosabb helyzetű megyék támogatását Somogy és Békés megyére is kiterjesztették.

A hátrányos helyzetű megyék többlettámogatási keretének összefoglaló táblázata

decentralizált támogatások nélkül

(millió Ft)

Megye	1996	1997	1998	1999	Összesen
Borsod-Abaúj-Zemplén	2.550	2.645	3.286	3.899	12.380
Nógrád	-	1.130	1.047	1.208	3.385
Szabolcs-Szatmár-Bereg	-	4.059	2.681	3.116	9.856
Összesen:	2.550	7.834	7.014	8.224	25.622

A Kormány ismételten megfogalmazta a programfinanszírozás folytonosságának biztosítását, illetve az éves feladattervek kidolgozásának szükségességét.

Az együttes finanszírozás ellenére a céllelőirányzatok felhasználására vonatkozó központi előírások nem hagytak a tanácsok számára megfelelő mozgásteret és rugalmasságot, mivel a minisztériumok általában nehezen engedtek az eredeti pályázati rendszerekben alkalmazott szempontok érvényesítéséből.

Nem alakult ki a hatékony működéshez szükséges szervezeti háttér és ezzel egyidejűleg folyamatos és megbízható monitoring rendszer. Az új, hároméves programok elindításának további kormányzati támogatása indokolt.

A területfejlesztési céltámogatáson belül a súlypont áthelyezése a gazdaságfejlesztésre, munkahelyteremtésre.

A területfejlesztési céllelőirányzatok felhasználásának irányelveivel összhangban a támogatási célok között kiemelt szerepet kapott a munkahelyteremtő, munkahelymegtartó

tó beruházások támogatása. Az infrastrukturális fejlesztések közül is elsősorban a gazdaságfejlesztéssel összefüggő infrastrukturális fejlesztések szerepelnek a támogatási célok között. Az 1997-1998. években a megítélt támogatások mintegy 2/3-a a munkahelyteremtéssel, munkahelymegtartással, a vállalkozóvá válást elősegítő ipari parkok, inkubátorházak létesítésével függött össze.

A hazai és a külföldi működőtőke elmaradott térségekbe vonzása érdekében a jogi, gazdasági és műszaki feltételek javítása.

A külföldi működőtőke által megvalósított beruházások megtelepedését elsősorban a fogyasztópiacok elérését segítő közlekedési infrastruktúra segíti elő. Határozottan ki-mutatható tőkevonzó hatása van az autópályák és gyorsforgalmi utak továbbépítésének. Ezen kívül az ipari parkok fejlett műszaki infrastruktúrája is komoly vonzerőt gyakorol a beruházások megtelepedésére.

A hazai és külföldi működő tőkének az elmaradott térségekbe való vonzását segítette:

- a helyi önkormányzatok által nyújtott határozott idejű helyi iparüzési adókedvezmény vagy adómentesség;
- társasági adóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény alapján a magas munkanélküliséggel küzdő térségekben és a Vállalkozási Övezetekben az infrastruktúra kiépítéséhez és a beruházáshoz nyújtott a beruházás értéke 6%-nak megfelelő társasági adókedvezmény;
- a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségekben, tartós munkanélküliséggel sújtott megyékben 3 milliárd Ft feletti nagyberuházáshoz nyújtott 10 éves 100% adókedvezmény.

Azon munkavállalók képzését biztosítják, akiknek munkahelye veszélybe került. Szakképzést folytatnak és szerveznek, tanácsadást és szolgáltatást nyújtanak, közreműködnek a szakképzést folytató intézmények szakembereinek továbbképzésében, az iskola-rendszerű szakképzés gyakorlati képzései számára módszertani és vizsgaközpontként működnek, munkaerő-piaci és pedagógiai szolgáltatásokat nyújtanak.

Ezen kívül a megfelelő emberi erőforrás fejlesztési irányainak meghatározását célzó humán stratégia kialakítását, a vezetők, a tanácsadók, a pénzügyi szakemberek, a vállalkozók, illetve a szociális szakemberek rendszeres képzését kívánta szolgálni.

2. Válságban lévő ipari és agrárkörzetek szerkezetváltásának elősegítése

Ennek érdekében:

Az ipari parkok fejlesztését szolgáló célprogram folytatása, a vállalkozási övezetek országos hálózata és az ipar beszállítói rendszerei kiépítésének

megkezdése, a helyi és térségi együttműködésen alapuló kezdeményezések ösztönzése.

Folytatódott az ipari parkok fejlesztését szolgáló célprogram, aminek eredményeképpen 1999-re 83 ipari park jött létre, ahol 688 vállalkozásban közel 60.000 főt foglalkoztatnak és összes beruházásaik értéke 345 milliárd Ft. 1998-ban indult a Beszállítói célprogram és a résztvevő társaságok eddig 207 milliárd Ft értékben exportáltak.

Az Országos Információs Hálózat üzemeltetése, a partnerkapcsolat-közvetítő és fejlesztő tevékenységet végző Helyi Beszállítói Irodák működtetése során a rendszer üzembeállításától eltelt idő alatt a vállalkozók, ill. a beszerzők által megkötött üzletek értéke közel évi 500 M Ft, a partnerközvetítésre, 2000. évre, reális célként 3 Mrd Ft sikeres üzletkötés tervezhető.

A területfejlesztés sajátos eszközének minősülő vállalkozási övezetek kijelölése 1996-ban kezdődött és 1999-ig 11 vállalkozási övezet kijelölésre került sor.

Az övezetek adott területre gyakorolt gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő hatása a kijelölések óta eltelt rövid idő miatt még nem vizsgálható. Az azonban már most is megállapítható, hogy az övezetek működési feltételeinek rendezése elengedhetetlen, a területre gyakorolt hatásuk már rövidtávon is kedvező.

A nemzeti agrárprogrammal összhangban komplex vidékfejlesztési programok kidolgozása és megvalósításuk elkezdése.

1997-ben kidolgozásra került a vidékfejlesztési koncepció, 1998-ban pedig "Az agrár-gazdaság, vidékfejlesztés és a területfejlesztés stratégiai kérdései" című dokumentum.

Magyarország - 2000-2006 időtávra vonatkozó - SAPARD terve 1999 decemberében átadásra került, jelenleg egyeztetés alatt áll. Szintén 1999-ben – FVM támogatással – hat régió és valamennyi megye elkészítette a saját stratégiai agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programját. Ezen túlmenően egy 1999-ben kiírt pályázat alapján – a tagjelölt országok közt egyedülálló módon – ugyancsak FVM támogatással több mint 200 kistérségi társulás kezdte el a saját kistérségi vidékfejlesztési stratégiájának kidolgozását.

A vállalkozói feltételeket javító komplex tájrehabilitációk folytatása, illetve megkezdése.

1997-ben kezdődött meg az érintett tárcákkal a tárcák felelősségi körébe tartozó kármentesítési feladatok felmérése, a munkálatok elindítása, illetve az alprogramok kidolgozása. 13 alprogram került nevesítésre, melyek közül kiemelkedik a HM honvédelmi alprogramja, a volt Mecseki Uránbánya alprogramja, az ÁPV Rt. volt szovjet laktanya alprogramja és az ÁPV Rt. társasági alprogramja.

Az általános országos kármentesítésen túl egyedi kármentesítések is megkezdődtek. Azok a kármentesítések, ahol a károkozó nem ismert, a KöM felelősségi körébe tartoz-

nak. Az 1996-ban és 97-ben indult kármentesítési projekt közül 1998-ban 18 volt folyamatban és ezek közül 13 le is zárult, két újabb projekt indult. Az egyedi projektekre a környezetvédelmi tárcánál évi 1 milliárd Ft forrás áll rendelkezésre.

1998-ra vonatkozóan a Mecseki Uránbánya alprogramjának költsége 2,5 milliárd Ft, a MÁV alprogram mintegy 1 milliárd Ft, az ÁPV Rt. volt szovjet objektumok által okozott kárainak felszámolása 800 millió Ft költséget jelentett. Több alprogram beindulása a beszámolási időszakon túl várható. Az alprogramok tervezett költsége 1999-től évi 10 milliárd Ft. A Mecseki Uránbánya bezárásának tervezett költsége 2,5 milliárd Ft volt, a tényleges felhasználás 2295,3 milliárd Ft.

A program keretében mintegy 15 000 tájseb rehabilitációjára lenne szükség, amelyre pályázni lehetett. A beszámolási időszakban tájrendezési terv készítésére 117 pályázó kapott támogatást. A pályázatok keretében 100%-os finanszírozás történik. A finanszírozás forrása – az 1993. évi XLVIII. törvény értelmében - a bányajáradék meghatározott hányada, amely a KKA-n keresztül került felhasználásra.

Tájrendezési tervek készítésére 1997-ben 159, 1998-ban 63 millió Ft-ot fordítottak. Tájrendezési feladatok végrehajtására 1997-ben 942, 1998-ban 705 millió Ft-ot költöttek el.

Országos képző- és átképző programok kidolgozása és beindítása.

Befejeződött a világbanki program megvalósulásaként a munkaerő-piaci képző központok kilenc tagból álló magyarországi hálózatának kiépítése, melyek a munkanélküliek és azon munkavállalók képzését biztosítják, akinek munkahelye veszélybe kerül. Szakképzést folytatnak és szerveznek, tanácsadást és szolgáltatást nyújtanak, közreműködnek a szakképzést folytató intézmények szakembereinek továbbképzésben, a szakképző iskolarendszerű gyakorlati képzésben. Módszertani és vizsgaközpontként működnek, munkaerő-piaci és pedagógiai szolgáltatásokat nyújtanak.

Ezen kívül a Borsodi Integrált Szerkezetátalakítási *Programban szerepelt az az alprogram, amely az emberi erőforrás adottságainak komplex felmérését, továbbá a program által támasztott követelményeknek megfelelő emberi erőforrás-fejlesztés irányainak meghatározására irányuló humán stratégia kialakítását, a vezetők, a tanácsadók, a pénzügyi szakemberek, a vállalkozók illetve a szociális szakemberek rendszeres képzését kívánta szolgálni.*

Szükség szerinti szociális támogatás biztosítása az átmeneti időszakra.

A vidékfejlesztés és az elmaradott térségek felzárkóztatását szolgálja a szociális földprogram, melynek alkalmazása a válságtérségekben, elmaradott övezetekben kezdődött meg. A program 1998-ban 11 megyét, 44 kistérséget, 326 települést érintett, legnagyobb arányban Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, és Zala megyékben.

3. Települések között az alapvető közszolgáltatások kiépítettségében és színvonalában lévő különbségek csökkentésének felgyorsítása

Ennek érdekében:

A területi kiegyenlítés követelményének erősítése az önkormányzati szabályozásban, és a kiegyenlítő támogatások decentralizált döntési rendszerének kialakítása.

A Magyar Köztársaság 2000. évi költségvetéséről szóló 1999. évi CXXV. törvény értelmében a helyi önkormányzatokat együttesen - az állandó lakosok által az 1998. évre bevallott, APEH által településenként kimutatott - személyi jövedelemadó 40%-a illeti meg.

A megjelölt cél nemcsak az önkormányzati beruházásokat segítő fejlesztési támogatások növelésén keresztül érvényesül, a területi kiegyenlítést szolgálja a normatív támogatások bővülése, az alapfokú oktatás többlettámogatása, a települési jövedelem differenciálódás mérséklésének követelménye.

A helyi önkormányzatok feladatellátásához a központi költségvetésből származó forráslehetőségek bővültek. A központi költségvetés a fejlesztési célú támogatási források egymást kiegészítő, egymásra épülő támogatási rendszerét tartalmazza, melynek elemei a következők.

A helyi önkormányzatok nagy költségigényű - 200 millió forint feletti beruházási összköltségű és önkormányzati térségi feladat ellátását szolgáló - beruházásaihoz az Országgyűlés címzett támogatást nyújthat.

A társadalmilag kiemelt - az Országgyűlés által meghatározott - célokhoz tartozó önkormányzati beruházásokhoz a meghatározott feltételek teljesítése esetén a helyi önkormányzatok alanyi jogon részesülhetnek a céltámogatásban.

A termelő infrastrukturális feltételekben meglévő területi fejlettségi különbségek mérséklésére a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, illetve jelentős munkanélküliséggel sújtott térségbe tartozó önkormányzatok beruházásaihoz a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatás pályázat útján adható. Ezen támogatás kiemelten segíti az önkormányzatok céltámogatással megvalósuló humán és termelő infrastrukturális beruházásainak saját forrás kiegészítését.

A helyi önkormányzatok címzett és céltámogatásáról szóló, többször módosított 1992. évi LXXXIX. törvény 1/A. §-a (a továbbiakban: Cct.) és a 9/1998. (I. 23.) Korm. rendelet értelmében az önkormányzatok céljellegű decentralizált támogatásra nyújthatnak be pályázatot a megyei területfejlesztési tanácsokhoz, melyek döntenek a támogatás odaítéléséről.

Céljellegű decentralizált támogatás az előzőektől eltérően a helyi önkormányzatok számára nemcsak a kötelező és önként vállalt beruházási, hanem felújítási feladatok megoldásához is nyújtható, minden ágazati, illetve költségkorlátozás nélkül. Eszerint e

keretből éppúgy nyújtható támogatás a 200 millió forint beruházási összköltséget meghaladó és címzett támogatásban részesülő beruházáshoz, mint a céltámogatásban vagy a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatásban, illetve az elkülönített állami pénzalapok (pl. Központi Környezetvédelmi Alap, Vízügyi Alap stb.) és egyéb központi támogatásban részesülő fejlesztésekhez. Vannak azonban olyan önkormányzati felhalmozási feladatok, melyekhez csak a céljellelű decentralizált keretből igényelhető támogatás.

A céljellelű decentralizált támogatási keretből nyújtható támogatás a helyi önkormányzatoknak vis maior esetekben is.

A címzett és céltámogatások jelenlegi rendszerének átalakítása a támogatási rendszerek korszerűsítésével összhangban.

A helyi önkormányzatok címzett és céltámogatási rendszeréről szóló 1992. évi LXXXIX. törvényt érintő módosító 1997. évi CXXXI. törvény értelmében a Kormány felhatalmazást kapott arra, hogy rendeletben szabályozza a helyi önkormányzatok címzett és céltámogatási igénybejelentéséhez kapcsolódó megvalósíthatósági tanulmány tartalmát és értékelésének rendjét. Ennek érdekében készült el a 104/1998. (V. 22.) Korm. rendelet.

A rendelet részletesen meghatározza a tanulmányok általános és ágazati tartalmi követelményeit. Rögzíti továbbá, hogy kik jogosultak a megvalósíthatósági tanulmányok elkészítésére, illetve értékelésére. A megvalósíthatósági tanulmány általános tartalmi követelményei közé tartozik, hogy elemezze a beruházás szakmai indokoltságát, tartalmazza a környezeti hatások elemzését, a költségek és a források bemutatását, vizsgálja az üzemeltetés feltételeit, költségeit és azt, hogy a beruházás hogyan illeszkedik a fejlesztési koncepciókhoz, programokhoz, rendezési tervhez.

4. A nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségek kihasználása

Ennek érdekében:

A kétoldalú kormányközi és az Európai Unió által támogatott:

- osztrák-magyar határmenti együttműködés folytatása;
- már jóváhagyott román-magyar területfejlesztési program megvalósításának elkezdése, és középtávú programként való folytatásának előkészítése;
- szlovén-magyar, az osztrák-szlovén-magyar, az osztrák-szlovák-magyar és az ukrán-magyar területfejlesztési együttműködések beindítása.

Az *osztrák-magyar* határtérségben a többéves indikatív PHARE CBC program az 1995 és 1999 közötti időszakban 42 millió ECU támogatást nyújtott a határon átnyúló együttműködésre.

A trilaterális Magyarország-Ausztria Szlovénia programot a résztvevők még 1996-ban nyújtották be az EU Bizottsághoz. A program 1,5-1,5 millió Euro támogatást irányzott elő Magyarországon a Vas és Zala megyékből kiválasztott projektekre, valamint Szlovéniában a Muravidéken kiválasztott projektek részére – Dél-Burgenlanddal egyeztetett felhasználásra, elsősorban a trilaterális Naturpark keretprojekt, valamint a Területi Tervezési projekt részére. Szlovénia Muraszombaton, Magyarország pedig Szentgottárdon térségi irodát nyitott a program decentralizált és közös végrehajtására.

Intenzív előkészítő munka eredményeképpen elindult a Magyarország-Ausztria-Szlovákia trilaterális program is, amelynek keretében a két ország 3-3 millió ECU hármashatár-menti fejlesztést hajthatott végre a PHARE CBC program 1995 és 1996 évi keretéből. Magyarországon a program célterülete Győr-Moson-Sopron megye, Szlovákiában Délnyugat-Szlovákia, Ausztriában pedig Burgenland, Bécs és Alsó-Ausztria. A program magját egy közös térségfejlesztési stratégia kidolgozása képezte, amelyet magyar oldalon olyan környezetvédelemmel kapcsolatos fejlesztések egészítettek ki, mint a Fertő-Hanság Nemzeti Park és a Szigetköz Tájvédelmi Körzet térinformatikai rendszerének kialakítása, települési szilárd hulladék lerakó létesítése Jánossomorja térségében, vagy Győr-Moson-Sopron megye talajvíz-gazdálkodási koncepciójának kidolgozása.

1996-ban indult a bilaterális román – magyar területfejlesztési program 5 millió ECU-val, amely 1997-ben a HU 9705 számú Országprogram részeként folytatódott. A projektek között különös hangsúlyt kaptak a vízgazdálkodási, környezetvédelmi fejlesztések és a határátkelő fejlesztések.

Az ukrán-magyar határ térségében nem került sor határon átnyúló PHARE CBC program elindítására.

Áttekintés a Phare CBC programokról

CBC PROGRAM	Magyar résztvevők	Partnerek	Magyar CBC keret (millió EURO)
Magyarország-Ausztria 1995	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Burgenland, Bécs	7
Magyarország-Ausztria 1996	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Burgenland, Bécs	11
Magyarország-Ausztria 1997	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Burgenland, Bécs	14
Magyarország-Ausztria 1999	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Burgenland, Bécs	10
<i>Magyarország-Ausztria 2000</i>	<i>Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala</i>	<i>Burgenland, Bécs</i>	<i>10</i>
Magyarország-Ausztria - Szlovénia 1995	Vas, Zala	Dél-Burgenland, Muravidék	1,5
Magyarország-Ausztria - Szlovénia 1996	Vas, Zala	Dél-Burgenland, Muravidék	1,5
<i>Magyarország-Ausztria - Szlovénia 2000</i>	<i>Vas, Zala</i>	<i>Dél-Burgenland, Muravidék</i>	<i>2</i>
Magyarország-Ausztria - Szlovákia 1995	Győr-Moson-Sopron	Kelet-Ausztria, Nyugat-Szlovákia	1,5
Magyarország-Ausztria - Szlovákia 1996	Győr-Moson-Sopron,	Kelet-Ausztria, Nyugat-Szlovákia	1,5
Magyarország-Ausztria - Szlovákia 1999	Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Pest, Nógrád, Borsod-A.Z., Szabolcs-Szatmár	Kelet-Ausztria, Nyugat-Szlovákia	2
Magyarország-Románia 1996	Csongrád, Hajdú-Bihar, Békés, Szabolcs-Sz-B	Temes, Arad, Bihar, Szatmár	5
Magyarország - Románia 1997	Csongrád, Hajdú-Bihar, Békés, Szabolcs-Sz-B	Temes, Arad, Bihar, Szatmár	4
Magyarország - Románia 1999	Csongrád, Hajdú-Bihar, Békés, Szabolcs-Sz-B	Temes, Arad, Bihar, Szatmár	5
<i>Magyarország - Románia 2000</i>	<i>Csongrád, Hajdú-Bihar, Békés, Szabolcs-Sz-B</i>	<i>Temes, Arad, Bihar, Szatmár</i>	<i>5</i>
Összes jóváhagyott CBC program			64+17

A meglévő regionális együttműködések (Alpok-Adria, Kárpátok Eurorégió) hatékonyabb kihasználása; új térségi együttműködések (Alföld-Bánát-Vajdaság, Tisza-Maros Eurorégió) kialakításának elősegítése.

Az ország 19 megyéje közül 14 tekinthető határmentinek, közülük többen részt vesznek a különböző határon átnyúló regionális együttműködési formákban. Az interregionális együttműködések elsődleges célja, hogy a térségben lévő infrastrukturális és gazdasági fejlesztési programokat összehangolja, a befektetők számára a régiót vonzóvá tegye. Természetesen a gazdasági kapcsolatok elmélyülése feltételezi a térségek erősödő kulturális, oktatási és tudományos kapcsolatrendszerét, nem utolsósorban a civil kezdeményezések szaporodását. Ilyen kezdeményezésnek tekinthető:

- Alpok-Adria Eurorégió Munkaközösség,
- West/Nyugat PANNONIA Euroregionális együttműködés,
- Magyar-Osztrák-Szlovén hármas határmenti együttműködés,
- Bécs-Pozsony-Győr nagyrégiós együttműködés,
- Neogradien-Ipoly menti együttműködés,
- Kárpátok Eurorégió,
- Szlovák-Ukrán-Magyar hármas határmenti együttműködés,
- Duna-Tisza-Körös-Maros Eurorégiós együttműködés,
- Nyugat-Romániai régió és Dél-Alföldi régiók együttműködése,
- Friuli-Venezia Giulia Észak-Olasz régió és Dél-Dunántúli régió együttműködése,
- a Duna-Dráva-Száva interregionális együttműködés.

Az Európai Unió tagállamai válságkövetkeztetének felszámolása és átalakítása területén elért tapasztalatainak átvétele.

A vizsgált időszakban mindössze Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyékben történtek kezdeményezések a válságkezelés EU-konform eszközeinek alkalmazására.

5. Az ország egypólusú településszerkezetének oldása, különös tekintettel a piacgazdaság követelményeire

Ennek érdekében:

Az innováció térbeli terjedése szempontjából meghatározó centrumok fejlesztésének megkezdése.

Az innovációs folyamat alapvető láncszemeként számon tartott kutatás-fejlesztési tevékenység térszerkezetére rányomja a bélyegét a rendkívül erős fővárosi koncentrált-

ság. A nyilvántartott 1700 kutatóhely több mint 40%-a, a kutató-fejlesztői létszám és a kutatási ráfordítások mintegy kétharmada kötődik a fővároshoz.

Az innováció terjedése szempontjából jelentős nagyvárosok, megyeszékhelyek felsőoktatási intézményhálózatának (kihelyezett főiskolai és egyetemi karok) fejlesztése a felsőoktatási rendszer kiemelt fejlesztése keretében történt. Növekedett a vidéki felsőoktatási központok hallgatói létszáma, a közlekedési és kommunikációs infrastruktúra fejlődésével együtt felgyorsult az információáramlás és az innováció terjedési sebessége.

Az innovációs folyamatok tekintetében a legnagyobb vidéki egyetemi és gazdasági központok sem tekinthetők ma még a főváros igazi ellensúlyainak. Az ebbe az irányba történő elmozdulás esélyét teremthetik meg az integrált felsőoktatási intézmények, amelyek a gazdasági szféra szereplőivel kiépített stabil együttműködés keretein belül egymásra épülő funkciókkal, (információ, marketing, transzfer, képzés, tanácsadás, finanszírozás) a teljes innovációs vertikum megteremtésével (képzés, alap- és alkalmazott kutatások, termék- és folyamatfejlesztés, termelési innováció, értékesítés) regionális innovációs rendszereket alakítanak ki.

A vidéki vállalkozási, felsőoktatási és akadémiai szakmai, kutató-fejlesztő bázisok együttműködési feltételeinek kialakítása.

1991 és 1997 között a hallgatók száma több mint kétszeresére növekedett, felsőoktatási intézménnyel már 37 település rendelkezett. A területi egyenlőtlenségek felszámolása érdekében jelentős lépés volt a felsőoktatás 1999. évi integrációja, melynek során 49 felsőoktatási intézmény összevonásával 19 egyetemi-főiskolai centrum jött létre. A hallgatók 40%-a ugyanakkor továbbra is a Központi régióban tanul, ahol a képzés szerkezete is a legkiegyenlítettebb.

A felsőoktatási és a kutató-fejlesztő bázisok együttműködési feltételeinek javítását szolgálta 226/1999. (XII. 30.) Korm. rendelet, amelynek értelmében - 2000. január 1-jei hatállyal - az OMFB Titkárságának működési feltételeit az Oktatási Minisztérium biztosítja.

Az Európai Unió tapasztalatainak figyelembevételével a fővároshoz nem kötődő országos hatáskörű hivatali és szakmai szervezetek, intézmények vidéki központokba való áttelepítési lehetőségeinek vizsgálata.

A fenti feladatok alapvetően közigazgatási, intézményfejlesztési jellegűek. Az ezzel kapcsolatos koncepció kialakítása jelenleg folyamatban van.

6. A területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerének továbbfejlesztése

Ennek érdekében:

A területfejlesztési önkormányzati társulások működésének elősegítése.

A területfejlesztési törvény 1999-es módosításakor (1999. évi XCII. törvény) a Kormány felhatalmazást kapott a területfejlesztési önkormányzati társulások működéséhez kapcsolódó költségvetési hozzájárulás mértékének és felhasználási módjának meghatározására. Az erről szóló 61/2000.(V.3.) Kormányrendeletben és a kistérségi területfejlesztési társulások tevékenységének támogatására az Országgyűlés a 2000. évi költségvetésben 500 millió forintot különített el a Miniszterelnöki Hivatal fejezetében. A fenti összeg a társulásoknak szakmai segítséget nyújtó térségfejlesztési-megbízottak hálózatának kialakítását és működtetését szolgálja. A pályázat útján kinevezett megbízottak működési területei a statisztikai kistérségek lennének, megbízóik pedig a fővárosi és megyei közigazgatási hivatalok.

A SAPARD program előkészítéséhez kapcsolódva 1999-ben beindultak azok a szakmai képzések, továbbképzések, melyek keretében 450 kistérségi menedzser szerzett ismereteket az EU és kistérségi fejlesztési programok készítéséről.

A területfejlesztés központi kormányzati intézményrendszere működési tapasztalatainak áttekintése, alkalmassá tenni a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvény és a Konceptióban szereplő feladatok összehangolt ellátására és irányítására.

Az intézményrendszer működésében országos szinten a tárcák számára meghatározott, területfejlesztéssel összefüggő ágazati feladatok végrehajtása mellett az Országos Területfejlesztési Tanács tevékenysége meghatározó. A Tanács szervezetével, működési rendjével a törvényen kívül egyetlen jogszabály sem foglalkozott, véleményező szerepe azonban - különösen a forráselosztásban - a különböző kormányrendeletek révén jelentősen bővült. A Törvény 1999-ben módosult (1999. évi XCII. törvény). Ez három fő területen hozott alapvető változást:

- módosult a területfejlesztési tanácsok összetétele minden intézményi szinten,
- tisztázódott a tanácsok törvényességi felügyeletének kérdése,
- megkülönböztetésre került a Térségi és a Regionális Fejlesztési Tanács szerepe, az előbbi önkéntes együttműködésre, az utóbbi a tervezési-statisztikai régióbeosztásra épül.

A törvénymódosítással egyidejűleg került áttekintésre a területfejlesztés országos szintjének intézményrendszere. Ennek során a legfontosabb változások - a működést érintő tartalmi elemek változatlanul hagyása mellett - abban nyilvánultak meg, hogy egyrészt a régióképviselet egyértelműbbé vált, miután a korábbi 6 fős limit meghatározásával szemben a Tanács munkájában a regionális fejlesztési tanácsok valamennyi elnöke,

azaz 7 fő vehet részt. Másrészt a tagság szintjén nőtt a miniszteri képviselő száma, illetve - tanácskozási joggal - további három tárca vesz részt a Tanács munkájában. Egyidejűleg a meghívottak köre is bővült.

A Tanács azonban nem tudott rangos és befolyásos elemévé válni a területfejlesztésnek, ezért a későbbi években egyértelműbben kell szabályozni a Tanács munkájában résztvevők képviselőtét, egységesebb szerkezetbe kell foglalni véleményező és döntési jogkörének rendjét.

Az Európai Unióban alkalmazott tervezési, finanszírozási, programkészítési és megvalósítási gyakorlat elsajátítása és alkalmazásának bevezetése.

Az Európai Unió strukturális alapjaihoz kapcsolódó cél-, eszköz- és intézményrendszer, valamint ezek megvalósítása feltételrendszerének kidolgozása.

A Magyar Kormány az elmúlt időszakban több határozatot fogadott el a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alappal kapcsolatos felkészülés koordinációjának javítása és a pénzügyi eszközök fogadására való felkészülés érdekében. Ennek eredményeképpen:

- létrehozta a Fejlesztéspolitikai Koordinációs Tárcaközi Bizottságot a minisztériumok közötti koordináció javítása érdekében,
- meghatározta az egyes alapokkal kapcsolatos felelősségi rendet, (Ennek értelmében az FVM felelős az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap és a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközök fogadására való felkészülésért.)
- előírta az érintett minisztériumokban a tervező részlegek megerősítését,
- kiadta a monitoring rendszer kiépítésére vonatkozó irányelveket,
- előkészítés alatt van a Kincstári finanszírozási rendszer továbbfejlesztése, a Strukturális Alapok fogadásának egységes pénzügyi lebonyolítási rendszerének kialakítása,
- javaslatot tett a területfejlesztési törvény módosítására, melynek alapján az Országgyűlés megalkotta az 1999. évi XCII. törvényt: a módosítás megerősítette a regionális szint szerepét, rendelkezett a területfejlesztési tanácsok törvényességi felügyeletéről, valamint a munkaszervezetek létrehozásáról,
- elkészítette a területfejlesztési támogatások további decentralizációjáról szóló Országgyűlési határozat tervezetét, ami továbbfejleszti a már eddig is létező decentralizált döntési mechanizmust.

A 30/1997.(IV.18.) OGY határozat végrehajtásának tapasztalatai és a támogatási rendszerünk EU konform átalakításából adódó követelményeket figyelembe véve javaslat készült a 2000-2002. évekre a területfejlesztési támogatási és decentralizálási elvek, valamint a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszerére.

A területfejlesztési támogatások átfogó elveivel kapcsolatosan a 30/1997. (IV.18.) OGY határozat a különböző elkülönített állami pénzalapok, fejezeti cél-előirányzatok összehangolt felhasználását írta elő. Ennek a célnak a teljesítését szolgálta a fejezeti kezelésű előirányzatok és az elkülönített állami pénzalapok egymáshoz kapcsolódó célú előirányzatainak összehangolt felhasználásának szabályairól szóló 263/1997. (XII. 21.) Kormányrendelet, amelynek alapján egységesebbé váltak a különböző támogatási források rendszerében a pályázatok követelményei és a támogatások folyósításának feltételei. Továbbra is probléma, hogy a döntéseket különböző helyeken és eltérő időben hozzák meg, a fejlesztési források teljes körűvé válása elhúzódik, még mindig előfordul, hogy eltérően határozzák meg a támogatás szempontjából elismerhető költségeket, a beruházások azonosítása is nehézségeket jelent.

Az EU követelményeivel összhangban változatlanul fenntartható az az alapelv, hogy a területfejlesztési támogatás olyan kiegyenlítő, felzárkóztatást elősegítő támogatás, amely a többi tárca által nyújtott támogatásokkal párhuzamosan, azokkal koordináltan adható. Elsősorban ez a forrás teszi lehetővé az állami támogatások differenciálását a területi különbségek kiegyenlítése érdekében. Ugyanakkor lehetőséget nyújt arra, hogy esetenként az elmaradott térségekben más tárcák által nem támogatott beruházások megvalósítása is elősegíthető legyen.

Az OGY határozat megfogalmazta továbbá, hogy fokozatosan át kell térni az EU gyakorlatában is megvalósuló programfinanszírozásra. Az eltelt időszakban azonban ezen a területen nem sikerült előre lépni. Továbbra is feladat maradt, hogy meghatározásra kerüljenek az ágazati és horizontális programok regionalizálható elemei és azoknak a regionális fejlesztési tanácsok által kidolgozott stratégiai programok ütköztetéséből véglegesen kialakuljanak a programfinanszírozás alapjául szolgáló regionális operatív programok.

A törvénymódosítás egyik leglényegesebb eleme a regionális szint bekapcsolása volt a támogatási rendszerbe. A regionális keretből alapvetően a regionális programokban szereplő fejlesztések, beruházások támogathatók.

Az 1990-es évek területfejlesztési politikáját érvényesítő eszközök között sajátos szerepük volt, illetve van a kormányzati támogatással bíró területfejlesztési PHARE programoknak, amelyek nem csupán támogatást hivatottak nyújtani, hanem a pozitív példakön keresztül az ügyviteli eljárások, az ellenőrzési és értékelési rendszerek Európai Unió gyakorlatának átvételét is segítik. A PHARE programokban való részvétel egyaránt jó gyakorlatot nyújt a helyi szereplőknek és a központi közigazgatásnak az EU strukturális forrásainak fogadására.

A területfejlesztést szolgáló állami eszközök koordinált rendszerének kialakítása.

A programkészítés során a fejlesztési támogatások átlátható, demokratikus, partnerségen alapuló tervezése, az ágazati és térségi fejlesztési célok visszacsatoláson alapuló tervezési mechanizmusainak kiépítése.

A Kormány a területfejlesztést szolgáló állami eszközök koordinált rendszerének kialakítása érdekében a strukturális tervezés összehangolására és a fejlesztési támogatási rendszer átalakítására és működtetésére, - a támogatási rendszerünk EU-konform átalakításáról szóló 2307/1998. (XII. 30.) Korm. határozat és a támogatási rendszerünk átalakításának soron következő lépéseiről szóló 2134/1999. (VI. 11.) Korm. határozat 1-2. pontjai értelmében - Fejlesztéspolitikai Koordinációs Tárcaközi Bizottságot (a továbbiakban: Koordinációs Bizottság) hozott létre.

A Koordinációs Bizottság hatáskörébe tartoznak az alábbi feladatok:

- a fejlesztéspolitikában és a fejlesztési támogatások rendszerének működtetésében érintett központi közigazgatási szervek fejlesztéspolitikai tevékenységének összehangolása,
- a Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítésének, valamint a horizontális, az ágazati és a regionális strukturális tervezésnek a koordinálása,
- a fejlesztési támogatások rendszerének átalakításával kapcsolatos javaslatok kidolgozásának, az átvilágítási és jogharmonizációs feladatok ellátásának koordinációja,
- a fejlesztési támogatások rendszerét érintő kormányhatározatok és jogszabályok megalkotásának előkészítése, illetve más kormányzati intézkedések tervezetének véleményezése,
- a Kormány rendszeres tájékoztatása a fejlesztéspolitika kidolgozása és végrehajtása, illetve a támogatási rendszer átalakítása érdekében végzett munka állásáról,
- a Kormány álláspontjának összehangolt képviselésével kapcsolatos feladatok előkészítése a nemzetközi szervezetek (mindenekelőtt az Európai Unió Bizottsága) fejlesztéspolitikai és támogatási ügyekben illetékes szerveinél.

A tervező szervek közötti konfliktuskezelés és a módszertani problémák feltárása érdekében alakult meg a Koordinációs Bizottság albizottságaként a Tervezési Albizottság, melynek elnöke a Regionális Gazdaságfejlesztési Helyettes Államtitkár.

A Konceptió és a középtávú gazdaságpolitikai program figyelembevételével a központi fejlesztési támogatások teljes rendszerét integráló átfogó fejlesztési program kidolgozása.

Az ország Európai Unióhoz való csatlakozása feltételezett időpontjára a Konceptió alapján középtávú területfejlesztési program kidolgozása Nemzeti Fejlesztési Program keretében, a 2002-2006 közötti időszakra a Konceptióban megfogalmazott javaslatok figyelembevételével az EU által társfinanszírozható programok rendszerére.

A Nemzeti Fejlesztési Program kidolgozása során az ágazatok térségi prioritásainak, fejlesztési céljainak, továbbá a régiók, a regionális fejlesztési tanácsok által kialakított, fejlesztési prioritásainak egyidejű érvényesítése.

A regionális fejlesztési tanácsok kidolgozták fejlesztési koncepcióikat és abban meghatározták a régiók fejlesztési prioritásait. A Kormány fejlesztési programját összefoglaló Széchenyi terv (amely jelenleg részben betölti a nemzeti fejlesztési terv szerepét) véglegesítésével a régiók fejlesztési javaslatai beépítésre kerülnek.

A programtervezés intézményi, személyi és anyagi feltételeinek megteremtése központi és térségi szinten, ezzel összhangban a regionális fejlesztési tanácsok munkaszerveinek megerősítése az egyes statisztikai-tervezési régiókban.

Az alulról szerveződő *regionális fejlesztési tanácsok* megalakítása megindult, amit elősegített a PHARE programok keretében nyújtott Uniós támogatás. Az ösztönzők ellenére a regionális fejlesztési tanácsok működése több térségben nem érte el a kívánatos szintet, és működési területük is több bizonytalanságot hordozott. Ezért az Országgyűlés által 1999. október 19-én elfogadott 1999. évi XCII. törvény középpontjában a regionális fejlesztési tanácsok megerősítése, a kötelezően ellátandó feladatok meghatározása, a működési terület hézag- és átfedés mentes kialakítása és a megfelelő munkaszervezet létrehozása áll.

Ma már a regionális fejlesztési tanácsok feladataik megvalósításához rendelkeznek a szükséges feltételekkel, feladataik ellátása során a megyei területfejlesztési tanácsokkal és a térségi szereplőkkel partnerségi viszonyban működnek együtt. Az Átfogó Fejlesztési Terv és a Phare 2000 programhoz kiegészítendő Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv összeállításánál a regionális ügynökségek már aktívan be tudnak kapcsolódni a hosszú távú tervezési folyamatba.

Valamennyi régióban elkészültek a területfejlesztési koncepciók, megkezdődött a stratégiai programok kidolgozása. Ehhez a munkához a területfejlesztési célelőirányzatból jelentős támogatást kaptak, és idén is kapnak a régiók. A programok jelenlegi tervezetei alkalmasak arra, hogy az előcsatlakozási eszközök igénybevételéhez szükséges nemzeti fejlesztési stratégiához megfelelő alapot nyújtsanak.

Az Előzetes Nemzeti Fejlesztési Terv keretében az Európai Unió felé az ország legkevésbé fejlett, keleti részén az észak-alföldi, a dél-alföldi és az észak-magyarországi régiókban megindítandó kísérleti jellegű, a Strukturális Alapok 1. célterületének megfelelő területfejlesztési program PHARE támogatására tett javaslatot a Kormány.

Annak érdekében, hogy a Strukturális Alapok fogadására való felkészülésben valamennyi magyarországi régió számára azonos feltételek álljanak rendelkezésre, a Strukturális Alapok előírásrendszerének megfelelő kísérleti programok a PHARE támogatásban nem részesülő régiókban is kidolgozásra kerülnek. A programok végrehajtásához szükséges forrásokat a célrégió támogatásához hasonló nagyságrendben a 2001.

évi állami költségvetésnek kell biztosítani a 1109/1999.(X.22.) Kormányhatározat 5. pontja szerint.

A regionális fejlesztési tanácsokat feladataik ellátásában a *munkaszervezetek* segítik, amelyek ellátják az EU támogatások regionális fogadásához szükséges adminisztratív feladatokat. Kialakításuk rendkívül fontos, mivel az operatív programok végrehajtásával kapcsolatos feladatok elsősorban rájuk hárulnak. Ezeket a szervezeteket konzekvensen minden régióban létre kell hozni, és biztosítani kell a folyamatos munkavégzés feltételeit. Ezért nem volt folytatható az a korábbi gyakorlat, amely szerint a munkaszervezet feladatait évenként változóan a regionális fejlesztési tanács elnökeként funkcionáló megyei területfejlesztési tanács elnökének apparátusa látta el. A törvény a munkaszervezet székhelyével kapcsolatos döntést a regionális fejlesztési tanács alakuló ülésének hatáskörébe utalja. Ugyanakkor a törvény felhatalmazza a Kormányt, hogy abban az esetben, ha az alakuló ülésen a döntés nem születik meg, a munkaszervezet székhelyét határozattal jelölje ki.

A térszerkezet átalakulását a dinamikahordozó tényezők (mindenekelőtt a beáramló külföldi tőke) és a válságjelenségek (elsősorban az 1993-ban csúcspontját elérő munkanélküliség), valamint a kormányzati és helyi politikák együttesen vezérelték.

Valamennyi regionális fejlesztési tanács létrehozott, vagy most hoz létre egy közhasznú társaságot, figyelembe véve azt, hogy ez a forma a legalkalmasabb a feladatok megoldására és szükség szerint képes a területi feladatainak az ellátására is. Ugyanakkor a költségvetésre vonatkozó szabályok szerint kell gazdálkodnia, amelynek a közhasznú társasági forma nem tud eleget tenni. Ezt az ellentmondást fel kell oldani. Jelenleg 5-22 fő közötti létszámmal dolgoznak a regionális munkaszervezetek, a sikeresség egyik záloga a jelenlegi kapacitást meghaladó létszám biztosítása.

A decentralizált döntési körben működő eszközök arányának növelése.

A 2273/1999.(X.22.) Korm.határozat rendelkezik arról, hogy tárgyalásokat kell folytatni a Bizottsággal a PHARE decentralizált lebonyolítási rendszeréről, a kiterjesztett decentralizálásra való áttérés lehetőségeinek és módjának feltárásáról.

A területfejlesztési célleírányzatok decentralizálására vonatkozó elvek teljesülésében megállapítható, hogy a decentralizált források arányát csak az növelte, hogy egy új forrás, a céltámogatások decentralizált kerete került a megyei fejlesztési tanácsok hatáskörébe.

Míg 1997-ben a területfejlesztési célleírányzathoz 5,2 Mrd Ft és a területi kiegyenlítést szolgáló támogatási előírányzathoz 8 Mrd Ft, összesen 13,2 Mrd Ft került decentralizálásra, 1999-ben 21,8 Mrd Ft volt a decentralizált keret. Ebből 5,8 Mrd Ft a vidékfejlesztési (területfejlesztési) célleírányzathoz, 10 Mrd Ft a területi kiegyenlítést szolgáló támogatási előírányzathoz és 6 Mrd Ft a céljellegű decentralizált támogatási rendszer keretéből került felosztásra differenciáltan a megyei területfejlesztési tanácsok között.

A regionális fejlesztési tanácsok rendelkezésére bocsátott eszközöknek olyan kialakítására van szükség, amely a különböző ágazati illetve horizontális programok regionalizált célkitűzéseikhez átcsoportosított, területi különbségeket nem figyelő előirányzatai mellett differenciált támogatásokat tesz lehetővé.

Az 1996. évi XXI. törvény módosítása szerint a regionális fejlesztési tanácsok döntenek a hatáskörükbe utalt pénzeszközök felhasználásáról. Ennek megfelelően szükséges a területfejlesztési céllelőirányzat decentralizálása során a regionális fejlesztési tanácsok részére a forrásokat biztosítani. Ennek az igénynek tesz eleget a decentralizálás elveiről szóló új országgyűlési határozat tervezete, mely szerint az előirányzat legalább 35%-át a régiók részére kell biztosítani.

Tekintettel arra, hogy az EU támogatási elvei szerint az ország valamennyi régiója az 1. célterületbe sorolható be, ezért az elmaradott térségek támogatási feltételei korlátozás nélkül az ország egész területére érvényesek lehetnek. Az országon belüli különbségek további csökkentése a területi kiegyenlítést szolgáló támogatási keret differenciált decentralizálásával biztosítható.

Az átláthatóság és a hatékonyság érvényesítése érdekében az előzetes, a közbeni és az utólagos ellenőrzés, illetve hatékonyságmérés beépítése a programkészítésbe.

Az ellenőrzés független, illetve a hatékonyság érvényesítése - szükség szerinti mértékben önálló - intézményrendszerének kialakítása.

A Kormány a 2273/1999.(X.22.) határozatban rendelkezett a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap fogadásával összefüggő további feladatokról, közöttük a Monitoring rendszer elemeinek kiépítéséről. A határozat kimondja, hogy gondoskodni kell az egységes eljárásrend, kritérium rendszer és ezek nyilvánosságra hozataláról, valamint gyakorlati segédletek kidolgozásáról. A fejlesztési célú előirányzatok, állami pénzalapok tervezése és felhasználása során pedig biztosítani kell az értékelési és monitoring feladatok elvégzésével kapcsolatos kiadások fedezetét.

- A fenti kormányhatározat értelmében kialakulóban van a fejlesztési tervekben szereplő, a központi költségvetés által támogatott programok és ezek megvalósításához felajánlott nemzetközi segélyek és támogatások fogadására képes és ezek felhasználását megfigyelő monitoring rendszer.

**III.
ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK,
JAVASLATOK**

A politikai és gazdasági rendszerváltozás nagymértékben megváltoztatta az ország társadalmi és gazdasági viszonyait. Ennek nyomán mára lényegesen átalakult a térszerkezet is.

A térszerkezet átalakulását a dinamikahordozó tényezők, mindenképp a beáramló külföldi tőke és a válságjelenségek, elsősorban az 1993-ban csúcspontját elérő munkanélküliség együttesen vezérelték. E folyamatok eredményeként egyaránt jelen vannak ma a térszerkezetben a gyorsan fejlődő régiók (főleg a főváros térsége és az Északnyugat-Dunántúl), valamint a csak lassan felzárkózó térségek (Északkelet-Magyarország).

Az évtized végén az elmaradott és válsággal küzdő keleti országrészben is megjelentek a gazdasági fordulat jelei (elsődlegesen a nagyvárosi körzetekben), amiben kimutathatóan szerepet játszottak a területfejlesztési politika intézményi és pénzügyi eszközei is. A gazdasági elmozdulás nyomán társadalmi felzárkózás is elkezdődött (jövedelempozíciók javulása, csökkenő munkanélküliség).

A területfejlesztési célok megvalósítása érdekében tett intézkedések – egyes konkrét feladatok megoldására irányuló kivételével – hatásai hosszabb távon jelentkeznek. A területi folyamatok, különösen a társadalmi folyamatok alakulásának vizsgálatához, ezért hosszabb időtáv áttekintésére van szükség. A területi folyamatok nagyobb időtávon érvényesülő hatásainak mérhetősége érdekében célszerű a beszámolási kötelezettségre megállapított 2 éves időtartamot felülvizsgálni és a Jelentés készítését 3-5 évenként, esetleg kormányzati ciklusonként előírni.

A területfejlesztési politika eszköz és intézményrendszerét tekintve megállapítható:

A területfejlesztési politika érvényesülését, az eszköz- és intézményrendszer működése biztosítja. E rendszerek helyzetéről a kormányzati ciklus félidejében indokolt számot adni, hogy a területfejlesztési célok eléréséhez szükségessé váló módosítások, vagy új intézkedések még a kormányzati ciklus alatt megtehetőek legyenek. Ennek keretében a következő területeken szükséges változtatás:

A területfejlesztési hatású pénzügyi eszközök sorában a közvetlen területfejlesztési eszközök (TFC, TEKI) igen kis (5-6%) részarányt képviselnek. A tapasztalatok alapján e források önmagukban nem elegendők a területfejlesztési politika hatékony érvényesítéséhez. A felzárkózási folyamat felgyorsításához a **fejlesztési források növelése** mellett, ezek nagyobb arányú **területi decentralizációjára** van szükség.

A területfejlesztési források hatékonyságát vizsgálva szinte csak a települési infrastrukturális ellátottság mutat javulást, miközben a gazdasági potenciált és a társadalmi viszonyokat tekintve határozott Ny-K-irányú megosztottságot mutat az ország. Mivel a területfejlesztési hatású támogatások döntő része ágazati minisztériumi kezelésű, ezért területi preferenciák nagyobb mértékű alkalmazása szükséges a célelőirányzatok odaítélése során. Emellett kiemelt jelentősége van e **célelőirányzatok összehangolásának**. Ezen a téren érdemi előrelépés ezidáig nem történt, ezért ennek megteremtése továbbra is alapvető feladat.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a kormánydöntések EU-források bevonására támaszkodtak, ezért szükségessé vált az EU gyakorlatának megfelelő egycsatornás, integrált programfinanszírozás bevezetése. Ennek célja a területfejlesztés intézményrendszerének kiépítése és a programfinanszírozás modellértékű kísérlete volt. A tapasztalatok és eredmények részletes értékelése után fontolóra kell venni az integrált programfinanszírozás bevezetését.

Mivel az állami pénzeszközök hatékony felhasználását, a források koncentrációját a térségi **programok integrált finanszírozásának** megteremtése szolgálja, ezért ennek kiterjesztése az elsődleges feladat, ami elsősorban a régióprogramok finanszírozásának költségvetési fejezeti megjelenését jelenti.

A területfejlesztés eszközeit értékelve a **Vállalkozási Övezetek** hatásait még nem lehet kimutatni, mivel ezek hosszabb távon jelentkeznek. Működésük javítása érdekében szükséges a Vállalkozási Övezetek helyzetének áttekintése és ennek alapján intézkedések meghozatala.

A Területfejlesztési Jelentés készítésének, a területi folyamatok értékelésének alapja a területi szintű adatbázis, a **TeIR rendszere**. Működését értékelve megállapítható, hogy az adatszolgáltatásra vonatkozó kormányrendelet túlságosan általános megfogalmazású. Ahhoz, hogy a feladatát ellássa, át kell tekinteni a területfejlesztési és ágazati fejlesztések tervezésének, valamint az ágazati információs rendszereknek a kapcsolatát a TeIR rendszeréhez és szükség szerint módosítani kell a kormányrendeletet.

A területi folyamatok és a területfejlesztési politika érvényesülésének megfigyelésére és értékelésére - a továbbfejlesztett TEIR-re alapozva - szükséges kidolgozni a **területfejlesztés monitoring rendszerét**.

A területi folyamatokat és a területfejlesztés szempontjából fontos ágazati prioritások teljesülését tekintve megállapítható:

- A **környezetvédelem** terén jelentős előrelépések történtek, de az emberi életminőség javítása szempontjából még hiányosság tapasztalható a hulladékgazdálkodás és a nagyvárosok szennyvíz-kezelésének megoldása terén. A természeti értékek és a bioszféra megóvása terén a szabályozási háttér további kidolgozására kell fektetni a hangsúlyt. A természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás terén a hulladékhasznosítás lassú elterjedése az egyik fő akadály. Emellett a környezetkímélő technológiák elterjedését is elő kell segíteni a jogi-pénzügyi szabályozás átalakításával.
- A **mezőgazdaság** megváltozott gazdasági szerepéhez alkalmazkodva fejlesztése során az elmaradott térségekben ösztönözni, támogatni kell a speciális, helyi adottságokat kihasználó gazdálkodás termékeit és tevékenységüket. Segíteni kell az ország egészén az integrált termelési rendszerek kialakulását, a mezőgazdasági termékek minél magasabb fokú feldolgozását célzó fejlesztéseket és a termékpályás szövetkezetek kialakítását. A kedvezőtlen termőhelyi adottságokkal rendelkező térségekben a gazdálkodás rendszerének és a területek művelési ágának átalakításával kell növelni a mezőgazdaság hatékonyságát és népességmegtartó erejét.

- Az **idegenforgalom** terén fennmaradt a főváros és a balatoni körzet kiemelt szerepe. E térségek idegenforgalmi kapacitása növelése érdekében a regionális szintű idegenforgalmi intézményrendszer létrehozása után továbbra is cél a minőségi turizmus elterjesztése, valamint a megfelelő adottságokkal rendelkező, de társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségekben ennek állami eszközökkel történő támogatása.
- Az **ipar** korszerűtlen ágazatának összeomlása után egy teljesen új, technológia alapú és termelését tekintve tökeigényes iparszerkezet alakult ki. Viszont ezek a térben koncentráltan – az Észak-Dunántúlon – és megjelenésükben szigetszerűen, egy-egy nagyvároshoz kapcsolódva települnek meg. Azért, hogy szoros kapcsolat alakuljon ki a háttériparral, az iparfejlesztés során továbbra is kulcskérdés a meglévő, modern technikát és technológiát alkalmazó multinacionális vállalatok beszállítói rendszerének, valamint a kis- és középvállalkozások támogatása. A jövőben is kiemelten kell ösztönözni e nagyvállalatok kutató-fejlesztő egységeinek megtelepedését és kapcsolatát a térség humán erőforrás centrumaival, felsőoktatásával.
- Az **innováció** területén támogatni kell az információs társadalom eredményeinek (pl. távmunka, távoktatás) elterjesztését és az ezekhez való hozzáférés (Internet) lehetőségének megteremtését. A jelenleg megvalósuló egyetemi integráció koncentrálna a humán erőforrásokat, és hatékonyabb együttműködést tesz lehetővé a piaci alapú K+F intézményekkel, ami az innovációs potenciál főváros-centrikusságának oldásához járulhat hozzá.
- A **műszaki infrastruktúra** területén megfogalmazott prioritások közül a gyorsforgalmi úthálózat építésének felgyorsítását a fejlesztési források szűkössége nem tette lehetővé. Továbbra is jelentős hátrány mutatkozik Északkelet-, Kelet-Magyarországnak és Dél-Dunántúlnak az országos és nemzetközi közlekedési rendszerek hálózatába való bekapcsolásában. A vasúthálózat korszerűsítési programja a fővonalak rekonstrukciójával és a villamosítási programmal együtt folyik, valamint megkezdődött a szlovén-magyar vasúti pálya építése is. Továbbra is kiemelt feladat a gyorsforgalmi úthálózat építése és a vasúthálózat korszerűsítése, valamint a víziutak fejlesztése, különös tekintettel a Magyarországon áthaladó európai közlekedési folyosókhoz (TEN's) kapcsolódó közlekedési útvonalak fejlesztésére.

A szennyvízkezelési és csatornázási program eredménye, hogy ma már csatornázott területen él az ország lakosságának több mint 60%-a. A lakásbekötési arány azonban még mindig nem megfelelő, mert a kistelepüléseken élő lakosság jelentős része anyagi megfontolásból nem csatlakozik a csatornahálózatra. A legfontosabb feladat az EU ajánlásainak megfelelő szennyvízelvezetési, szennyvíztisztítási színvonal elérése, továbbá a vízközmű infrastruktúra területi aránytalanságának csökkentése. Az elmúlt évek árvizei különösen fontossá tették az ár- és belvízvédelem kérdését, ezért kiemelt feladat a veszélyeztetett területek arányának csökkentése és a megfelelő védetség biztosítása.

Az energiaellátás magisztrális hálózati rendszereinek fejlesztése során teljesültek az országos prioritások, de a területi szempontok érvényesülése továbbra is gond.

Ennek érdekében növelni kell a területi tervezés és az energiaellátás közötti összhangot, ami elsősorban a területi energiaellátási koncepciók készítését jelenti.

- A szociális szféra helyzetét tekintve az 1993. évi csúcsponthoz képest csökkent a **munkanélküliség**, de területi szempontból egyenlőtlenül alakul, mivel Északkelet-Magyarországon az 1990-es évek végén még mindig magas, 20% körüli a munkanélküliség. Ezért azokban a térségekben, ahol az eddigi intézkedésekkel, válságkezelő programokkal sem sikerült mérsékelni a válságtüneteket, fel kell tárni a problémák forrását, és ki kell jelölni az újabb beavatkozási pontokat, prioritásokat. Ezen kívül mindent el kell követni a foglalkoztatottság növelése érdekében, mivel az inaktívak magas aránya nagymértékben megterheli a szociális ellátórendszert.
- Az **egészségügyi viszonyokat** tekintve javultak az életkilátások, de még mindig elmarad a várható élettartam az európai átlagtól. A halandóság területi különbségei a társadalmi gazdasági egyenlőtlenségeket követik. Csökkent az egy házi orvosra jutó lakosok száma, nőtt a gyógyszerárak száma, (elsősorban a városokban) előtérbe került a sürgősségi ellátás, a krízishelyzetekkel kapcsolatos intézményrendszer, új mentőállomások jöttek létre, nőtt a kórházi ágyak kihasználtsága, de még mindig fejlesztésre szorul a mentőorvosi ellátás, nem elég sikeres az akut és a krónikus funkciók szétválasztása és számottevőek a különbségek a szakrendelő-intézeti ellátásban. Az intézményi ellátás mutatói az aprófalvas térségekben a legrosszabbak, és a közép-magyarországi régióban a legelőnyösebbek. Tovább kell folytatni a sürgősségi ellátás, a mentőszolgálat fejlesztését, továbbá javítani az egészségfejlesztés feltételeit, valamint javítani az intézmények felszereltségét.
- A **képzettségi viszonyok** terén nőtték a területi különbségek, különösen az urbanizációs struktúra mentén. Növekedett az érettségizettek és a diplomások aránya, de még mindig elmarad az európai átlagtól. Legmagasabb a diplomások és az érettségizettek aránya Északnyugat-Dunántúlon és a fővárosban. Az alsó fokú oktatást tekintve bővült az iskolahálózat – különösen az évtized első felében, - elsősorban az aprófalvas régiókban, csökkent a bejárók aránya. Azonban még mindig jelentős a veszélyeztetett, kis tanulólétszámú, vagy az önkormányzatok gazdasági kapacitásának elégtelensége miatt veszélyeztetett iskolák száma. Annak ellenére, hogy megerősödtek a regionális felsőfokú oktatási központok és szakirányok tekintetében is gazdagodott a felsőfokú oktatás skálája, továbbra is számottevőek az esélyegyenlőtlenségek a továbbtanulás terén és nagyok az oktatás színvonalában mutatkozó különbségek. Kiemelten kell támogatni, különösen a kedvezményezett térségekben, az oktatást és átképzést, a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségének megteremtését és törekedni kell az oktatás színvonalában mutatkozó területi különbségek csökkentésére.
- A vizsgált időszakban, több újszerű és eredményesnek ígérkező **szociális** támogatási formák, programok bevezetésére került sor, (szociális válságkezelő program, földprogram, falugondnoki program). Ezek eredményessége hosszabb távon lesz lemérhető, annyi azonban megállapítható, hogy a programok folytatása szükséges.